

OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET

KUTATÁS KÖZBEN

Liskó Ilona

**A SZAKMAI ELŐKÉSZÍTŐ OKTATÁS
BEVEZETÉSE**

No. 247

RESEARCH PAPERS

HUNGARIAN INSTITUTE FOR EDUCATIONAL RESEARCH

Liskó Ilona

A szakmai előkészítő oktatás bevezetése

OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET

BUDAPEST, 2003.

KUTATÁS KÖZBEN 247
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Czeizer Zoltán

Kutatási zárótanulmány.
A kutatás az OM támogatásával készült.

Kutatásvezető: Liskó Ilona

© Liskó Ilona, Oktatóskutató Intézet 2003.

Oktatóskutató Intézet
HU ISSN 1588-3094
ISBN 963 404 378 X

Felelős kiadó: Lukács Péter, az Oktatóskutató Intézet főigazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 5,4 A/5 ív
Készült az Oktatóskutató Intézet sokszorosítójában

TARTALOM

1. Bevezető	5
2. A tanárok jellemzői	6
3. Az iskolák helyzete	12
4. A tanulók jellemzői	16
5. Oktatási és nevelési problémák	25
6. Az általános képzés meghosszabbítása	34
7. A pályorientáció bevezetése	44
8. A szakmai előkészítő tantárgy bevezetése	59
9. A tantervi reformok értékelése	69
10. Összegzés	76
Jegyzetek	82
Summary	83

1. Bevezető

A rendszerváltást követően a szakképzés területén az egyik legjelentősebb változás az volt, hogy az 1996-os törvénymódosítás nyomán 1998-tól két évvel meghosszabbították az általános képzést. A szakképző iskolák 9-10. osztályaiban a szakmával kapcsolatos ismeretnyújtást ettől kezdve a kérttantervekben előírt pályaorientáció és a szakmai előkészítő tantárgyak oktatása jelentette.

Ez a változás mind az iskolafenntartók mind az oktatási intézmények részéről gondos előkészítő munkát követelt: át kellett alakítani a korábban alkalmazott helyi tanterveket, új óraterveket kellett kidolgozni, és meg kellett teremteni a pályaorientációs és szakmai előkészítő képzéshez szükséges tárgyi és személyi feltételeket. Kutatásunk (1) részben az új tantervi változással kapcsolatos problémák feltárására és elemzésére vállalkozott, részben pedig annak vizsgálatára, hogy milyen feltételek mellett valósult meg a szakmai iskolákban az általános képzés és a szakmai képzés időbeni szétválasztása, és az előkészítő képzés bevezetése, kik oktatják a pályaorientációs és szakmai előkészítő tantárgyakat, milyen a pedagógusok szakmai felkészültsége, milyen eredménnyel folytatják munkájukat és milyen problémákkal kell szembenézniük munkájuk során.

A kutatás előzményéhez tartozik, hogy 2001-ben 177 szakmunkásképzést folytató iskolában az igazgatók megkérdezésével vizsgáltuk az általános és a szakmai képzés illeszkedésének problémáját.(2) 2002 őszén ugyanezekben az iskolákban került sor az előkészítő képzésben (pályaorientáció és szakmai előkészítő tárgyak) résztvevő tanárok megkérdezésére. A kutatást olyan tanárok kérdőíves és interjú megkérdezésével folytattuk, akik 2002-ben részt vettek ezeknek a tantárgyaknak az oktatásában. A kutatás során 307 tanár megkérdezésére került sor, közülük 214-en vettek részt a pályaorientációs tantárgy oktatásában, 228-an szakmai előkészítő képzésben, 135-en pedig mind a két tantárgyat oktatták.

2. A tanárok jellemzői

Amikor az 1996-os törvénymódosítást követően 1998-tól a szakképző iskolákban a szakmai képzést két évvel későbbre halasztották, és a korábbi párhuzamos képzési szisztémát felváltotta az általános és a szakmai képzési szakasz szétválasztása, az általános képzésre koncentráló 9-10. osztályokban két olyan tantárgy maradt, amelyiknek a szakmai képzés előkészítése lett a funkciója: a pályaaorientáció és a szakmai előkészítő oktatás. A pályaaorientációs tantárgy bevezetésének célja a tanulók szakmaválasztásának segítése volt, a szakmai előkészítő tantárgy oktatásának célja pedig a későbbi szakmai képzés megalapozása.

Mivel ezek teljesen új tantárgyak voltak, egyetlen olyan tanár sem volt az országban, akit speciálisan ilyen tantárgyak oktatására képeztek volna ki. Természetes volt tehát, hogy az új tantárgyak oktatását az iskolákban már korábban is alkalmazott szakmai tanárookra bízta. Kutatásunk egyik kérdése az volt, hogy a szakmai iskolákban milyen képzettségű, és felkészültségű tanárok vesznek részt az új tantárgyak oktatásában.

Adataink szerint a szakképző iskolák 9-10. osztályaiban folyó pályaaorientációs és szakmai előkészítő képzésben résztvevő tanárok összetétele jól reprezentálja a szakmai iskolák szakmai tanárainak csoportját. A tanárok közel fele nő. A pályaaorientációs képzésben valamivel több női tanárt foglalkoztatnak, mint a szakmai előkészítő képzésben. Az új tantárgyakat oktató tanárok átlagéletkora mindkét csoportban 47 év.

A tanárok 5%-a nem rendelkezik diplomával, több mint kétharmaduknak főiskolai diplomája, több mint egynegyedüknek pedig egyetemi diplomája van. A felsőfokú diplomát a tanároknak valamivel több, mint fele esti vagy levelező tagozaton, munka mellett szerezte. Ebben a tekintetben a pályaaorientációt és a szakmai előkészítést oktató tanárok csoportjai között nem találtunk lényeges különbséget. Abban sincs közöttük különbség, hogy több, mint négyötödük szakmai tanári képzettséggel rendelkezik.

A vizsgált szakmai tanárok eredeti képzettsége az esetek többségében vagy középfokú végzettség (szakközépiskola, technikum) vagy főiskolán szerzett nem tanári (többnyire mérnöki) végzettség volt, és munka mellett, esti vagy levelező tagozaton szereztek tanári diplomát. A szakmai tanárok is az „élethosszig” tanulók csoportjába tartoznak. Erre készítette őket intragenerációs mobilitásuk (vagyis az, hogy sokan szakmunkásként kezdték a pályájukat) és iskoláik folyamatos „reform-helyzete” (vagyis az, hogy az elmúlt 10 évben a legtöbb iskolában új képzési formákat és új szakmákat vezettek be).

Az előkészítő tantárgyakat oktató tanárok jellemzői

Jellemzők		Pályaorien- tációs tanár	Szakmai előké- szítés tanár
Nem	férfi nő	46,0% 54,0%	51,1% 48,9%
Átlagéletkor		47,23	46,65
Iskolai végzettség	középiskola főiskola egyetem	4,7% 66,8% 28,5%	3,5% 70,5% 26,0%
Iskolai végzettség tagozata	nappali esti, levelező	47,2% 52,8%	47,8% 52,2%
Szakjai	humán reál szakmai	10,4% 9,9% 82,2%	6,5% 6,0% 87,9%
Milyen tárgyakat oktat ezen kívül Milyen képzésben vesz részt	közismeret szakmai elmélet gyakorlat	17,8% 71,5% 94,9% 47,7%	13,2% 77,2% 94,7% 49,1%
Hány éve tanít az iskolában		15,14	15,30
Munkahelyi besorolás	vezető főállású tanár főállású szakoktató szerződéses, óraadó	4,2% 68,9% 17,5% 9,4%	6,2% 67,0% 18,5% 8,4%
Előző foglalkozás	csak itt dolgozott más iskolában vezető más iskolában tanár máshol, nem fizikai máshol, fizikai egyéb	11,3% 1,9% 23,0% 41,3% 21,6% ,9%	11,4% ,9% 17,5% 47,8% 21,5% ,9%
Összesen		100,0%	100,0%
N		212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Az előkészítő oktatásban résztvevő tanárok átlagosan 15 éve dolgoznak jelenlegi iskolájukban, és egytizedüknek nem is volt más munkahelye. Jelenlegi foglalkozási besorolásuk szerint több, mint kétharmaduk főállású tanár, és majdnem egyötödük főállású szakoktató. Kifejezetten kevés (5%) közöttük a vezető (igazgató vagy igazgatóhelyettes), ill. a nem főállású (szerződéses vagy óraadó) státusban dolgozó tanár vagy szakoktató (8%). A pályaaorientációt és a szakmai előkészítő tárgyakat oktatók között munkahelyi státusuk tekintetében sem találtunk figyelemre méltó különbséget. Foglalkozási pályakép szempontjából a tanároknak három fő típusa rajzolódik ki.

- Egyharmaduk mindig is tanár volt, vagy mindig is ebben az iskolában dolgozott, vagy egy másik iskolából került ide.

- A kérdezettek közel fele korábban nem fizikai (általában mérnöki, középvezetői, stb.) munkakörökben dolgozott, és ezt az állást cserélte fel a tanításra. A szakmai tanárnők esetében a pályakorrekció oka gyakran az volt, hogy azt remélték, pedagógusként több időt szánhatnak a családjukra, a férfi tanárokat pedig gyakran a rendszerváltást követő gazdasági átalakulás (a szocialista nagyüzemek csődje, ill. megszűnése) terelte az iskolákba. Ezekben az esetekben a főállású iskolai foglalkoztatást gyakran termelőüzemben végzett gyakorlatvezetői tevékenység és tapasztalat előzte meg.
- Egyötödük korábban ugyancsak termelőüzemben, szakmunkásként, fizikai munkakörben dolgozott, és esti tagozatú főiskolán szerzett műszaki, vagy műszaki tanári végzettséget. Közülük a legtöbben gazdasági intézményekben (üzemekben, vállalkozásoknál) szerzett gyakorlati oktatói tapasztalatok után kerültek az oktatásba, tehát nem tanárnak készültek, és nem tanárként kezdték a pályájukat.

Előfordul, hogy az eredetileg szakmunkás, vagy mérnöki múlttal rendelkező szakmai tanárok azóta sem hagyták teljesen abba gazdasági tevékenységüket. Jelenleg azzal egészítik ki alacsony pedagógus bérüket, hogy a tanítás mellett saját vállalkozásuk van, vagy félállásban, esetleg „feketén” továbbra is dolgoznak gazdasági üzemeknek vagy vállalkozásoknak.

Foglalkozási pályaképük szempontjából az előkészítő oktatásban résztvevő tanárok két csoportja között annyi különbséget találtunk, hogy a pályaaorientációt oktató tanárok csoportjában több az olyan tanár, aki soha nem dolgozott más munkakörben. A szakmai előkészítő tárgyakat oktató tanárok közül pedig valamivel többen cserélték fel gazdasági munkahelyeik nem fizikai munkaköreit a tanításra.

Ha az előkészítő oktatásban résztvevő tanárok jellemzőit jelenlegi státusuk szerint megvizsgáljuk, az derül ki, hogy a vezetők életkora magasabb az átlagosnál, ők dolgoznak a legrégebben az adott iskolában, több közöttük az egyetemet végzett, és felsőfokú végzettségét nappali tagozaton megszerzett tanár, és az átlagosnál többen dolgoztak közülük korábban nem fizikai alkalmazottként (mérnökként, középvezetőként), ill. más iskolában vezetői munkakörben.

A főállású tanárok közül ugyancsak az átlagosnál többen szereztek nappali tagozaton diplomát, és közülük is többen kerültek gazdasági munkahelyeken nem fizikai munkaköreikből jelenlegi állásukba. Ezzel szemben a jelenlegi főállású szakoktatók közül rendelkeznek a legtöbben (23%) középiskolai végzettséggel, ha van diplomájuk, azt többen szerezték esti vagy levelező tagozaton, az átlagosnál több a férfi közöttük, és többen dolgoztak korábban szakmunkásként.

**Az előkészítő oktatásban résztvevő tanárok jellemzői
jelenlegi státusuk szerint**

Jellemzők		Munkahelyi besorolása				Össze- sen
		vezető	főállású tanár	főállású szakoktató	szerződés- es, óraadó	
Nem	férfi	52,6%	46,7%	57,9%	44,8%	49,0%
	nő	47,4%	53,3%	42,1%	55,2%	51,0%
Átlagéletkor (év)		51,42	46,5	48,11	45,43	47,01
Iskolai végzettség	középiskola			22,8%	6,9%	4,9%
	főiskola	52,6%	67,3%	73,7%	62,1%	67,1%
	egyetem	47,4%	32,7%	3,5%	31,0%	28,0%
Iskolai végzettség tagozata	nappali	57,9%	55,5%	24,6%	41,4%	48,5%
	esti, levelező	42,1%	44,5%	75,4%	58,6%	51,5%
Szakjai	humán	5,3%	11,0%	6,3%	3,8%	9,0%
	reál	10,5%	9,9%	2,1%	19,2%	9,4%
	szakmai	73,7%	81,4%	89,6%	84,6%	82,6%
Milyen tárgyakat oktat	közismeret	15,8%	20,0%	3,5%	24,1%	17,0%
	szakmai	57,9%	76,5%	71,9%	58,6%	72,8%
Milyen képzésben	elmélet	100,0%	100,0%	71,9%	96,6%	94,4%
	gyakorlat	21,1%	42,0%	80,7%	44,8%	48,2%
Hány éve tanít az iskolában (év)		17,00	15,72	15,07	11,17	15,25
Előző foglalkozása	nem dolgozott	10,5%	13,1%	5,3%	10,3%	11,2%
	máshol					
	más iskolában	15,8%	1,0%			1,6%
	vezető					
	más iskolában	26,3%	24,1%	8,8%	31,0%	22,0%
	tanár					
	máshol, nem	47,4%	44,7%	33,3%	41,4%	42,4%
	fizikai					
	máshol, fizikai		16,6%	49,1%	17,2%	21,7%
	egyéb		,5%	3,5%		1,0%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		19	199	57	29	304

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Vagyis a pályaaorientációt és a szakmai előkészítő tárgyakat oktató tanárok többsége a középkorú, nagy oktatási tapasztalattal rendelkező, főállású, felsőfokú végzettségű szakmai tanárok és az ugyancsak középkorú, főállású, munka mellett felsőfokú végzettséget szerzett szakoktatók csoportjából kerül ki. Az előkészítő oktatásban résztvevő tanárok nagy többsége ezen tantárgyak oktatása mellett a tanulók szakmai oktatásában is részt vesz. Abban is megegyezik a két csoport, hogy az előkészítő oktatás mellett szinte mindannyian részt vesznek a szakmai elméleti képzésben, és a megkérdezettek közel fele a szakmai gyakorlati képzésben is közreműködik. Amellett tehát, hogy az előkészítő oktatásban résztvevő tanárok képzettség és foglalkozástörténet

tekintetében heterogén csoportként írhatók le, a szakmai iskolák tantestületeinek homogenizációs folyamatát is jól példázzák.

Ez a homogenizációs folyamat az utóbbi tíz év eredménye. A rendszerváltás előtt a szakmai iskolák tantestületeiben mind feladatellátás, mind képzettség tekintetében élesen elkülönült a szakmai elméleti és a szakmai gyakorlati tanárok csoportja. A szakelméleti tanárok munkája az elméleti oktatásra korlátozódott, többségük felsőfokú (általában főiskolai) végzettséggel rendelkezett, a szakmai gyakorlati tanárok pedig középfokú végzettséggel rendelkező szakmunkások voltak, akik kizárólag gyakorlati oktatással foglalkoztak. Az 1993-as oktatási törvény azonban az iskolák által foglalkoztatott szakmai gyakorlati tanárok esetében is kötelezővé tette a felsőfokú pedagógiai végzettséget, így az utóbbi tíz év során a gyakorlati tanárok vagy megszerezték ezt a végzettséget (legtöbbször a műszaki egyetem szaktanári kiegészítő szakján), vagy kénytelenek voltak kilépni az iskolákból. A korábbi merev foglalkoztatási struktúrát azonban nemcsak a képzettségi szintek nivellálódása, hanem az alábbi, iskolákon belül végbement átalakulási folyamatok is oldották:

- A szakközépiskolai osztályok számának növekedése és a szakmunkásképzős osztályok számának csökkenése (ami arra késztette az iskolákat, hogy a szakoktatóktól határozottabban megköveteljék a felsőfokú végzettséget).
- A szakmastruktúra átalakulása (régi szakmák megszűntek, új szakmákat kezdtek oktatni, ami alkalmat teremtett a felsőfokú végzettséggel nem rendelkező gyakorlati tanárok „lecserélésére” magasabb képzettségűekkel).
- A képzési szerkezet átalakulása (az oktatás első két évében megszűnt a gyakorlati képzés, ami újabb alkalmat jelentett a nem megfelelő képzettségű gyakorlati tanárok kilépésére).
- A gyakorlati képzés iskolai (iskolai tanműhelyi) koncentrációja, aminek következtében a szakmai gyakorlatot oktató tanárok többsége az iskolák alkalmazottja lett.

Mindez lehetővé tette, hogy az iskolák vezetői a korábbinál „rugalmasabban” gazdálkodjanak szakmai tanáraik és szakoktatóik munkaerő kapacitásával. 2002-ben már azt tapasztaltuk, hogy a szakmai tanárok többsége egyaránt tanít szakközépiskolai és szakmunkásképzős osztályokban, a főállásban foglalkoztatott szakmai elméleti tanárok 42%-a részt vesz a gyakorlati oktatásban, és a szakoktatók 72%-a a szakelméleti oktatásban is közreműködik.

Amikor a kerettantervekkel együtt 2001-ben kötelezően bevezették a 9. osztályba a pályaorientációt és a 10. osztályba a szakmai előkészítő tárgyak oktatását, akkor iskolánként, a helyi specialitásoknak (a tantestületek összetételének és az intézményeken belüli munkaerő helyzetnek) megfelelő megoldások születtek, vagyis volt ahol gyakorlati tanárookra (mert nekik volt éppen

szabad kapacitásuk), és volt ahol szakelméleti tanárookra (mert ők értek inkább rá) bízta ezeket a tantárgyaknak az oktatását. A legtöbben, ha nem is nagy lelkesedéssel, de zokszó nélkül vállalták az új feladatot, mert úgy érezték, hogy korábbi tapasztalataik birtokában el tudják végezni, és egyébként is ez biztosította tartós foglalkoztatásukat a munkahelyeiken. A szakmai tanárok általában többféle osztályban és többféle évfolyamon tanítanak. Egyetlen olyan tanárral sem találkoztunk, aki csak pályaaorientációt és szakmai előkészítést oktat, tehát, akinek ez a „specialitása”.

Mindebből következően a pályaaorientációs és a szakmai előkészítő tantárgyak oktatásának minőségét és színvonalát nemcsak a tantervek befolyásolják, hanem az is, hogy éppen milyen felkészültségű és milyen tapasztalatokkal rendelkező tanár kapta meg ezt a feladatot. A sokszínűséghez az is hozzájárul, hogy ezeket a tanárokat sem az alapképzésben, sem továbbképzések keretében nem készítette fel senki az új tantárgyak oktatására. Ez utóbbi azért is meglepő, mert 2001-ben már régen működött egy olyan országos továbbképzési rendszer, amelynek többek között az volt a funkciója, hogy a tanárokat felkészítse az iskolákban jelentkező új feladatok ellátására.

3. Az iskolák helyzete

Kutatásunk másik kérdése az volt, hogy milyen feltételek mellett történt meg a szakmai iskolákban az új képzési szerkezet és az új előkészítő tantárgyak bevezetése, vagyis milyen intézményi környezetben került sor ezekre a változásokra.

Amikor az iskolák tárgyi felszereltségének problémáiról érdeklődtünk, az aktuális gondok között a szakmai tanárok közül a legtöbben a tanterem hiányát, a technikai felszereltség hiányosságait és a hiányos finanszírozást említették. Ennek megítélésében a pályaorientációt és a szakmai előkészítő tantárgyakat oktatók véleménye között igen csekély volt az eltérés.

Milyen tárgyi problémák jellemzik az iskolákat (a válaszadók %-ában)

Probléma	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Tanterem hiány	34,6%	37,6%
Tanműhely hiány	12,8%	11,5%
Külső képzőhely hiány	10,9%	8,8%
Hiányos felszereltség	30,3%	36,3%
Hiányos finanszírozás	33,2%	31,4%
N	211	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Vagyis 2002-ben a szakmai iskolák tárgyi feltételeinek tekintetében is a korábbtól eltérő helyzetet tapasztaltunk. Míg a 90-es években a szakmai iskolák legsúlyosabb gondját a gyakorlati képzőhelyek hiánya jelentette, addig az új évezred aktuális problémája a tanteremhiány lett. Mire a 90-es évtized végére az iskolák és fenntartóik hatalmas erőfeszítések árán, többnyire iskolai tanműhelyek formájában képesek voltak pótolni az évtized elején rohamos gyorsasággal megszűnt nagyüzemi gyakorlóhelyeket, és fokozatosan a kisvállalkozók is erőre kaptak (legalábbis annyira, hogy a gyakorlati képzésből részt vállaljanak), a képzési szerkezet átalakítása, vagyis az általános képzési idő meghosszabbítása merőben új helyzetet teremtett azzal, hogy a tanulók első két évben nem vesznek részt gyakorlati oktatásban, tehát jócskán megnőtt az igény tantermi férőhelyekre. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy mire megszűnt a gyakorlóhely-hiány, azon nyomban a tanterem-hiány lépett a helyébe.

Ennek következtében az iskolák nagy részében zsúfolttá váltak a tantermek, magasak lettek az osztálylétszámok, ami egyértelműen rontotta az oktatás eredményességét. Az iskolák többsége a tanteremhiány enyhítésére a korábbi tanműhely „hiányos” időkből ismerős kényszer-megoldásokat alkalmazott (tanműhelyben, folyósón tanítanak, délután is tanítanak, stb.).

2002-ben azt tapasztaltuk, hogy különösen a szakképző iskolák 9. osztályaiban magasak az osztálylétszámok. Ennek csak az egyik oka a tanteremhiány, a másik az, hogy az intézményfinanszírozás gyereklétszám alapján történik, tehát az iskola és a fenntartó abban érdekelt, hogy minél több tanulót vegyenek fel. A harmadik pedig az, hogy az iskolák azzal számolnak, hogy a tanulók egy része, elérve a tankötelezettségi korhatárt, úgymint kimarad a 9-10. osztályokból. Tehát azért vesznek fel több tanulót ezekbe az osztályokba, hogy a lemorzsolódások után, a szakképző évfolyamokra is maradjon megfelelő tanulólétszám.

Csak hogy a „túlnépesített” 9. osztályokban a pedagógusok nem képesek eredményesen és hatékonyan oktatni a többségükben gyenge képességű és hiányos felkészültségű, sőt szocializációs és magatartási problémákkal is küszködő tanulókat. Vagyis az intézmények fenntartásának és működtetésének finansziális szempontjai ezen a ponton tökéletesen szemben állnak az oktatás minőségének és eredményességének szempontjával. Az interjúk során megkérdezett tanárok így jellemezték a létszám-helyzetet:

„Egyenlőre teljes kapacitással működünk. 33-36 fősek az osztályok. Hát együtt vannak a gyerekek, ebben a nagy létszámban. A neveltségi szint elég alacsony, és hát nehéz velük.” (ipari szaktanár)

„Nem jelentkeznék kevesebben, ugyanazon a színvonalon vagyunk, sőt olyan van hogy a 9-ik évfolyamokban 40-es osztálylétszámok vannak. Itt nem a mennyiség, hanem a minőség a probléma.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Az utóbbi években a felvételiző gyerekek létszáma nőtt, folyamatos kb. kétszeres a túljelentkezés. Az osztályok zsúfoltak.” (vendéglátós szaktanár)

„Általában föltöltik az osztálylétszámokat 9-ben, ez azt jelenti, hogy körülbelül olyan 38 fős osztályok vannak. Legtöbbször a leültethetőség szab határt, ha úgy látszik, hogy egyszerűen már nincs hely, hogy leültessük a gyerekeket.” (vendéglátós szaktanár)

„Az osztálylétszám elsősorban olyan 36 körül van, még egy osztály biztos, hogy kijönne, ha lenne terem. De nincs termünk, nincs szaktanár, tehát így nem lehetséges.” (ipari szaktanár)

A szakmai tanárok által leggyakrabban említett másik két „hiányosság”: az oktatáshoz szükséges modern technikai berendezések hiánya, és a szűkös finanszírozás, a szakmai iskolák tradicionális problémái közé tartozik. Ezekkel való elégedetlenségüket, a változás legcsekélyebb reménye nélkül, hosszú évtizedek óta emlegetik a szakképző iskolák igazgatói és pedagógusai.

A személyi feltételekről azonban a pályaorientációt mind a szakmai előkészítést oktató tanároknak is igen pozitív volt a véleményük. Tanár és szakoktató hiány csak elvétve fordul elő az iskolákban, és a 2002-es évi fizetésemeléseknek köszönhetően a tanárok alacsony bérét is csak viszonylag kevesen említették a leg súlyosabb problémák között.

Milyen személyi problémák jellemzik az iskolákat (a válaszadók %-ában)

Probléma	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Tanár hiány	4,7%	5,8%
Szakoktató hiány	4,3%	4,4%
A tanárok alacsony bére	15,6%	17,3%
N	211	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amellett, hogy személyi feltételekben nem mutatkozik hiány, az elmúlt évtizedben igen jelentős átalakuláson estek át a szakképző iskolák tantestületei. Egyrésztől megváltozott a tantestületek összetétele, ami azt jelenti, hogy az általános képzési szakasz meghosszabbításával a közismereti tanárok létszáma, és az oktatási folyamaton belüli jelentősége is megnövekedett. 2001-ben ugyanezekben az iskolákban azt tapasztaltuk, hogy a közismereti tanárok 47%-kal, a szakelméleti tanárok 27%-kal a szakmai gyakorlati tanárok 18%-kal, a nyelvtanárok pedig 10%-kal voltak képviselve a tantestületekben. (3)

Ez a változás jó néhány iskolában kedvezőtlenül érintette a szakmai tanárokat. Korábbi helyzetükhöz képest, joggal érezték úgy, hogy elvesztették iskolán belüli vezető szerepüket és jelentőségüket. Az is előfordult, hogy azt tapasztalták, a közismereti tanárok lebecsülik őket, alacsonyabb szintű képzettségük és gyengébb pedagógiai felkészültségük miatt.

A két tanárcsoport közötti feszültséget növelte, hogy a tanulók számának csökkenése és az általános képzés jelentőségének növekedése miatt a szakmai, különösen a gyakorlati tanárok foglalkoztatási helyzete bizonytalanra vált. Sok iskolában került sor szakmai (főleg gyakorlati) tanárok kordévezményes nyugdíjazására vagy elbocsátására. Ahol nem folyamodtak ilyen radikális eljárásokhoz, ott „átmenetileg” egyéb munkakörökben (pl. nevelőtanárnaként, tanműhelyekben karbantartóként) foglalkoztatták őket, ami mind egyéni szempontból, mind az adott tanár-csoport szempontjából presztízs veszteséget jelentett.

Ugyancsak hozzájárult a szakmai gyakorlati tanárok presztízsvesztéséhez, hogy alacsonyabb iskolázottsági szintjük miatt (közülük hiányzik a legtöbbnek (23%) a felsőfokú végzettsége) a fizetésemelésekből is kisebb mértékben részesültek. Méltán érezhették úgy, hogy gazdasági szervezetekben foglalkoztatott szakmunkás társaikhoz (akik azóta vállalkozók lettek) és az iskolákban foglalkoztatott tanár-társaikhoz viszonyítva is kevésbé becsülik meg a munkájukat.

Ugyancsak a szakmai gyakorlati tanárok tudásának „leértékelését” jelentette, hogy, mint már említettük, az iskolák új helyzetéhez alkalmazkodni kénytelen belső „munkaerő gazdálkodása” feloldotta a szakelméleti és a szakmai gyakorlati tanárok kompetenciájának szigorú elkülönítését, s ha a „helyzet úgy hozza”, ill. ha a tanárok megfelelő óraszámát csak úgy tudják biztosítani, az elméleti tanárok szakmai gyakorlatot, s a gyakorlati tanárok szakelméletet is tanítanak. A szakmai gyakorlati tanárok (akik közül sokan elvégezték leve-

lező tagozaton a főiskolát) úgy gondolják, hogy ők tökéletesen birtokában vannak azoknak az elméleti szakmai ismeretnek, amelyeket a tanulóknak át kell adni, míg az elméleti tanárok (akiknek a többsége soha nem dolgozott szakmunkásként) olyan gyakorlati ismereteket tanítanak a tanulóknak, amelyekről nincs semmiféle saját tapasztalatuk.

A szakképző iskolák szakoktatói gárdájának átalakulása, ill. „leépítése” sok tanár szerint fontos magyarázata az iskolák oktatási és nevelési problémáinak. Hiszen a szakmunkástanulók nevelésének és szocializációjának színtere mindig is a gyakorlati oktatás volt, ahol a mesterektől nemcsak a munka fogásait tanulták el, hanem a szakmunkás szereppel együtt járó értékrendet és magatartásformákat is. Sokak véleménye szerint a régi gyakorlati oktatók „leépítése” óta az iskolák ezt a szocializációs funkciót alacsonyabb nívón teljesítik.

A tradicionális struktúrák felbomlása, a sok személyes kudarcélmény és az állandó alkalmazkodási kényszer nem kedvezett a pedagógusok hangulatának és a tantestületek belső kohéziójának. A korábbi helyzethez képest ritkábbak a jó hangulatú közös kapcsolódást biztosító együttlétek, amelyek feloldhatnák a mindennapok feszültségeit. Ennek ellenére, amikor azt kérdeztük az előkészítő oktatásban résztvevő tanároktól; hogy érzik magukat jelenleg munkahelyeiken, 38% mondta azt, hogy nagyon jól, és 57% azt, hogy elég jól érzik magát. A pályaorientációs és szakmai előkészítő oktatásban résztvevő tanárok ebben a tekintetben sem különböztek. Viszonylagos elégedettségüknek valószínűleg az a magyarázata, hogy azt tapasztalják, hogy hiába változtatnának munkahelyet, más iskolákban is hasonló a helyzet.

4. A tanulók jellemzői

A tantervi reformok ill. az új tantárgyak bevezetésének sikere természetesen nemcsak attól függ, hogy a tanárok milyen felkészültséggel és milyen feltételek mellett tanítanak, hanem attól is, hogy kiket. A pályorientációt és a szakmai előkészítést oktató tanárok 2002-ben szinte tökéletesen egyetértenek abban, hogy az iskolák legsúlyosabb gondjai jelenleg éppen a tanulói összetétellel kapcsolatosak. Mióta a 16 éves korig tartó tankötelezettség jóvoltából az általános iskolákból szinte mindenki belép a középfokú képzésbe, viszonylag kevés szakképző iskolában jelent gondot a jelentkezők alacsony létszáma, és miután az iskolák többségét a fenntartók arra kötelezik, hogy mindenkit felvegyenek, alig találtunk olyan iskolát, ahol a jelentkezők közötti válogatás gondot okozna. A belépő tanulók alacsony színvonalú felkészültségére viszont szinte minden megkérdezett tanár panaszkodott.

Milyen tanulói problémák jellemzik az iskolákat (a válaszadók %-ában)

Probléma	Pályorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
A jelentkezők alacsony száma	16,1%	17,3%
A válogatás nehézsége	2,4%	2,2%
A belépők alacsony felkészültsége	91,0%	90,7%
N	211	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A tanulói összetétel megváltozása az előkészítő oktatásban résztvevő szakmai tanárok véleménye szerint az utóbbi néhány év eredménye. Amikor azt kérdeztük tőlük; hogyan változott az utóbbi három évben az iskola tanulóinak összetétele, döntő többségük mind a tanulók társadalmi összetételét, mind általános iskolában megszerzett készségeit és tudását illetően negatív változásról számolt be.

Hogyan változott a tanulói összetétel (a válaszadók %-ában)

Szempont	Változás	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Felkészültség	javult	3,9%	2,3%
	romlott	83,3%	84,6%
Társadalmi összetétel	javult	2,5%	2,3%
	romlott	70,4%	67,9%
Nincs változás		10,4%	6,2%
Összesen		100,0%	100,0%
N		212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Mivel a törvény mindenki számára kötelezővé tette a 9-10. osztály elvégzését, és mivel a tanulók után családi pótlékot kapnak a szülők, jelenleg szinte valamennyi gyerek beiratkozik valamilyen középfokú iskolába, aki az általános iskolát elvégezte. Közülük azoknak a családoknak a gyerekei is, akik a korábbi rendszerben nem tanultak tovább középfokú iskolában, akik az általános iskolákban a leggyengébben teljesítő tanulóknak számítottak, akiknek ott már végleg elégük lett az iskolai kudarcokból, akik semmilyen továbbtanulási motivációval nem rendelkeznek, akikben nincs semmilyen ambíció vagy érdeklődés a szakmatanulás iránt, és akik tanulási problémáik mellett gyakran még mentális zavarokkal, vagy alkalmazkodási, beilleszkedési problémákkal is küszködnek. Őket szokták a tanárok úgy jellemezni, hogy „melegedni” járnak az iskolában, vagy csupán azért, hogy a szülők megkapják utánuk a családi pótlékot.

Amikor konkrétan rákérdeztünk az iskolákban jelentkező problémákra, a pályaorientációt és szakmai előkészítést oktató tanárok háromnegyed része nevezte az iskolák legfőbb gondjának a belépő tanulók gyenge felkészültségét, és kétharmaduk tapasztalja az ambíciók és a szorgalom hiányát. Emellett a tanárok fele említette a legfőbb gondok között a tanulók szabálykövetési problémáit (iskolai magatartás, hiányzás) is.

Mi a legsúlyosabb gond a tanulókkal kapcsolatban (a válaszadók %-ában)

Gond	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Gyenge felkészültség	75,2%	74,6%
Szorgalom hiánya	66,4%	69,7%
Ambíciók hiánya	61,7%	64,9%
Iskolai magatartás	47,2%	49,1%
Hiányzás	50,9%	55,7%
N	212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A legtöbb szakmai tanár az iskolákba belépő tanulók felkészültségével, és az általános iskolában megszerzett ismereteivel elégedetlen. A következőképpen jellemezték tanítványaikat:

„Vannak tanulók, akik kerek-perec megmondják, hogy ők melegedni jönnek az iskolába. Vannak természetesen diákok, akik presztízsnak tekintik a tanulást, de ez a kisebb százalék.” (ipari szaktanár)

„Általában a jó közepes képességűek jönnek ide. A konkrét céllal érkezők a kisebb csoportokhoz tartoznak. Hát, sajnos most már a gyerekek, nagyon sok esetben csak kényszerből járnak iskolába, és ez a magatartásukon is látszik.” (kereskedelmi szaktanár)

„A mostani beiratkozók tanulmányi eredményei, és motiváltsága lényegesen gyengébb, mint néhány évvel ez előtt.” (kereskedelmi szaktanár)

„Egy igazán jó órát nem tudok tartani, mert a gyerekek olyan érdektelenek.” (ipari szaktanár)

„A tanulók előképzettségi színvonala nagyon alacsony. Az általános iskolából érkező tanulók többsége írás-olvasás problémákkal küszködik, nem beszélve a természettudományos tárgyakról, amit nekünk a szakmai képzésnél fel kéne használni. De ezek az ismeretek olyan alacsonyak, olyan gyenge szintűek, hogy nem hogy nem tudjuk felhasználni, hanem a felzárkóztatást kell biztosítani ebben a két évfolyamban. Gyakorlatilag eljutottunk odáig, hogy most ránk van bízva a felzárkóztatás és ezzel sokat küszködünk.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Nekünk a maradékelv alapján maradnak meg tanulók, akik valahol, valamilyen formában sérültek. Általában van benne szellemi fogyatékos, de legtöbbjük elmaradt. Annak idején az a tanuló, aki ide jelentkezett, 3,8, sőt 4,8-al jött ide, ma ilyen nincs. Ha ma már 3,2-vel jön valaki, nagyon örülünk neki. Ebből adódik, hogy úgy néz ki, hogy gyengébb az anyag. Én úgy gondolom hogy nem gyengébbek ezek a gyerekek, csak nálunk azok csapódnak le, akik maradékok. Nem jönnek hozzánk olyanok, kik húzóak lennének.” (kereskedelmi szaktanár)

„Az iskolában zömében hátrányos helyzetű, szegényebb anyagi körülmények között élő, gyenge felkészültségű gyerekek jönnek tanulni, és a mostani tanulók még rosszabb felkészültségűek, mint a korábbi években.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Nagyon szegény szülőknek, és nagyon rossz helyzetű családoknak a gyerekei kerülnek be, és igen rossz tanulmányi átlaggal. A 2 -est alig elérő tanulók is bejelentkeznek szakmunkásképzésre. Tehát mondhatjuk azt, hogy aki máshová nem fért be, az ide beiratkozik. Nincs felvételi, csak beiratkozás van, mert a gyerekek száma csökkent az általános iskoláknál, ez megjelent a mi iskolánkban is. És ráadásul még a mezőgazdaság presztízse óriásit romlott, tehát csak nagyon rossz szul tanuló diákok iratkoznak be hozzánk.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Alapvető problémák vannak az írni-olvasni tudással, a kreatív gondolkodással, az elméleti ismeretek megszerzésével. Tudniillik ez olyan dolog, hogy ha valaki nem tud olvasni, az nem szeret olvasni, aki nem szeret olvasni, az nem képes tanulni. Kriminális, ahogy írnak-olvasnak.” (mezőgazdasági szaktanár)

A tanulók gyenge felkészültsége miatt a szakmai tanárok elsősorban az általános iskolákat (a tananyagot, a pedagógusok módszereit, stb.) hibáztatják. Úgy érzik, hogy a jelenlegi rendszerben rájuk hárul azoknak az oktatási feladatoknak a megoldása, amelyeket az általános iskoláknak nem sikerült teljesíteni. Az interjúk során erről a következőket mondták:

„Nem tudnak felelni írásban. Nincs benne gyakorlatuk, nem tudják kifejezni magukat, és nem hajlandók tanulni. Bennem az a meggyőződés alakult ki, hogy a magyar általános iskolai rendszer, az igazán jó képességű gyerekeknek jó. A rosszabb képességű, lassabban fejlődő gyerekek lemaradnak, nem lesz sikerélményük, és még nagyobb baj, hogy szabályosan megutálják az iskolát és a tanulást.” (ipari szaktanár)

„Németet és angolt oktatunk idegen nyelvként. Németből pl. az egyik gyerek nem tud semmit, de látjuk a papírján, hogy 5 évig tanult az általános iskolában németet. Mondjuk neki: „Ne viccelj, hát tanultad! Valami csak ragadt rád!” és ekkor kiderül, hogy ő nem értette a nyelvet és nem is tanult semmit, és azt mondta a tanár néni, hogy ha csendben marad, akkor meg fogja kapni a kettést. „Én pedig csendben voltam. „- mondja a gyerek. Így járt 5 évig német órára, hogy csendben volt és megkapta a kettését. Most itt nekünk kellene bepótolni az öt éves mulasztást. Nagyon sok ilyen gyerekkel találkozunk. Itt azért fölvetődik az általános iskola, és elsősorban a szülők felelőssége.” (ipari szaktanár)

„Az általános iskolák nem a megfelelő tananyagot tanítják a gyerekeknek. Tehát például számunkra az volna az alapfeltétel, hogy tisztességesen tudjon a gyerek olvasni, helyesen tudjon írni. Ezen kívül matematikából ismerje a négy alpműveletet némi törtekkel, vagy százalékszámítással egyben. Nem szükséges egy gyereknek harmadik általánosban a melléknévi igenévről beszámolni, amikor rendszeren olvasni se tud. Tehát az általános iskolák átesnek a ló túlsó oldalára. Amire kéne, arra nem tanítják meg tisztességesen a gyerekeket, és minden felesleges dolgot a fejébe töltenek, amit lényegében úgy is csak elfelejt. Tehát én alapvető problémának az általános iskola tananyagának a rendezetlenségét, borzalmasan magas szintjét, és a rengeteg felesleges tananyagát tartom, amire a gyerekek nincs szüksége.” (ipari szaktanár)

„Úgy jönnek a gyerekek az általános iskolából, hogy pl. nem tudnak rendszeren olvasni, számolni, egyszerű alapokat, százalékszámítást sem. Sokat beszélgettünk a kollégákkal arról, hogy talán az általános iskolában nem kellene olyan sokrétű dolgot tanítani, inkább az alapokat, de azt nagyon. Hiszen ha itt egy szöveget nem hogy értelmezni, de elolvasni se tud, akkor nyilvánvalóan az értelmezéssel, szövegfeldolgozással probléma van. És itt már nem olyan anyagmennyiséget tanulnak, ami csak egy nyúlfarknyi, és azt szóról szóra vissza tudná adni, hanem itt a lényegre-törés, a kiválogatás lenne a fontosabb, és erre nem sok tanuló képes. A mostani tanulókra sajnos nagyon jellemző ez az olvasni nem tudás. Nem hogy a tankönyveket, de semmit nem olvasnak. Ez meglátszik a beszédképességükön, szókincsükön, helyesírásukon, és a tanulási eredményen.” (vendéglátós szaktanár)

„Ezek a gyerekek mindig a leggyengébbek voltak, nem akarok visszamutogatni az általános iskolai tanárookra, mert nagyon csúnya lenne, de valahol ők is úgy vannak, hogy teljesítményorientáltak, mert hiszen azt várja el az iskola tőlük. Van

15-18 jó képességű és 10-15 gyengébb képességű tanulójuk, és segíteni kell, hogy a 15-öt gimnáziumba, egyházi iskolába felvegyék, mert az iskolának az lesz a plusz pont. A többi meg nagyon jó lesz így is a szakképzésbe. Ez nem a pedagógus hibája, hanem az oktatási rendszeré, nem tudnak az általános iskolában differenciálni, hogy a gyengébb képességűek is megfeleljenek a majdani követelményeknek.” (műszaki szaktanár)

„Úgy érkeznek az általános iskolából, hogy alapszolgákkal nincsenek tisztában. Nem lehet rá építeni. Hacsak nem előről kell kezdeni. Nem tudnak a gyerekek számolni, írni, olvasni. Alapvetően itt van a probléma.” (ipari szaktanár)

„Javarészüket 2-3-as tanuló. Először a matematikát, az olvasást és írást kell tanítani. Tudom, hogy ez szörnyen hangzik. Kikerült a nyolc általánosból és akkor ámul-bámul az ember, hogy funkcionális analfabéta az illető, akinek ő a gazdasági környezetet tantárgyat próbálja tanítani. Képzeld el, hogyan olvassa el egy ilyen gyerek a keresletről az összefüggő két oldalt a könyvből, és mi marad meg a fejében. Mert lehet, hogy végül is el tudja olvasni, mert kibogarássza egy idő után, de hogy mi marad meg a fejében?” (kereskedelmi szaktanár)

A szaktanárok szerint az általános iskolákkal nemcsak az a baj, hogy nem nyújtják azokat az alapismereteket a gyerekeknek, amelyekre a későbbi tanulás szempontjából szükségük van, hanem az is, hogy nem ébresztenek bennük érdeklődést semmi iránt, passzivitásra nevelik őket. Vagyis a szakmai tanárok nemcsak a tanulók felkészültségével elégedetlenek, hanem a tanuláshoz való viszonyukkal is. A legsúlyosabb gondjuk az, hogy a gyerekek nagy részében nincs érdeklődés és ambíció a tanulás iránt, és a szakma megszerzésére sem motiváltak.

„Folyamatosan romlik a gyerekek összetétele. Ez a tanulmányi eredményekben nyilvánul meg, a magatartásban nyilvánul meg, és a tanulóknak a tanuláshoz és az egész iskolához fűződő viszonyban. Tehát gyakorlatilag a tanulás érdektelenné válik, a tanulmányi eredmények nem számítanak. Csak egy kézlegyintéssel intézi el a gyerekek többsége, hogy „Ő megint egyest kaptam!” Nem okoz nekik problémát, illetve a többségüknek nem okoz problémát.” (ipari szaktanár)

„Egyáltalán nem ambiciózusak. Kb. 10%, aki komolyan veszi az iskolát. Nincs elképzelésük. Semmi. Ezt az évet végigcsinálom, aztán lesz valahogy. Aztán így a következő évben is. Majd lesz valahogy. Ha már felhalmozódnak a problémák, akkor már nehéz változtatni. A tanköteles korig tanulnak, mert addig kötelező – családi pótlék, egyéb más vonzatai miatt – utána ha valaki nem igazán érzi, hogy szüksége van a szakmára, akkor egyszerűen megszűnik a jogviszonya.” (ipari szaktanár)

„Nagyon sokat romlott a gyerekek fölkészültsége. Mindemellett a legnagyobb probléma az, hogy az általános iskolából ez a gyerekréteg úgy jön ki, hogy nincs készítetése arra, hogy bármit is csináljon. Nem csak a szakmatanulást, de bármit! Nagyon sok foglalkozást tartunk nekik, kérdezzük, hogy „Mit szeretsz csinálni?” Válasz: „Semmit.” Ne mondd, hát valamit csak csinálsz? Hát igen, alszok.” És ebben nem a gyermek a hibás, ő már így szokta meg, 8 év alatt, és a születése óta: „Ha csendben vagy, és nem csinálsz semmit, akkor jó vagy!” (ipari szaktanár)

Azok a tanulók, akik nincsenek motiválva a tanulásra, hajlamosabbak arra is, hogy az iskolai szabályokat megsértsék. Vagyis az iskola, a tanulás és a szakmaszerzés iránti érdeklődés és motiváció hiánya szükségképpen együtt jár az iskolai szabálykövetési és magatartási problémákkal. Az általunk megkérdezett tanárok szerint a szakmai iskolákban az alábbi magatartási problémák fordulnak elő a legnagyobb gyakorisággal:

- A tanárok számára az egyik legsúlyosabb gondot a gyerekek iskolai viselkedése (a tanárok számára elfogadhatatlan magatartása, fegyelmezetlensége) jelenti, vagyis az, hogy nem hajlandók, ill. sokan nem is képesek alkalmazkodni az iskolák által előírt rendszabályokhoz.
- A magatartási problémák nem korlátozódnak a tanárokkal szembeni tiszteletlenségre és az iskolai szabályok semmibe vételére. A tanulókat saját kortársaikkal (iskolatársaikkal, osztálytársaikkal) szemben is a tanárok által kívánatosnak tartott viselkedési szabályoknak ellentmondó, türelmetlen, agresszív és durva magatartás jellemzi.
- A pedagógusok megfigyelései szerint az utóbbi időben nemcsak az agresszivitás gyakoribb a gyerekek között, hanem az önzés nyílt vállalása és a szolidaritás hiánya is. Az iskolákból hiányoznak a közösségek, és a tanulók nem is igénylik a közösségi összetartozást.
- Meglehetősen gyakori fegyelmi vétségnek számít a lopás is, különösen értékes és kurrens fogyasztási cikkek (pl. mobil telefon) esetében.
- A másik súlyos gond a tanulók rendszeres hiányzása. Ezt a problémát az iskolák meglehetősen formálisan kezelik, vagyis amíg a tanuló igazolni tudja valamilyen módon a hiányzást, nem kell súlyos következményekre számítani. Az igazolatlan hiányzások száma különösen 9-10. osztályban magas, amikor a tanulók a tankötelezettségi korhatár alatt még „védettek” a szigorúbb büntetésektől.
- A középfokú iskolák már-már klasszikusnak számító fegyelmi problémája a felnőtt korban már megengedettnek számító élvezeti cikkek fogyasztása. Ezek közül leggyakrabban említett probléma a dohányzás, amivel szemben az iskolák hosszú évtizedek óta folytatnak reménytelen küzdelmet.
- A tanulók drog-fogyasztásáról általában minden tanár tud, de konkrét ismeretei senkinek nincsenek. A drog-fogyasztás ugyanis többnyire iskolán kívül, titokban történik, és a tanárok csak közvetve szereznek tudomást róla.
- Az iskolákon belül ugyan szigorúan tiltva van, és szigorú büntetéssel jár az alkohol fogyasztás is. Azonban nagyon sok tanár elmondta, hogy tudomása van arról, hogy tanítványai rendszeresen fogyasztanak alkoholt.

A drog- és alkohol-problémákat a szakiskolák tanárai majdnem olyan „diszkréten” kezelik, mint a gyerekek. A fogyasztási tilalom az iskola területére szorítkozik, s ha ott nem érik őket tetten, úgy tesznek, mintha a probléma

nem is létezne. Ugyanakkor egész biztosan tudják, hogy a gyerekek drogot és alkoholt fogyasztanak. Mindez a tanárok és a tanulók közös játszmájának tűnik, ahol mindkét fél elfogadja a játékszabályokat. A tanulók az iskola területét kezelik „tabuként”, a tanárok pedig tanítványaik alkohol és drogfogyasztásával kapcsolatos felelősségüket igyekeznek elhárítani.

Az iskolában jelentkező tanulási és magatartási problémákat a tanárok nagy többsége összefüggésbe hozza a tanulók családjával, ill. azokkal a nevelési szokásokkal és eljárásokkal, amelyek a családokban jellemzők. Azt tapasztaltuk, hogy a szakmai tanárok legalább olyan elégedetlenek tanulóik szüleivel és családjával, mint magukkal a tanítványaikkal. Az elégedetlenség egyik oka az, hogy a tanárok úgy látják, hogy a gyerekeknél hiányzó tanulási motiváció fő oka a családban keresendő, ugyanis nemcsak a gyerekek nem ambicionálják a tanulást, hanem a szülőknél sincs ambíció gyerekeik eredményes iskoláztatását illetően. A tanárok szerint a szülők egy része kizárólag azért ambicionálja a gyerek középfokú továbbtanulását, hogy ezáltal a család megkapja a családi pótlékot, ami a szegény családok esetében komoly kiegészítője a családi jövedelemnek.

A tanárok több, mint fele említette az iskola legsúlyosabb gondjai között a tanulók családjainak rendezetlenségét, és jóval több, mint egyharmaduk említette a súlyos gondok között a családok szegénységét és a szülőkkel való együttműködés problémáit is.

**Mi a legsúlyosabb gond a tanulók családjával kapcsolatban
(a válaszadók %-ában)**

Gond	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Szegénység	37,4%	35,1%
Rendezetlenség	58,4%	53,5%
Nehéz együttműködés	39,7%	39,9%
Összesen	100,0%	100,0%
N	212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A családokkal való elégedetlenség legfőbb oka, hogy a rendszerváltást követően a szakmai iskolák többségében fokozatosan emelkedett a hátrányos helyzetű tanulók aránya. Ez részben annak volt köszönhető, hogy romlott a munkapiaci, és ezáltal társadalmi helyzete annak a csoportnak (szakképzetlen fizikaiak), akiknek a gyerekei korábban is ilyen iskolákba jártak. Másrészt pedig annak, hogy a tankötelezettségi határ 16 évre emelésével, ill. az általános képzés meghosszabbításával, azoknak a legalsó társadalmi csoportoknak a gyerekei is beléptek a szakképző iskolákba, akik korábban az általános iskolát elvégezve nem tanultak tovább.

A családok, és benne a gyerekek helyzetét igen gyakran nemcsak a szegénység, hanem a családfelbomlás is nehezíti. Ebben a társadalmi csoportban igen gyakori a szülők válása, és az egy szülő, csonka család. A család-

dok megrendült anyagi helyzete és mindennapos nélkülözése gyakran jár együtt devianciákkal, a szülők betegségével, halálával. Vagyis az ún. hátránytényezők igen gyakran „halmozódnak”, ami a mindennapok gyakorlatában azt jelenti, hogy a pedagógusoknak a tanulók egészen súlyos, sőt olykor drámai családi helyzetével kell szembesülniük.

Ahhoz képest, hogy milyen magas arányú a hátrányos helyzetű tanulók aránya, hogy ezek a gyerekek milyen nagy mértékben rászorulnának az iskolák szociális segítségére, hogy a családi helyzet milyen szorosan összefügg az iskolai teljesítménnyel, és hogy ezek a gyerekek egyértelműen speciális bánásmódot és oktatási módszereket igényelnének, megdöbbentő, hogy az iskolák nem vezetnek pontos statisztikát a hátrányos helyzetű gyerekekről, s a tanárok maguk sem tudják egy-egy esetben pontosan, hogy a gyerekek mögött milyen szülő és milyen családi helyzet áll. Természetes, hogy pontos ismeretek hiányában a segítségnyújtás sem lehet hatékony és eredményes.

A családi háttér jellemzői a szülők és a pedagógusok közötti kommunikáció során derülhetnének ki. Csakhogy ez a kommunikáció vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon felületesen működik. A szakmunkásképző iskolákban soha nem volt jellemző az intenzív kapcsolat és a szoros együttműködés az iskolák és a szülők között. Ennek részben az volt az oka, hogy az ide járó tanulók szülei olyan társadalmi rétegekhez (főként az alsó középosztályhoz) tartoztak, ahol a szülőkre nem jellemző, hogy intenzív kapcsolatot tartanak az iskolákkal. Másrészt az, hogy ezekben az iskolákban mindig is nagyon magas volt a nem helyben lakó (bejáró és kollégista) tanulók aránya (általában a tanulók egyharmada lakik az iskola székhelyén), s a földrajzi távolság is akadályozta annak, hogy a szülők rendszeresen bejárjanak gyerekeik iskoláiba. Harmadrészt a szakmunkástanulók szülei gyerekeik szakmai képzésének legfontosabb helyszínét mindig is a gyakorlati képzőhelyekben látták, s ha valakivel egyáltalán volt kapcsolatuk, az a gyakorlati képzésért felelős mester volt. Már csak azért is, mert szubkultúrájában közelebb állt hozzájuk, s így jobban szót értek vele, mint az iskola tanáraival.

Az utóbbi években ez a helyzet két szempontból is megváltozott, s mindkét változásnak az lett az eredménye, hogy tovább romlott a kapcsolat az iskola és a szülők között. Az egyik változást a hátrányos helyzetű, legalsó társadalmi csoportokba tartozó tanulók tömeges megjelenése hozta, s ezzel együtt az, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek mögött igen gyakran felbomlott családok, deviáns szülők állnak, akik a korábbi rendezett alsó középosztályi családoknál még kevésbé képesek az iskolával, ill. a pedagógusokkal való kapcsolattartásra. A másik változást a gyakorlati képzési szisztéma átalakulása, és a szakoktatók ill. mesterek szerepének csökkenése hozta, akikkel korábban a szülőknek a legintenzívebb kapcsolatuk volt. Az új képzési szisztéma első két évében (ami a gyerekek beilleszkedésével kapcsolatban a legkritikusabb időszaknak számít) a gyakorlati képzőhelyeknek, s ezáltal a szakoktatóknak és a mestereknek a képzésben még egyáltalán nem jut szerep. Így a szülőknek gyerekeik érdekében a közismereti ill. a szakmai előkészítő tárgya-

kat oktató tanárokkal kellene kommunikálniuk, akikkel mindig is nehezebben értettek szót, mint a szakoktatókkal.

Ebből következően a szülői ház és az iskola közötti korábban sem túlságosan intenzív kapcsolat és együttműködés még inkább leépült, sőt helyenként és időnként kölcsönös elégedetlenségbe torkollott. A szülők jó nagy hányada elégedetlen az iskolával (mert úgy tapasztalja, hogy a tanárok nem segítik kellőképpen a gyerek boldogulását), a pedagógusok nagy része pedig elégedetlen a szülőkkel, mert úgy tapasztalja, hogy nem működnek együtt az iskolával, sőt hátráltatják és nehezítik gyerekeik iskolai teljesítményét.

A pedagógusok szerint a szülők nagy részének „érdektelensége” nem csak az iskolára vonatkozik, hanem általában is jelzi a gyerekekkel való törődés hiányát. Vagyis a középosztályi értékrendet valló pedagógusok szerint a szülők általában sem foglalkoznak eleget a gyerekeikkel, nem figyelnek eléggé rájuk, s ezeknek a nevelési hiányosságoknak a következményei jelentkeznek az iskolában. Ebből következően a hátrányos helyzetű gyerekeket oktató tanárok úgy érzik, hogy nemcsak az iskolai oktatás és nevelés feladatait kellene megoldaniuk, hanem mindazok a nevelési és szocializációs funkciók is rájuk hárulnak, amit a család elmulasztott.

5. Oktatási és nevelési problémák

A szakiskolák tanárainak a többségükben hátrányos helyzetű, hiányos tudású, beilleszkedési nehézségekkel küszködő tanulók oktatása és nevelése során, a korábbinál sokkal több kudarc-élményben van részük. Az interjúkban így nyilatkoztak erről:

„Mostanában nem úgy van, mint régen, hogy felkészült a tanár és örülnek a gyerekek, hogy hallhatnak tőle valamit az órát. Most belezavarnak, nem tudja elmondani a tanár a dolgait, rossz érzésekkel jött ki az óráról, és ez annyira megviseli, hogy teljesen kimerül idegileg.” (ipari szaktanár)

„Foglalkozni kellene a tanárok lelki egészségével is. Mert itt olyan problémák vannak, hogy előbb-utóbb bárki kiakadhat, főleg hogy most már sokkal kevesebb a pozitívum. Nem úgy jön ki az ember, hogy pozitívan élte meg, hogy na, ez egy szuper óra volt, jól érzem magam, fel vagyok dobva. Inkább úgy jön ki, hogy megint nem lehetett bírni ezekkel a gyerekekkel. Hogy milyen módszert kellene alkalmazni, ezen kellene elgondolkodni. Nálunk nem voltak esetmegbeszélések, ami elősegítette volna a problémák megoldását. Célszerű volna értekezleteket tartani erről munkaközösségen belül. Mindenkinek megvan a problémája ezekkel a dolgokkal, de nem beszélnek róla, mer szégyellik. Azt hiszik, hogy a másiknak könnyebben megy, nincs ilyen gondja. Pedig mindenki ugyanúgy kínlódik a gyerekekkel.” (ipari szaktanár)

A kudarcok legfőbb oka az, hogy részben a gazdasági változások által kikényszerített átalakulási folyamatok (képzési formák és szakmai profil változások), részben a gyors egymásutánban bekövetkező reformintézkedések, részben pedig a megváltozott tanulói összetétel következtében túlságosan sok és túlságosan nehéz oktatási és nevelési feladat hárul a szakmai iskolák tanáraira. Ezekben az iskolákban a pedagógusoknak jelenleg a következő feladatokat kellene teljesíteniük:

- Az általános képzés utolsó két évi tananyagának a megtanítása
- A pályaválasztás ill. a szakmaválasztás megalapozása
- A szakmai ismeretek tanulásának előkészítése
- A szakmai elméleti ismeretek megtanítása
- A szakmai gyakorlati ismeretek megtanítása.

A fenti feladatok azonban csak a tantervekben megjelenített ismeret-csoportok oktatására vonatkoznak. Ahhoz, hogy a fenti célok a többségükben hátrányos helyzetű és nevelési-oktatási szempontból egyaránt problematikus helyzetű tanulók esetében megvalósíthatók legyenek, a pedagógusoknak a következő oktatási és nevelési feladatokat is el kellene látniuk.

- Az általános iskolában elmulasztott ismeretek bepótolása (felzárkóztatás)
- tanulók motiválása a tanulásra
- tanulók érdeklődésének felkeltése a közismereti tárgyak tanulása iránt
- tanulók érdeklődésének felkeltése a szakmai tárgyak tanulása iránt
- szocializációs (családi nevelési) hiányok pótlása
- tanulók támogatása magatartási és beilleszkedési konfliktusaik megoldásában
- korábban szerzett (pl. iskolai kudarcok okozta) pszichés sérülések kezelése

A fenti feladatok többsége a korábban jellemzett hátrányos helyzetű és magatartási problémákkal küszködő tanulók esetében csak speciális oktatási és nevelési módszerekkel lenne megvalósítható. Amikor azt kérdeztük a szakmai tanároktól, hogy milyen eljárásokat és módszereket alkalmaznak az iskolák a hátrányos helyzetű tanulók oktatásához, az derült ki, hogy a szakiskolák tanárainak legfeljebb csak ötleteik vannak arra vonatkozóan, hogy min kellene változtatni, mit kellene másképp csinálni a feladatok megoldása érdekében. Ezeknek az ötleteknek a többségéből azonban eddig még alig valósult meg valami. Az interjúk során a legtöbben arról beszéltek, hogy miért nincs lehetőség hatékonyabb pedagógiai módszerek alkalmazására.

„Az a dilemma, hogy nevelni kell vagy oktatni kell. Mert nevelni is meg oktatni is kellene. Először nevelni kellene, ha lenne rá idő, és csak utána kellene oktatni őket.” (kereskedelmi szaktanár)

„Alkalmazkodni kellene az ő képességeikhez és esetleg a tananyagon valamit változtatni, hogy tovább tudjanak lépni.” (ipari szaktanár)

„Véleményem szerint szükség lenne a hátrányos helyzetű gyerekek oktatásához speciális módszerekre, pl. kiscsoportos foglalkozás, pszichológus segítsége, eltérő tanterv. Itt az iskolában azonban nem alkalmaznak ilyeneket.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Ide speciális emberek kellenének, akiket erre képeztek ki, hogy ilyen gyerekekkel foglalkozzanak.” (ipari szaktanár)

„A tanárok felkészültsége, eszközrendszere nem elegendő arra, hogy ezeket a problémákat kezeljük.” (ipari szaktanár)

„Megváltoztak a gyerekek. Nekem gyógypedagógiai végzettség kéne ahhoz, hogy bánni tudjak bizonyos gyerekekkel. Nem tudtunk felnőni ehhez a feladathoz. Mi csak jó képességű gyerekeket vagyunk képesek jól tanítani. Rossz képességű gyerekeknél megáll a tudomány. Mert türelmetlenek vagyunk, meg hajt minket a tanterv, és nincs időnk leülni azzal a gyerekekkel, felzárkóztató jelleggel vagy egyéni program alapján foglalkozni. Ezt minden pedagógus tudja, de nincsen rá módja, nincsen rá lehetősége, ideje. Az, hogy leüljek 3-8 gyerekekkel, és ingyen és bérmentve korrepetáljam őket, az nem működik.” (ipari szaktanár)

„Sokkal lassabban kellene haladni a tananyaggal, de ez nem megoldható. Megoldás lenne az is hogy sokkal kisebb csoportokban foglalkozni velük, akkor bensősebb is lenne.” (ipari szaktanár)

„Tényleg hátrányosak, le vannak maradva, képességben is, mentalításban, minden téren. Valamilyen megoldásra szükség lenne. Ha pl. kisebb létszámban tanítanánk ezeket a gyerekeket, az már eleve megoldás lehetne. 36 fővel ezt nem lehet csinálni. Ehhez mindenképpen kisebb létszám kellene.” (ipari szaktanár)

„Elvileg úgy kellene, hogy kis csoportokban lennének. Na most nálunk az átlaglétszám osztályonként 32-33, tehát van 40-es létszám és van 28-as létszám is, de inkább 30-on felüli létszámú osztályok vannak. Így differenciálni, ilyen osztálylétszámnál nagyon nehéz.” (ipari szaktanár)

„Ha csak annyi segítséget kapna az iskola, ami sajnos anyagi kérdés, hogy minden tanár kapjon heti két óra korrepetálási lehetőséget, és itt 4-5 fős csoportokban ezekkel a gyerekekkel tudnának foglalkozni, az már hatalmas eredményt hozna. Csak olyan egyszerű dologra gondolok, hogy a tanulás módszereivel megismertetni őket egy fél éves kurzus alatt. Ezek a gyerekek még tanulni sem tudnak. Mire való a könyv? – „Hát semmire”, mert eltelt egy fél év, és még fel sem üttötte a könyvet. Ilyen egyszerű dolgokkal kellene elindulni, hogy fölzárkóztassuk ezt a réteget, de ezt csak differenciált kiscsoportos foglalkoztatással lehetne megoldani. Erre pedig sajnos nincs lehetőségünk.” (ipari szaktanár)

„Ezek a gyerekek általában tanulási zavarokkal küzdenek. Azt tapasztalom, hogy hamar kimondják róluk, hogy ezek buták. Nem buták ők pedig, csak nem értik meg olyan hirtelen vagy nem azzal a módszerrel értik meg. Erre kellene több időt és lehetőséget adni. De ezt nem lehet nagy létszámokkal csinálni. Ha az én osztályomban 45 fő van, a számok törvénye alapján ez több problémás egyént tartalmaz, mint a 30 fő. Ilyen létszámok mellett ezt nem lehet jól csinálni.” (ipari szaktanár)

A speciális módszerek és eljárások hiányát a nem megfelelő oktatási feltételek mellett a leggyakrabban az magyarázza, hogy a szakmai iskolák tanárai semmilyen értelemben nincsenek felkészülve az iskoláikban tömegesen megjelenő hátrányos helyzetű gyerekek oktatásának és nevelésének nehéz és komplikált feladatára. Sem a tanárképzés során nem jutottak ehhez szükséges pedagógiai és pszichológiai ismeretekhez, sem korábbi oktatási tapasztalataikat (rutinjukat) nem tudják felhasználni új feladataik megoldásához, sem ilyen irányú továbbképzésben nem volt részük.

Vagyis a vizsgált tanárok döntő többségének jelenlegi képzettsége tökéletesen megfelel az oktatási törvény előírásainak, de korántsem felel meg az iskolákban rájuk váró feladatoknak. Ahogy ezt egyikük megfogalmazta, a főiskola arra készítette fel őket, hogy a tanulást ambicionáló, átlagos képességű és felkészültségű gyerekekkel foglalkozzanak, de arra nem készítette őket fel senki, hogy szocializációs hiányokkal és beilleszkedési problémákkal küszködő, tanulásra alig motivált gyerekeket kell majd oktatniuk.

„Nagyon kevés segítséget kaptunk arra vonatkozóan, hogy hogy kell ezekkel a problémás gyerekekkel bánni. A főiskolán az optimális dologgal foglalkoznak,

hogy mi van azzal a gyerekekkel, aki akar is, tudja is csinálni. Itt pedig az ilyen gyerekek ha 10%, akkor már nagyon sokat mondok. Nem tanítottak meg bennünket pl. egy picit sem arra, hogy hogy lehet egy gyereket tanulásra rábírni. Erre saját tapasztalatból kell rájöttünk.” (ipari szaktanár)

A szakmai tanárok közel kétharmada nyilatkozott úgy, hogy az egyes oktatási területeken belül a tanulók felzárkóztatása jelenti számára a legnehezebb feladatot. Ehhez képest a tanulók differenciált oktatásának megszervezését (ami elengedhetetlen lenne a felzárkóztatáshoz) csak bő egyharmaduk említette, a minőségbiztosítással és a kerettantervek bevezetésével kapcsolatos feladatok pedig csak az iskolák bő egytizedében jelentenek a tanárok szerint nehéz feladatokat.

A legnehezebb oktatási feladatok (a válaszadók %-ában)

Feladatok	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Differenciált oktatás	36,6%	37,4%
Felzárkóztatás	61,0%	62,1%
Minőségbiztosítás	7,5%	9,7%
Kerettantervek	13,6%	11,0%
Összesen	100,0%	100,0%
N	212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Mivel megfelelő szakértelem híján az intézmények többségében az alkalmazott pedagógiai módszerek nem illeszkednek az itt felmerülő oktatási és nevelési feladatokhoz, az oktatás és a nevelés is rendkívül alacsony színvonalon valósul meg. Ahol mégis találkoztunk valamilyen speciális pedagógiai eljárással a hátrányos helyzet kompenzálása céljából, ott az alábbiakról számoltak be:

- A leggyakrabban alkalmazott módszer a tanulásban lemaradt, hátrányos helyzetű tanulók tanórán kívüli, délutáni korrepetálása.
- Előfordul csoportbontás a fontosabb tantárgyakból, vagyis a tanulók kis létszámú csoportokban való oktatása.
- Előfordul, hogy kis létszámú, „fölzárkóztató” osztályokat szerveznek a leggyengébben teljesítő tanulók számára.
- Előfordul, hogy a felzárkóztató korrepetálásokat nem az iskolában, hanem a kollégiumban szervezik meg.
- Találkoztunk olyan megoldással is, amikor nem a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatására szerveznek csoportokat, hanem az osztályok legjobbjait szakköri formában részesítik külön oktatásban, hogy pótolják azt a differenciálást, amit a tanórákon nem tudnak megoldani.

A tantervi feladatok megoldásán és a felzárkóztatás rendkívül nehéz feladatán túl a szakmai iskolák tanárainak igen súlyos magatartási és beilleszkedési konfliktusokat is kellene kezelniük, sőt a tanulók szocializációs hiányainak pótlását, ill. nevelési feladatokat, sőt olykor pszichés sérüléseik kezelését is magukra kellene vállalniuk.

Nem véletlen, hogy az iskolák nevelési eredményeivel a tanárok az oktatásnál is kevésbé elégedettek. A megkérdezettek közel fele nyilatkozott úgy, hogy iskolájának nevelési színvonala az utóbbi három évben nem változott, egyharmaduk szerint javultak, egyötödük szerint pedig romlottak a nevelési eredmények.

A nevelési eredmények változása (a válaszadók %-ában)

Változás	Pályorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Javult	32,5%	33,2%
Romlott	20,9%	20,6%
Nem változott	46,6%	46,2%
Összesen	100,0%	100,0%
N	212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor a neveléssel kapcsolatos feladatok értékeléséről érdeklődtünk, a megkérdezett szakmai tanárok közel fele mondta azt, hogy a pedagógusok számára jelenleg a legnehezebb feladatot a tanulók iskolai nevelése jelenti, és több mint egyharmaduk értékelte kiemelkedően nehéz feladatként a szülőkkel való együttműködést. Ehhez képest a tanulók közötti konfliktusok kezelése csak a tanárok egyötöde szerint jelent kiemelkedően nehéz problémát, a tanulók és tanárok közötti konfliktusok lerendezése pedig csak egytizedük szerint jelent súlyos gondot.

A legnehezebb nevelési feladatok (a válaszadók %-ában)

Feladatok	Pályorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
A tanulók nevelése	47,9%	45,8%
A tanulók közötti konfliktusok	20,2%	22,9%
A tanulók és tanárok közötti konfliktusok	9,4%	9,7%
A szülőkkel való együttműködés	35,2%	33,0%
A tantestületen belüli konfliktusok	2,8%	3,1%
Összesen	100,0%	100,0%
N	212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A „nevelési feladatok” fogalmán a tanárok többsége a beilleszkedési problémák és a fegyelmi vétségek kezelését érti. A fegyelmi vétségekre és a ma-

gatartási kihágásokra ezekben az iskolákban korábban tradicionális, tekintélyelvű módszerekkel reagáltak, vagyis az ilyen vétségeket főként a büntetések különböző fokozatait alkalmazva szankcionálták. Manapság azonban a tanárok azt tapasztalják, hogy a gyerekekre sokkal kevésbé hatnak az iskola tekintélyelvű módszerei, mint korábban.

„A mostaniak nagyon elevenek, nincsenek megszeppenve semmitől, nem jó úgy nekik semmi, ahogy van, és sokkal lazábban veszik fel a dolgokat mint a korábbiak.” (ipari szaktanár)

A különbség nyilvánvalóan abból adódik, hogy a tekintélyelvű, büntetés-alapú nevelési eszközök korábban azoknak a gyerekeknek az esetében voltak hatékonyak, akiket otthon is hasonló értékrenddel és módszerekkel neveltek a szüleik. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a korábbi időszakban a családok és az iskola értékrendje és nevelési eljárásai szinkronban voltak egymással. A mai szakmunkás osztályok hátrányos helyzetű tanulóival a tanárok megfigyelései szerint az „elhanyagoltság” a legfőbb probléma, vagyis az, hogy a szülők sem tekintélyelvű, sem egyéb módszerekkel nem foglalkoznak velük eleget a családban. Ebből az „aszinkronitásból” származik, hogy a tanárok azt tapasztalják, hogy a fegyelmi vétségek esetén alkalmazott büntető eljárások kevésbé hatékonyak, mint korábban. Ennek ellenére az iskolák most is különböző fokozatú büntetésekkel próbálják szabálykövetésre készíteni tanulóikat. A legszigorúbb büntetést most is az iskolából való eltávolítás jelenti, ami egyértelmű beismerése annak, hogy nem csak a család, hanem az iskola is kudarcot vallott a gyerek nevelése során.

A tanárok többsége a szakképző iskolák tanulóinak tanulmányi eredményeivel elégedetlen. A gyenge eredmények okát a az alábbiakban látják:

- A leggyakrabban említett magyarázat a tanulók érdeklődésének hiánya és alacsony szintű motiváltsága.
- Sokan látják úgy, hogy a szakmai iskolák első osztályaiban elért gyenge tanulmányi eredmények az általános iskolák számlájára írható, ugyanis olyan alacsony szintű tudással és olyan gyenge készségekkel engedik el tanítványaikat, hogy ezt a szakmai iskolákban rendelkezésre álló két év alatt egyszerűen nem lehet bepótolni.
- Találkoztunk olyan állásponttal is, amely szerint nem a tanulók képességeivel van probléma, hanem azok a családi szocializációs problémák és pszichés károsodások okoznak gondot, amelyek késleltetik a gyerekek fejlődését és visszafogják teljesítményüket.
- A legtöbb esetben azonban nem csak az alacsony szintű előképzettség jelenti a problémát, hanem az is, hogy a szakképző iskolák tanulóit ezt az iskolát már nem tekintik hagyományos értelemben iskolának, ahol tanulni, ahol az órákra készülni kell. Általánosnak számít, hogy otthon nem tanulnak, és csak annyit tudnak, amennyi az tanórakon megragad bennük.

Amikor azt kérdeztük a szakmai tanároktól, hogy milyen területen jelentkeznek a legnehezebb oktatási feladatok iskolájukban, a legtöbben a közismereti oktatás és a pályaaorientáció oktatásának a problémáiról számoltak be. Ezeknek a tantárgycsoportoknak az oktatása mind a pályaaorientációt, mind a szakmai előkészítést oktató tanárok szerint az iskolák közel egyötödében jelent komoly gondot a pedagógusok számára.

A legnehezebb oktatási területek (a válaszadók %-ában)

Tantárgyak	Pályaaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Közismeret	19,2%	18,9%
Pályaaorientáció	17,8%	18,9%
Szakmai előkészítés	7,5%	12,3%
Szakmai elmélet	6,1%	6,6%
Szakmai gyakorlat	12,2%	15,4%
Összesen	100,0%	100,0%
N	212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Számtalan kritikai megjegyzésük és számos súlyos problémáik ellenére a szakmai tanárok közül, az elmúlt három évre vonatkozóan többen számoltak be iskolájuk oktatási színvonalának javulásáról, mint romlásáról. A tanárok közel egyharmada mondta azt, hogy az oktatás színvonala nem változott, és ugyanennyien mondták azt is, hogy nívósabb lett a közismereti oktatás. A szakmai elméleti és gyakorlati oktatásban pedig még többen (a tanárok közel fele) tapasztaltak javuló tendenciát. A színvonal romlását a gyakorlati oktatás területén érzékelték a legtöbben. Mind a pályaaorientációt, mind a szakmai előkészítést oktató tanárok egyötöde számolt be ilyen változásról.

Az oktatási eredmények változása (a válaszadók %-ában)

Szakterület	Változás	Pályaaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Közismeret	javult	30,8%	30,6%
	romlott	11,6%	10,2%
Szakelmélet	javult	47,9%	49,0%
	romlott	17,1%	15,3%
Szakmai gyakorlat	javult	43,2%	45,2%
	romlott	19,2%	22,3%
Nincs változás		30,5%	30,6%
Összesen		100,0%	100,0%
N		212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A tanulmányi eredmények között jelentkező különbségeket az iskolák által támasztott eltérő tanulmányi követelmények is magyarázzák. A követelmények tekintetében az iskolák eltérő stratégiát folytatnak. Vannak iskolák, ahol annak érdekében, hogy a szakképző évfolyamra is maradjanak tanulók, elsősorban a közismereti tantárgyakból minimális szintre szállítják le a követelményeket. A szakmai tanárok ezt úgy fogalmazzák meg, hogy az iskola követelményeit igyekeznek a belépő tanulók képességeihez és felkészültségéhez „igazítani”.

„Szigorúak elsősorban magatartási problémákban vagyunk, ill. hiányzási problémákban. Engedékenyebbek talán a tanulók gyengébb képességeinek figyelembe vételében vagyunk. Közismeretből elégséges, illetve közepes eredményeket érnek el. Pályaorientációból és szakmai előkészítésből a közepes szintet éri el a tanulók túlnyomó része. Az eredmények tulajdonképpen, mire a 10. osztályt befejezik a gyerekek, megfelelőnek mondhatók, mivel a szakképzéshez az előkészítést megkapták.” (kereskedelmi szaktanár)

„A 9-10. osztályos tanulók közismereti tárgyakból gyengébbek, míg a pályaorientációs és a szakmai előkészítő tárgyakból jobb eredményeket érnek el.” (vendéglátós szaktanár)

„Az iskolában a követelmények nem túl szigorúak, igazodva a gyerekek felkészültségéhez. Ennek ellenére a közismereti tantárgyakból igen magas a bukások aránya (50-60 %). Pályaorientációs és szakmai előkészítő tantárgyakból jobbak az eredmények. A 10. osztály végén nincs vizsga; 2-es bizonyítvány esetén mindenki továbbtanulhat.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Nem tudjuk magasra emelni a mércét. Nem cél a tanulói létszám mindenáron való megtartása, de tudomásul kell vennünk, hogy ők gyakorlati szakemberek lesznek, nem elméletiek.” (ipari szaktanár)

„A 9-10-ben, őszintén megmondom, gyermekmegőrzés folyik. Itt a gyerek elvegetál. Ha nem is tudja kettésre a tananyagot, de majd a szakmát szeretni fogja, ezt tudjuk előre, és megkapja a kettést, hogy eljusson a 11.-ig. Ha kitesszük, ami nagyon könnyű lenne, a gyerekekkel szúrunk ki.” (ipari szaktanár)

„A lemorzsolódás aránya nem változott, úgy 10-15 % az arány. Évekkel ezelőtt is ilyen volt. De csak azért nem változott, mert most sokkal toleránsabbak vagyunk a gyerekekkel szemben. Ha ugyanazt a szigorat alkalmaznánk, mint 10 évvel ezelőtt, akkor a lemorzsolódási arány 50 % lenne, vagy még több. De tudva, hogy ez a 9. évfolyam milyen, mi szemet hunyunk, és gyakorlatilag az általunk támasztott követelmények miatt egyetlen gyerek sem megy el az iskolából. Mert mi lejjebb szállítjuk a követelményeket, ez titok, de ezt máshol is így csinálják. Engedékenyek vagyunk. Türelemmel próbáljuk itt tartani azokat, akiken látszik, hogy megérdemlik, és jó szakember lesz belőlük valamikor.” (ipari szaktanár)

„Igyekszünk megtartani a gyerekeinket, igyekszünk úgy tanítani, hogy lehetőleg teljesíteni tudják a követelményeket. A buktatás nem szándékos. Akivel nem lehet már mit csinálni azt buktatjuk. Általában jóindulatú és odafigyelő a kollégák többsége.” (ipari szaktanár)

Ugyanakkor a magasabb presztízsű, divatosabb szakmákat oktató iskolák megengedhetik maguknak, hogy ragaszkodjanak a magasabb követelményekhez, és aki ezt nem teljesíti, azt szigorúan kibuktatják. Keresett szakmáik jóvoltából még így is marad annyi tanulójuk, amennyire szükségük van.

„A bukási arányok hatalmasak. Volt olyan osztály ahol ez 50 % volt, és abból az évisméltők aránya is elérte a 20%-ot. Ez abból fakad, hogy azt mondjuk, ezek a követelmények, ezeket teljesíteni kell. Ha nem teljesíted akkor megbúsz. Nem lehet lejjebb vinni a képzés színvonalát, mert akkor magunk ellen cselekszünk.” (vendéglátós szaktanár)

„A szakmai követelményekben, és a tantárgyi követelményekben nyilván szigorú az iskola. A szigorúság természetesen olyan mértékben szelektív, hogy figyelembe szottuk venni a gyermeknek az egyéni képességeit, és a szorgalmát.” (kereskedelmi szaktanár)

A szakmai tanárok szerint az iskolák helyzetéhez alkalmazott, és ezért az iskolánként változó követelmények egységesítésén sokat segítene az Oktatási Törvényben előírt (és évek óta halogatott) Alapműveltségi Vizsga bevezetése. Ez azért is hasznos lenne, mert motiválná a tanulókat a tanulásra, másrészt emelné a tanárok munkájának színvonalát. Ugyanakkor hasznos lenne az iskolák számára is, mert visszacsatolást jelentene számukra tanáraik és tanulóik teljesítményéről. Az alapvizsga során nyújtott tanulói teljesítmény pedig segítene eldönteni, hogy kit milyen szakmára vegyenek fel, kik alkalmasak pl. elméletigényesebb szakmák elsajátítására.

6. Az általános képzés meghosszabbítása

Az elmúlt évtizedekben bevezetett oktatási reformokkal az oktatáspolitikusok éppen a hátrányos helyzetű tanulók oktatásának eredményein igyekeztek javítani. Ebbe a sorba illeszkedett az általános képzés 8 évről 10 évre történt meghosszabbítása, ami jelentős mértékben hozzájárult annak a helyzetnek a megszüntetéséhez, hogy a legsóvársági társadalmi rétegek gyerekei az általános iskola elvégzése után, középiskolai végzettség és szakképzettség nélkül, a munkanélküliség biztos perspektívájával lépjenek ki az iskolarendszerből. Mivel a kötelező iskolába járás utolsó két évét a hátrányos helyzetű tanulók többsége szakképző iskolákban teljesíti, ez az intézkedés kétségtelenül megnehezítette a szakképző iskolák és az ott tanító pedagógusok helyzetét. A 10. osztályig meghosszabbított általános képzést az 1996-os törvénymódosítás nyomán 1998-tól vezették be az iskolákba. 2002-ben végzett tehát az első olyan évfolyam, amelyik már ilyen képzési szerkezetben tanult és szerzett szakképzettséget. Négy év után természetesen már indokolt értékelni a reformot és közzétenni azokat a tapasztalatokat, amelyek a változtatás során az iskolákban összegyűltek.

Az általános képzés meghosszabbításáról mindig is megoszlott a szakmai tanárok véleménye. 2002-ben mind a pályaorientációt mind a szakmai előkészítést oktatók csoportjának bő fele utasította el ezt a reform-intézkedést.

Az általános képzés meghosszabbításának értékelése

Vélemény	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Egyetért	38,0%	41,2%
Nem ért egyet	53,5%	50,9%
Egyéb	8,5%	8,0%
Összesen	100,0%	100,0%
N	213	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Ha az általános képzés meghosszabbítására vonatkozó véleményeket a szakmai tanárok egyéb jellemzői szerint is megvizsgáljuk, az derül ki, hogy sem iskolázottsági szint, sem munkahelyi besorolás (tanár, szakoktató) szerint nem mutatkozik a véleményekben különbség. Életkor tekintetében azonban eltérnek az álláspontok. Az átlagosnál többen értenek egyet a reformmal a fiatal (40 év alatti) és az átlagosnál kevesebben az idősebb tanárok közül.

**Az általános képzés meghosszabbításának értékelése
a tanárok jellemzői szerint**

Jellemzők	Vélemény	Egyetért	Nem ért egyet	Egyéb	Összesen
Iskolázottság	középiskola	46,7%	46,7%	6,7%	100,0%
	főiskola	40,7%	52,5%	6,9%	100,0%
	egyetem	38,8%	51,8%	9,4%	100,0%
Munkahelyi besorolás	tanár	40,2%	53,7%	6,1%	100,0%
	szakoktató	42,1%	43,9%	14,0%	100,0%
Életkor	40 alatt	52,1%	45,1%	2,8%	100,0%
	41-50	36,0%	55,3%	8,8%	100,0%
	50 fölött	37,6%	53,8%	8,5%	100,0%
Összesen		40,5%	52,0%	7,6%	100,0%
N		123	158	23	304

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Megkérdeztük a szakmai tanároktól azt is, hogy tapasztalataik szerint a tanulók szülei hogyan vélekednek a reformról. A tanárok bő egynegyede tapasztalta azt, hogy a szülők többsége egyetért az intézkedéssel, 38-42%-uk pedig azt tapasztalta, hogy a szülők többsége nem ért egyet vele. A tanárok egyharmada mindkét csoportból úgy nyilatkozott, hogy nem ismeri a szülők erre vonatkozó véleményét.

Az általános képzés meghosszabbításának szülői értékelése

Vélemény	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
A többség egyetért	25,9%	27,2%
A többség nem ért egyet	42,0%	38,4%
Nem tudja	32,1%	34,4%
Összesen	100,0%	100,0%
N	213	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Némiképpen ellentmond az előző válaszoknak, hogy amikor azt kérdeztük a szakmai tanároktól, hogy kiknek kedvezett ez az intézkedés, mindössze 23%-uk mondta azt, hogy senkinek. A legtöbben (69-71%) úgy tapasztalják, hogy a reform a tanulók érdekeit szolgálta, és több, mint a tanárok fele (53-55%) úgy gondolja, hogy ez az intézkedés a szülők érdekeinek is kedvezett. Viszonylag sokan (28-30%) vélik úgy, hogy az iskolákat is kedvezően érintette ez a változtatás, de saját magát (illetve a pedagógusokat) csak 20-23%-uk sorolta a reform által kedvezményezettek közé.

**Kinek a számára volt előnyös az általános képzés meghosszabbítása
(a válaszadók %-ában)**

Kinek előnyös	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Senki	23,1%	23,1%
Tanulók	69,1%	70,9%
Szülők	52,5%	54,7%
Pedagógusok	22,8%	19,8%
Iskola	27,8%	29,7%
Fenntartó	7,4%	7,6%
N	213	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A két kérdés együttes értékeléséből az derül ki, hogy azoknak a pedagógusoknak az egyharmada sem ért egyet az általános képzés meghosszabbításával, akik úgy gondolják, hogy ez az intézkedés a tanulók érdekeit szolgálta. Vagyis a reform értékelésénél a pedagógusok egy része előbbre helyezte saját érdekeit a tanulók érdekeinél.

Az általános képzés meghosszabbításának értékelése

Véleménye a reformról	Előnyös-e a tanulók számára		Összesen
	nem	igen	
Egyetért vele	23,6%	61,0%	49,4%
Nem ért vele egyet	69,4%	30,8%	42,9%
Egyéb	6,9%	8,2%	7,8%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%
N	72	159	231

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor azt kérdeztük a szakmai tanároktól, hogy tapasztalataik szerint milyen előnyökkel járt az iskolák számára az általános képzés meghosszabbítása, a válaszolók közel fele említette az előnyök között a tanulólétszám stabilizálását és a pedagógusok foglalkoztatási biztonságának növekedését.

**Milyen előnyökkel járt az általános képzés meghosszabbítása
az iskola számára (a válaszadók %-ában)**

Milyen előnyök	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs előny	24,8%	22,5%
Tanulólétszám biztosítása	48,8%	49,4%
Közismeret nagyobb jelentősége	36,4%	37,8%
Munkahelyi biztonság a pedagógusoknak	41,4%	42,2%
N	210	222

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A szakmai tanárok közel fele tehát úgy gondolja, hogy ez az intézkedés az elmúlt évtizedben jelentős mértékben hozzájárult a szakmai iskolák helyzetének stabilizálásához, és az ott dolgozó pedagógusok foglalkoztatási biztonságához.

Amikor azt kérdeztük a szakmai tanároktól, hogy milyen problémákat okozott az iskolák számára az általános képzés meghosszabbítása, mindössze egytizedük mondta azt, hogy nem okozott semmiféle gondot. A reform kapcsán felmerülő problémák közül a legtöbben a tanterem-hiányt és a tankönyv-hiányt említették. Vagyis azt, hogy az iskolában töltött tanulói idő megnövekedése tanterem hiányt, és ezzel együtt zsúfoltságot, ill. kényszer-tantermek kialakítását idézte elő a szakmai iskolákban. A tankönyvhiány azért is tekinthető különösen súlyos problémának, mert ez a tanárok számára megnehezítette az új tantárgyak oktatását, és tovább súlyosbította az amúgy is készség-hiányokkal küszködő tanulók tanulási problémáit.

Milyen problémákat okozott az általános képzés meghosszabbítása az iskola számára (a válaszadók %-ában)

Probléma	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs probléma	11,0%	9,4%
Tanterem hiány	64,4%	72,5%
Tanár hiány	22,9%	23,0%
Tanterv probléma	15,4%	14,7%
Tankönyv hiány	54,3%	52,2%
Szervezési probléma	25,5%	25,5%
Finanszírozási probléma	23,4%	23,5%
Szaktanár felesleg	21,3%	21,6%
Szakoktató felesleg	23,4%	22,1%
Tanműhely felesleg	19,1%	15,7%
Csökkenő szakképzési színvonal	26,1%	24,0%
N	210	222

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor azt kérdeztük a szakmai tanároktól, hogy milyen problémákat okozott a pedagógusok számára a reform bevezetése, mindössze 23%-uk mondta azt, hogy nem jelentett problémát a számukra. A problémák közül a legtöbben a helyi tantervek elkészítésének gondját és az új tantervek szerinti oktatás kötelezettségét említették, de megközelítette a 40%-ot azoknak a szakmai tanároknak az aránya is, akik úgy érzik, hogy a reform bevezetése után több és nehezebb lett a pedagógusok munkája. Ezek a válaszok egyúttal azt is megmagyarázzák, miért elleneztek olyan sokan a reform bevezetését, még azok közül is, akik belátták, hogy ez a tanulók érdekeit szolgálja.

**Milyen problémákat okozott az általános képzés meghosszabbítása
a pedagógusok számára (a válaszadók %-ában)**

Probléma	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs probléma	23,2%	22,4%
Helyi tantervkészítés	61,3%	57,5%
Új tantervek alkalmazása	48,4%	46,8%
Továbbképzés	18,2%	21,4%
Új pedagógiai módszerek	32,1%	28,9%
Több lett a munka	40,3%	38,7%
Nehezebb lett a munka	38,4%	40,5%
N	207	219

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Korábban már láttuk, hogy a szakmai tanárok döntő többsége az általános képzés meghosszabbítását előnyösnek ítélte a tanulók szempontjából. Amikor azt kérdeztük tőlük, hogy milyen előnyös változásokat hozott ez a reform a tanulónak, mindössze egytizedük mondta, hogy a reform nem járt pozitív hatással. A legtöbben (több, mint a tanárok háromnegyede) a szakmaválasztás időpontjának elhalasztását értékelték pozitív változásként, de a tanárok közel fele azt is az előnyök közé sorolta, hogy 16 éves korukban fejlettebb fizikummal kezdhetik a szakmai gyakorlatot (vagyis a reform véget vetett a 14 éves kori gyermekmunkának), és azt is, hogy később kerülnek ki a munkapiacra, vagyis később kell munkába állniuk.

Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a reformnak az oktatás színvonalára gyakorolt hatását a tanárok milyen alacsonyra értékelték. Alig több, mint egyharmaduk mondta azt, hogy a meghosszabbított általános képzés jóvoltából a tanulók magasabb műveltségre tesznek szert (ami a reform egyik fontos célkitűzése volt), és alig egytizedük gondolja, hogy a reform emeli a szakmai képzés színvonalát.

**Milyen előnyökkel járt az általános képzés meghosszabbítása
a tanulók számára (a válaszadók %-ában)**

Előnyök	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs előny	12,4%	9,9%
A szakmaválasztás elhalasztása	77,8%	78,4%
Magasabb műveltség	37,3%	32,8%
Jobb szakmai képzés	9,7%	9,3%
Fejlettebb fizikummal kezdett gyakorlat	42,7%	42,6%
Későbbi munkába állás	45,4%	49,0%
N	209	223

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A reform tanulókat érintő kedvező hatásairól az interjúkban a következők olvashatók:

„Jó ha megismerik, hogy mivel fognak a következő időszakban foglalkozni. Szerintem ez mindenképpen kell és szükséges. Mert ha első két évben megismeri valamelyest a kereskedelem alapjait, el tudja dönteni 10. végén, hogy itt marad-e az iskolában vagy pedig valami mást választ.” (kereskedelmi szaktanár)

„Az alapelv helyes, tehát a gyereket nem kell bevinni egy olyan rendszerbe, ahol korán kell választania. Ezek mind jó dolgok. Nem kell, hogy dolgoztassák a munkahelyen, és így tovább. Tehát ennek a rossz oldalától megszabadította az oktatást ez a fajta rendszer. Ez helyes. De az, hogy még nem találjuk a jó módszereket, az egy másik probléma. Végül is a gyerek szabadságát növelte ez az átalakulás, a választási lehetőségeit növeli, ha tud élni vele, ezt azért hozzá kell tenni.” (vendéglátós szaktanár)

„Megvan az az előnye, hogy tizennégy éves korban nem tudja eldönteni a gyerek, hogy mivel akar foglalkozni, tehát sokkal érettebben választ később.” (ipari szaktanár)

„Az hogy kiszélesedett egy picit az az idő, amikor a gyerekeknek lehetőségük van a választásra, ez az egyik előnye. Ha bizonytalan volt az adott szakma választásában, minden területen eltölt valamennyi időt, megismeri az adott szakmának a szép oldalait, és az árnyoldalait is. Talán ez segíti a döntésében, hogy milyen szakmát tartana magának megfelelőnek.” (ipari szaktanár)

„Ebben a gazdasági helyzetben, amikor a fiataloknak amúgy is nehéz az elhelyezkedésük, lehet, hogy az volt az elképzelés, hogy ezzel is megnyújtják azt az időt, amit iskolában töltenek. Ebből a szempontból jobb, de a kereseti lehetőség szempontjából nem, mert így később tudnak elhelyezkedni, munkát keresni, jövedelmet szerezni.” (kereskedelmi szaktanár)

„A gyerekek egy része pl. nem azért marad itt a középiskolában, mert annyira ezt a világot választja, hanem a szakképzést, technikus képzést vagy pedig a szakmunkás képzést azért választják, mert az 2 év tanulmányi idő, és még mindig jobb, hogyha itt töltik kis eredménnyel az életüket, mint hogyha a munkanélküliek nagy táborát gyarapítanák. Úgyhogy én a saját régiómban semmiképpen nem szeretném, ha kevesebb lenne a képzésnek az ideje. Főképpen ilyen szociális szempontok vezetnek. Én az utolsó végzős osztálynak az osztályfőnöke voltam, ahol 5 éves volt a képzés. A tanulók nem bánják. Nagyon sok esetben a család is úgy gondolja, hogy addig van jó helyen a gyerek, amíg nálunk van.” (mezőgazdasági szaktanár)

„A 4 éves képzési forma nem rossz. Nem rossz az, hogy 4 évig kell iskolába járni, hiszen tudjuk nagyon jól, hogy ha ezek a tanulók kikerülnek fiatal korban, nem biztos hogy a fiatal szervezet bírja ezt a nehéz életet, ami most van. Felkészületlenek rá fizikailag és szellemileg is. Tehát ez ilyen szempontból jó.” (műszaki szaktanár)

„A tanulók számára előnyt jelent, hogy tovább kell iskolába járniuk sokkal jobb körülmények között, mint az otthoni helyzetük.” (ipari szaktanár)

„Bevezetése a tanulóknak volt elsősorban jó, mert azzal, hogy a tankötelezettséget 16 évesre kitolták, nem kallódnak el 8. osztály után ezek a gyerekek.” (kereskedelmi szaktanár)

Amikor azt kérdeztük, hogy milyen hátrányokkal járt a tanulók szempontjából a reform bevezetése, mindössze a tanárok 13-15%-a mondta azt, hogy semmiféle hátrányuk nem származott. A legtöbben (a szakmai tanárok 60%-a) hátrányosnak tapasztalja a tanulók szempontjából, hogy tovább kell általános ismereteket tanulniuk, és csak később kezdődhet el a szakmatanulás. Ennél jóval kevesebben (40% körül) említették a hátrányok között, hogy meghosszabbodott a képzési idő, és hogy a tanulók 16 évesen nehezebben szoknak hozzá a fizikai munkához, mint 14 éves korukban.

Milyen hátrányokkal járt az általános képzés meghosszabbítása a tanulók számára (a válaszadók %-ában)

Hátrány	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs hátrány	14,8%	12,6%
Tovább kell iskolába járni	41,1%	39,4%
Később kezdhetik a szakmatanulást	60,6%	58,6%
Hosszabb a közismereti képzés	60,0%	60,6%
Nehezebben szokták meg a fizikai munkát	37,8%	37,9%
N	209	223

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A reform tanulókra gyakorolt hátrányos hatásairól az interjúkban a következőket olvashatjuk:

„Hogy a szakmát csak két éves képzés után kezdjük el tanulni, ez egy picit tanácstalanná teszi a gyerekeket, hiszen 2 évig, szinte lógnak a levegőben, nem általános iskolába járnak már, de még nem is szakmát tanulnak.” (vendéglátó ipari szaktanár)

„Ugye kik jöttek ide? Aki általános iskolában a legalja volt, már nem tanult, nem érdekelt semmi, vagy a képességei olyanok, amilyenek. És elkezdik újra tanulni ugyanezt. Eleve nem is érdekli, semmi újat nem kap, nincs ami fölkeltsze az érdeklődését.” (ipari szaktanár)

„A legnagyobb baj, hogy a gyerekek nincsenek motiválva ebben a két évben. Gyökeres változás áll be majd az életünkben a 11. osztályban amikor elkezdik a tényleges szakmai tanulást. Akkor majd megváltozik az iskolához való hozzáállásuk.” (műszaki szaktanár)

„Szokatlan, hogy két évig csak vakaróznak, ahogy mondják, haszontalan elvesztett időnek tartják. Úgy gondolják hogy 8.-ig eleget tanultak, most már jó volna valami kézzel fogható eredmény. Hiányzik tehát a munka, a gyakorlat. A 9-10-ik osztály nekik egy kudarc. Hogy miért kell nekik ezt tanulni, minek kell közismeret? Mert aki tovább akar tanulni, az nem festőnek jön.” (építőipari szaktanár)

„A 9. és 10. osztály egy kényszerpálya a tanulónak és a szülőnek is, ugyanis nem pontosan körülhatárolt a 9-10 osztályos tanulók képzési célja. Hallottunk olyankat, hogy a szociális hátrányokat kell kompenzálni, ismételni kell az általános iskolai tananyagot, amit már harmadszor tanul a gyerek. Meg kell próbálni a szociális hátrányokat is kezelni, és egy kis szakmai orientációt is kell adni nekik. Ezek nem olyan konkrét feladatok, amik előre viszik a 9-10 osztályt.” (ipari szaktanár)

„A gyerekek nagyon nehezen viselik el, hogy későn tanulnak szakmát. Onnan tudom lemérni többek között, hogy mikor szakmai órám van, soha nincs fegyelmezési problémám, amit csinálunk, mindenki csinálja rendesen. Ugyanakkor a kollégák jönnek, hogy a közismereti órákon sok a probléma.” (műszaki szaktanár)

„Tudni kell, hogy ezek a gyerekek ma mások. Ezeket ott lehet megfogni, hogy megmutatom, megfogja, csinálja, akkor soha nem felejt el, de ha én elmondom neki tízszer, öt perc múlva nem tudja miről beszéltem. De ha megmutatom neki, kezébe adom, hogy így kell csinálni, akkor már jobban megjegyzi. Felejt akkor is, de jobban megjegyzi a részleteket. Tehát amit én hiányolok, az a gyakorlat. Na most ha jól tudom, sajnos van egy olyan törvény, hogy 16 év alatt nem lehet gyakorlat, tehát nem lehet fizikai munkát végeztetni a tanulókkal, pedig a gyakorlat fizikai munka, és ez így nagyon nehéz. Én azt javasoltam volna, hogy legyen 4 éves a képzésünk. Ez jó mindenképpen, de 9–10-ben már legyen gyakorlat. Ha a törvény nem engedi, valahol úgy lenne célszerű a 9-10. osztály, hogy maradna ez a kerettanterv, a pályaorientáció, szakmai előkészítés, de jobban megerősítve a szakmai részekkel, több szakmai ismeretet kéne tanítanunk.” (műszaki szaktanár)

„Felesleges a gyereket négy évig járatni az iskolába, Énekre, biológiára, földrajzra mi szüksége van itt, amikor egészen a 8-ik osztályig ugyanezeket tanulták. Ezért nem is szeretnek jönni, nagyon sok óráról lemaradnak. Ott is hagyják az iskolát. Szakmai témákkal kellene ezek helyett foglalkozni.” (ipari szaktanár)

„Sokan mondják, hogy miért nem három éves a képzés, miért nem vagyunk többet gyakorlaton? És valóban sok a négy év. Olyan kérdések is felmerülnek, hogy miért kell bizonyos tantárgyakat tanulni? Miért kell nekem éneket, biológiát tanulni? Vannak akik kimondottan szeretnének gyakorlati munkát végezni. Változatos feladatokat végrehajtani és dolgozni kellene többet.” (ipari szaktanár)

„Nekem a személyes véleményem annyi, hogy időt vesznek el a szakmai képzéstől. A 9-10. osztály csak arra jó, hogy megismételjük azt, ami az általános iskolában kimaradt a gyerekek tudásából. Ez a tanulók szempontjából előnnyel meg hátránnyal is járt. Előnnyel, hogy 2 évig viszonylag probléma nélkül ismételtethetnek, hátránnyal járt a tanulók részéről, hogy 1 év kiesett a szakmai oktatásból, ami valószínűleg hosszútávon nem lesz jó.” (vendéglátó ipari szaktanár)

„Nem vált be. Teljesen ez a vélemény, akik korábban tanítottunk itt szakmát, azt mondjuk, hogy nem jó. Ennek több oka van. Pl. két év alatt nem tudjuk a gyakorlatát megtanítani a szakmának.” (ipari szaktanár)

„Biztos hogy össze sem lehet hasonlítani a korábbi szakmai képzéssel, mert felhígult a szakmai képzés. Régen, amikor idejött a gyerek 8-ik után, egyből egy hét gyakorlat - egy hét elmélet volt, és egyből részt vett kemény szakmai gyakorlaton. Az alapokkal kezdte és utána fokozatosan a szakmunkás vizsgára kellett felkészíteni. A diáknak, és a tanárnak is az volt az érdeke, hogy az minél jobban sikerüljön. Ezért, célirányosan jött ide a gyerek. Most 9-10-ikben, éppen az ellenkezője

történik. Kibővítették a közismereti tantárgyakkal, vagyis, ugyanaz mint az általános iskolában, plusz az előkészítő meg az alapozó, de végül is dolgoztatni nem lehet a gyereket. Ez a lényeg. Biztos hogy ez nagy változás.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Az sem mindegy, hogy az a gyerek három év alatt tanult meg egy szakmát, vagy most megtanulja két év alatt. Mert lecsökkent a képzésre szánt idő. A 9-10-ik az más jellegű képzés, és az összes szakmában levítették a képzési időt két évre. A követelményszintet pedig még a régihez képest is emelik, tehát magasabb az elvégzendő szakmának a követelményszintje. Ez valószínűleg problémát okoz.” (ipari szaktanár)

„A tanulók között a fogadtatása nem volt teljesen egyértelmű. Volt olyan gyerek, aki azt mondta, hogy szívesen dolgoztam volna végig, mint szakmunkás tanuló, ez által gyakorolhattam volna a szakmát, hamarabb tudtam volna dolgozni és pénzt keresni.” (ipari szaktanár)

„Állítsák inkább vissza a régi szakképzési formákat. A gyerekek szakmai felkészítést is várnának már a 9-10. osztályban is az iskolától. A gyerekek szeretnek ebbe az iskolába járni, de szeretnének több szakmai és kevesebb közismereti tantárgyat tanulni a 9-10. osztályban. Feleslegesnek tartják a pályaorientációs tantárgy egy részét pl. viselkedéskultúrát, a kommunikációt.” (vendéglátós szaktanár)

„Az van még a köztudatban, hogy amikor ő beiratkozik szakmunkásnak, akkor rögtön gyakorlatilag is fogja csinálni a szakmát. Nehezebben viselik az általános részt, mert ők már a szakmát akarják tanulni. Mi az hogy ilyen kevés óraszámban van? Morognak.” (élelmiszeripari szaktanár)

„A szülőnek is az volt az elvárása, régebben, amikor 14 éves kortól már beállt a munkába, mert otthon is befogták akkor már a gyereket - hogy tartósan álljon neki dolgozni, és akkor tudjon segíteni otthon. Később nyáron tudjon esetleg a családnak pénzt keresni. De most ez kitolódik két évvel, ami eléggé rossz szájíztt hagy.” (építőipari szaktanár)

Amikor arra kértük a szakmai tanárokat, hogy összegezzék a reformról eddig szerzett tapasztalataikat, egy közel 40%-os csoportjuk mondta azt, hogy mindent mérlegelve pozitív hatásúnak látja ezt a változtatást, és egy valamivel több, mint 40%-os csoportjuk mondta azt, hogy elhibázottnak tartja a reformot. A tanárok majdnem egyötöde nem tudott ebben a kérdésben állást foglalni, mert mind pozitív, mind negatív hatásokat tapasztalt.

Véleménye az általános képzés meghosszabbításáról

Vélemény	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Helyes irány	36,7%	39,2%
Elhibázott irány	43,7%	42,5%
Vegyes tapasztalatok	19,6%	18,4%
Összesen	100,0%	100,0%
N	199	212

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor a tanárok egyéb jellemzői szerint is megvizsgáltuk a reform összegző értékelését, az derült ki, hogy az egyetemet végzett tanárok az átlagosnál gyakrabban helyezkedtek arra az álláspontra, hogy a reformnak egyaránt voltak pozitív és negatív hatásai, a fiatalabb (40 év alatti) tanárok pedig az átlagosnál gyakrabban tartották helyes irányúnak ezt a reform-intézkedést.

**Vélemények az általános képzés meghosszabbításáról
a tanárok jellemzői szerint**

Jellemzők		Helyes irány	Elhibázott irány	Vegyes tapasztalatok	Összesen
Iskolázottság	középiskola	38,5%	46,2%	15,4%	100,0%
	főiskola	40,8%	42,9%	16,2%	100,0%
	egyetem	33,8%	43,8%	22,5%	100,0%
Munkahelyi besorolás	tanár	38,8%	43,1%	18,1%	100,0%
	szakoktató	39,2%	43,1%	17,6%	100,0%
Életkor	40 alatt	46,2%	38,5%	15,4%	100,0%
	41-50	37,7%	45,3%	17,0%	100,0%
	50 fölött	34,8%	45,5%	19,6%	100,0%
Összesen		38,5%	43,8%	17,7%	100,0%
N		109	124	50	283

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Vagyis joggal feltételezhetjük, hogy a tanárok elutasító álláspontjának legfőbb magyarázata abban rejlik, hogy meglelt életkorukban nehezen fogadnak el ilyen jelentős változtatásokat, nem szívesen változtatnak korábbi rutinjukon, vagyis nehezen mondanak le a szakmai oktatásban eddig szerzett jártasságuk és tapasztalataik alkalmazásáról.

7. A pályaorientáció bevezetése

A pályaorientáció bevezetése annak a reformnak a része volt, amely szerint 16 éves koráig minden tanulónak általános képzésben kell részt vennie, tehát az iskolákban csak 10. osztály után, ill. az általános képzés befejezése után kezdődhet el a konkrét szakmai képzés. A korábbi évtizedekben 14 éves korban, az általános iskolát követően megkezdett szakképzés után ez a reform nagy újdonságot jelentett a szakképző iskolák számára.

Jóllehet az általános képzés meghosszabbítása már 1998-tól megtörtént, a pályaorientációs tantárgy kötelező oktatására csak 2001-től, a kerettantervek bevezetésétől került sor. Az 1998-as reform ugyanis a NAT-ra és az iskolák helyi tanterveire építő szabályozással az iskolákra bízta annak eldöntését, hogy 9-10. osztályban milyen előkészítő oktatást nyújtanak a szakmai képzésre készülő tanulóknak. Ennek következtében vannak olyan szakmai iskolák, amelyek már 1998-tól elkezdtek a pályaorientáció oktatását, de olyanok is vannak, amelyek csak a kerettantervek kötelező előírásai nyomán vezették be ezt a tantárgyat.

A szakmai oktatást megújító reform-elképzeléseknek, ill. a pályaorientációs tantárgy bevezetésének fontos indoka volt, hogy a 14 éves korú gyerekek még nem elég érettek a megfontolt szakmaválasztásra. Szükségük van tehát egy olyan, a választásukat, döntésüket „orientáló” ismeret-csomagra, amelyet elsajátítva megalapozottabban hozhatják meg szakmaválasztási döntéseiket.

A szakmai tanárok többségének a tantárgy fontossága és szükségessége felől soha nem voltak, és jelenleg sincsenek kétségeik. Évek óta valamennyien azt tapasztalják, hogy a tanulók rendkívül hiányos ismeretek alapján, rendkívül megalapozatlan döntéseket hoznak, amikor szakma, ill. pályaválasztásuk felől döntenek. A pályaorientációt oktató tanárok közel fele egy éves tapasztalat birtokában is úgy gondolja, hogy ez a tantárgy hasznos és fontos a gyerekek számára, mert segít nekik a szakmaválasztásban. Egyharmada pedig úgy véli, hogy a tantárgy bevezetésének jó volt az eredeti elgondolása, de nem sikerült megfelelően megvalósítani. Mindössze egy tizedük vélekedik úgy, hogy felesleges tanítani ezt a tantárgyat.

A pályaorientáció értékelése

Értékelés	Pályaorientációs tanár
Segít a szakmaválasztásban	48,8%
Jó elgondolás, de nem jó megvalósítás	30,3%
Nincs sok értelme	10,4%
Egyéb	10,4%
Összesen	100,0%
N	212

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A pályaaorientációs tantárggyal kapcsolatos véleményüket az interjúk során a tanárok a következőképpen fogalmazták meg:

„Kevés gyereknek van konkrét elképzelése. Főleg 9-10-ik osztályban még nem tudja igazán hogy mit kezdjen magával.” (ipari szaktanár)

„Abban van az előnye az orientációnak, hogy sok olyan gyerek jön ide, aki később érik. Nagyon sok eljut addig, hogy amikor a szakmunkásvizsgát letette, akkor elmegy, hogy az érettségét is letegye.” (ipari szaktanár)

„A diákok egy része, már 14 évesen tudja, hogy mivel szeretne foglalkozni, a másik fele, azonban nem tudja. Nekik pozitívan hat ki ez az orientáció. Később választ a gyerek, kicsit kiforrottabb az egyénisége, és talán kicsit több információval fog rendelkezni, hogy milyen a való élet.” (ipari szaktanár)

„Először furcsának éreztem, de utána amikor én is, és a gyerekek is megismertük, úgy éreztem, valóban lehet valami távlatot nyújtani a gyerekeknek abban, hogy milyen elképzeléseik lehetnek. Úgy érzem, hogy ebben tudunk segíteni a gyerekeknek.” (ipari szaktanár)

„Én mindenképpen látom értelmét, mert végül is a 9. osztályba kerülőknek még nem kell dönteniük a pályájukról. Szépen megtudják, hogy az a szakma, amit választottak mivel jár, milyen körülményeket tud a jövőben biztosítani nekik és a családjuknak. Tudatosabban választanak.” (kereskedelmi szaktanár)

Amikor azt is megvizsgáltuk, hogy a pályaaorientációt oktató tanárok közül kik a leginkább elégedettek ennek a tantárgynak a bevezetésével, az derült ki, hogy a szakoktatók és az idősebb (50 feletti) tanárok elégedettebbek, mint a fiatalabbak. De az adatokból az is kiderült, hogy a magasabban képzett (egyetemi végzettségű) és a fiatalabb (40 éven aluli) tanárok többsége ugyancsak egyetért ennek a tantárgynak a szükségességével, de közülük az átlagosnál többen gondolják úgy, hogy az eredeti elképzelést nem sikerült a gyakorlatban megfelelő módon megvalósítani.

A pályaaorientáció értékelése a tanárok jellemzői szerint

Jellemzők		Hasznos	Jó elképzelés, megvalósítási probléma	Nincs értelme	Egyéb	Összesen
Iskolázottság	középiskola	60,0%	30,0%	10,0%		100,0%
	főiskola	50,8%	27,3%	13,6%	8,3%	100,0%
	egyetem	42,4%	37,3%	3,4%	16,9%	100,0%
Munkahelyi besorolás	tanár	47,6%	31,1%	10,4%	11,0%	100,0%
	szakoktató	57,1%	22,9%	11,4%	8,6%	100,0%
Életkor	40 alatt	35,7%	45,2%	14,3%	4,8%	100,0%
	41-50	46,7%	28,0%	10,7%	14,7%	100,0%
	50 fölött	58,0%	23,5%	8,6%	9,9%	100,0%
Összesen		48,8%	30,3%	10,4%	10,4%	100,0%
N		98	61	21	21	201

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A pályaorientációs tantárgy bevezetésének gyakorlati problémái szorosan kapcsolódnak ahhoz a bonyolult oktatási reform-folyamathoz, ami az elmúlt években a magyar közoktatás és ezen belül a szakképző iskolák helyzetét is érzékenyen érintette. Arról van szó, hogy az oktatási rendszer hosszú távú átalakulásához szükséges reform-lépéseket az egymást váltó és különböző oktatáspolitikai megfontolásokat követő kormányok nem egymásra épülő koherens változtatások sorozataként, hanem olykor egymásnak ellentmondó, a korábbi kormány által bevezetett változtatásokat felülíró, és ezáltal az intézmények helyzetét megnehezítő, az intézményvezetők ill. a pedagógusok elképzeléseit és a reformhoz való viszonyát elbizonytalanító lépésekkel valósították meg.

Amikor az oktatási kormányzat 1996-ban az általános képzést meghosszabbító reformról (ill. a NAT bevezetéséről) döntött, az volt az elképzelése, hogy 9-10. osztályban azonos közismereti képzésben vesznek részt a későbbi szakmunkástanulók és szakközépiskolások, vagyis képzésük csak a 10. osztály után válik szét. Ebben az elképzelésben tehát a pályaválasztás „késleltetésének” gondolata szerepelt, s ezen belül, mint a pályaválasztást előkészítő ismeret-csomag, volt meghatározva a pályaorientáció.

2001-ben azonban a következő kormány képzési formákra szabott, különböző követelményű kerettanterveket vezetett be, amelyek értelmében ismét 14 éves korban (a szakmai iskolába való belépéskor) kellett dönteniük a tanulóknak arról, hogy milyen képzési formában (szakmunkásképzés vagy szakközépiskola) akarnak továbbtanulni. A „késleltetés” lehetősége tehát ezen túl már csak a konkrét szakma kiválasztására korlátozódhatott. Ennek megfelelően a pályaorientációs tantárgy is legfeljebb „szakma-orientációs” funkcióval bírhatott, tehát abban segíthetett a képzési formát már kiválasztott tanulóknak, hogy az általános képzés befejezése, vagyis a 10. osztály után, milyen konkrét szakma tanulásával folytassák tanulmányaikat. A „pályaorientációs” tantárgy tartalma tehát már a bevezetése pillanatában „szakma-orientációs” tantárggyá zsugorodott.

Az ellentmondásosan megvalósuló szabályozási rendszer és az iskolák relatíve nagy önállósága azt eredményezte, hogy jelenleg az iskolák közel kétharmadában a tanulók belépésekor történik meg a képzési formák (szakmunkás-szakközép) közötti választás, és az iskolák közel háromnegyed részében elhalasztódik a szakmaválasztás a 10. osztály végére. Vagyis elég jelentős méretű (35%) az iskoláknak a törvényi előírásnál „liberálisabb” csoportja, ahol a képzési formákra szabott kerettantervek ellenére sem kell már a belépéskor megjelölni, hogy ki milyen képzési formában akar továbbtanulni 10. osztály után. És elég jelentős méretű (26%) az iskoláknak az a „konzervatív” csoportja is, ahol már a belépéskor meg kell jelölnie a gyerekeknek azt is, hogy milyen szakmát választ. Ezekben az esetekben természetesen a „szakma-orientációs” tantárgy oktatása már diszfunkcionális.

A tanulók pályaválasztásának időpontja

Választás		Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Képzési formát	belépéskor	64,9%	61,2%
	10. osztály végén	35,1%	38,8%
	összesen	100,0%	100,0%
Szakmát	belépéskor	28,8%	26,8%
	10. osztály végén	71,2%	73,2%
	összesen	100,0%	100,0%
N		212	227

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A pályaorientációs tantárgy bevezetése azonban nemcsak a szabályozás szintjén, hanem a gyakorlatban is sok gondot okozott az iskoláknak és a tanároknak. Ennek az a legfőbb oka, hogy elvileg a választható szakmák bőséges számmal állnak rendelkezésre, de az egyes szakmai iskolákban nem lehet bármilyen szakmát tanulni. A legtöbb iskola határozott szakmai profillal rendelkezik, és legfeljebb néhány szakmacsoport szakmáit oktatja. Ebből következően a pályaorientációs program (és az ezt a tantárgyat oktató tanárok) legfőbb dilemmája az, hogy az adott iskolában tanulható szakmák közötti választásra készítse fel a tanulókat, vagy minden szakmáról adjon tájékoztatást, olyanokról is, amelyeket az adott iskola nem oktat, számolva azzal a lehetőséggel, hogy a sikeres pályaorientáció nyomán a tanulónak egy olyan szakmához jön meg a kedve, amely 10. osztály után csak egy másik iskolában tanulható.

A pályaorientációt oktató tanárok beszámolója szerint jelenleg az iskolák majdnem felében ennek a tantárgynak a keretében csak az ott tanulható szakmákról szerezhetnek információt a tanulók, és alig az iskolák egynegyedében értelmezik úgy ennek a tantárgynak a tartalmát, hogy ezen belül a tanulókat valamennyi létező szakmáról tájékoztatni kell.

A pályaorientáció tartalma

Miről tájékoztat	Pályaorientációs tanár
Minden szakmáról	23,6%
Az iskolában tanulható szakmákról	46,2%
Egy szakirányról	9,5%
Egy szakmacsoportról	16,6%
Egyéb	4,0%
Összesen	100,0%
N	199

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A fenti adatok azt jelzik, hogy jelenleg a pályaorientációs tantárgy tartalmát illetően érdekellentét feszül az intézmények és a tanulók között. A tanulók nyilvánvalóan abban érdekeltek, hogy ennek a tantárgynak a keretein belül minél többféle szakmát megismerhessenek, hogy a szakmák minél szélesebb skálájából választhassanak, az iskolák pedig abban, hogy a saját maguk által tanított szakmákra koncentráljanak, azokat fogadtassák el a gyerekekkel, hogy 10. osztály után is az iskola tanulói maradjanak. Az interjúkban a tanárok erről a következőket mondták:

„Az a véleményem, hogy a pályaorientáció nem igazán a szakiskolák profiljába tartozó tantárgy, nem is tartom igazán önálló tantárgynak. Annál is inkább, mert amikor a tanuló idejön, akkor már eleve úgy jelentkezik szakiskolába, hogy valamilyen szakmát választ, ha nem is konkrét szakmát, de szakmacsoportot. Tehát valamilyen szakma miatt jön ide az iskolába, és nem itt fogja eldönteni, hogy milyen szakmát fog választani. Ennek a tantárgynak igazából nem itt van a helye, hanem az általános iskolában. Ott igazán lehetne pályaorientációt tartani.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Egy picit önzők vagyunk, tehát elsősorban a saját iskolánkban tanított szakmákra próbáljuk a gyerekeket rávenni. De adódnak olyan helyzetek, amikor én javaslom a gyerekeknek, hogy hát igen, te csak menjél oda, mert neked az lesz a jobb. Ha a gyerekeknek kérdése van, akkor nyilvánvaló, hogy segítsek neki, meg utána nézek, hogy hol, milyen iskolában, tanulhatja azt a szakmát. Ilyen például a szakács, a pincér. Ezeket mi nem tanítjuk, és elég népszerű szakmák.” (ipari szaktanár)

„Szóba kerül, hogy milyen lehetőségek vannak ebben az iskolában, sőt arról is beszélünk, hogy más területeken még milyen lehetőségek vannak. Szó esik a távlatokról is, ha esetleg valaki éppen váltani akar. De mi nyilván a saját területünket domborítjuk ki jobban.” (ipari szaktanár)

„Az volt a probléma, hogy a pályaorientáció, mint általánosan a pályaválasztást támogató dolog, ez már itt nem ül. Mert ez itt fém- vagy villamos ipar. Ezen belül kell tudni választani, ha már egyszer idejött a gyerek.” (ipari szaktanár)

„Általában arra van a nagyobb hangsúly téve, amit itt lehet megtanulni. Holott az egészben az lenne a jó, ha az ember nem lenne önző és nem azzal foglalkozna, hogy meglegyen a mi tanulói létszámunk, hanem olyan tükröt tartanék a gyerek szeme elé, hogy el tudná dönteni, hogy tényleg, mihez van több kedve.” (ipari szaktanár)

„Voltam egy olyan továbbképzésen, ahol a kolléganő azt mondta, hogy nem kell félni attól, hogyha más szakmát népszerűsítünk, mármint mi, szakiskolások. Ez megint egy nagy butaság. Senki nem fogja a másik szakmáját népszerűsíteni.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Pályaorientációban - kétféle képzést adunk: a fémipari képzés, meg az építőipari képzés van, és kész.” (ipari szaktanár)

„Az iskola nem érdekelt abban, hogy más iskolákat propagáljon. Az iskola abban érdekelt, hogy házon belül elhelyezze a gyerekeket. Itt nagy az átjárhatóság, sokféle irányultsággal ide-oda mozoghatnak. Abban sem érdekelt az iskola, hogy bizonyos szakmákra rábeszélje, vagy lebeszélje a gyerekeket. Mert adott esetben,

ha van x szakmából egy tanárom, van két szakoktatóm, meg tanműhelyi férőhely létszámom, nekem azt be kell töltenem, vagy az utcára kell raknom a tanárokat. Tehát igyekszem betölteni a létszámot iskolán belül. És hiába lenne egy másik szakmai tanár sokkal jobb, korrektebb, mindenkinek munkát kell adni. Ellenérdekeltség van a pályaorientáció, az iskolák illetve a helyzetek között. Ez jelenleg áthidalhatatlan. Az, hogy országosan gondolkodunk arról, hogy milyen szakmákat oktassunk a gyerek érdekében, ez szép dolog, de a gyakorlatban nem sokat számít, mert az iskolák elemi létérdekéről van szó. Arról, hogy fennmaradjanak. Ez a valóság.” (ipari szaktanár)

A pályaorientáció által nyújtott ismeretek, ill. a tantárgy által felkínált tartalom „bőségét” jelzi az is, hogy melyik iskolában milyen szervezeti formában történik az oktatása. Az általunk megkérdezett tanárok szerint az iskolák közel felében szakmacsoportonként szervezik meg a tanulócsoportokat a pályaorientáció oktatására, de az iskolák majdnem egytizedében szakmánkénti csoportokban folyik a pályaorientációs oktatás. Azokban az iskolákban, ahol szakmák szerinti csoportokban oktatják a pályaorientációt, az a paradox helyzet áll elő, hogy korábban megtörténik a tanulók szakmaválasztása, mint mielőtt az erre való felkészítésben részesülnének.

A pályaorientáció oktatásának formája

Csoport	Pályaorientációs tanár
Szakmák szerint	9,8%
Szakmacsoport szerint	48,8%
Szakirány szerint	12,8%
Vegyesen	22,6%
Egyéb	6,1%
Összesen	100,0%
N	212

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A pedagógusokkal készített interjúkból is világosan kitűnik, hogy az iskolák többsége a „szűkebb tematikájú”, szakmacsoportokhoz igazodó pályaorientációs tantárgyat oktat, vagyis olyan szakmacsoportokkal ismerteti meg a 9. osztályos tanulókat, amelyekből a 10. osztály után az iskolán belül választhatnak szakmát. A pályaorientációs tantárgy „kínálatának” bizonyos iskolák esetében a helyi adottságok szabnak gátat. Hiszen nem lehet valóságos funkciója a pályaorientációnak, azokban a „szűk” szakmai profilú iskolákban ahol mindössze 1-2 szakmát oktatnak. Hiába alapozná meg a szakmaválasztást ez a tantárgy, ha az iskolában nincs valóságos lehetőség a szakmaválasztásra.

„A 9-ik éven van olyan osztály, amely gépész összetételű, van amelyik hegesztő szakember lesz, és van olyan osztály, amely könnyűipari beállítottságú. Szabók,

varrónők lesznek, és van olyan osztály, amelyik elektromos területen fog dolgozni, erősáramú villanyszerelők lesznek.” (ipari szaktanár)

„Szakmacsoportokban oktatjuk őket, amilyen szakmákat tudunk képezni. Pl. faipari orientációt tanítunk, és utána el mehetnek asztalosnak. Aszerint, hogy kilencedik osztályban amilyen szakmát jelöl meg a tanuló. Figyelembe kell venni, hogy nem tudunk végtelen létszámú csoportokat csinálni. Igyekszünk a faipar tágabb területét megmutatni, az osztály egyik fele faipari, a másik építőipari orientáción van. Egyfajta cserével átjárhatnak egyik csoportból a másikba, hogy tágabban láthassák a választható szakokat.” (ipari szaktanár)

„A szakmacsoporton belül három eltérő szakmának az alapjaival ismertetem meg a tanulókat, legalábbis úgy gondolom, a kerettanterv alapján ezekkel kell. Az egyik ilyen az élelmiszer és a vendéglátás, de inkább a kereskedelmet venném ide, a harmadik pedig a gazdálkodási szakmacsoport. Gondolok itt adminisztrációra, könyvelésre, tehát aki a gazdasági élet szereplőivel dolgozik, vagy azzal foglalkozik, vagy talán inkább egy kicsit a vállalkozáshoz közelebb eső ismereteket tanítjuk.” (mezőgazdasági szakiskolai tanár)

„Szétbontottuk szakmacsoportonként az évfolyamokat, volt szolgáltatóipari, volt vasipari, volt könnyűipari, tehát ruhaipari és volt az építőipari szakterület. Úgy próbáltuk az osztályokat beosztani, hogy ezekre a területekre kerüljenek.” (ipari szaktanár)

„A tartalma az iskolában folyó szakképzésre történő rávilágítás, eredményét a 9-10. osztály befejeztével a szakképzésre jelentkező tanulók számában lehet lemérni. A szakmaválasztásban kimondottan egy lehetőséget és segítséget nyújthat ez a tantárgyi oktatás, mivel rávilágít egyes szakmák jelentőségére, különösen az iskolában folyó szakmának a jelentőségére és szépségére. Megismerik az előnyeit, megismerik a lehetőségeit a szakmának, az elhelyezkedési lehetőségeket, hogy milyen elhelyezkedési lehetőségek vannak a szakmunkásvizsga letétele után. Elsősorban az iskolában oktatandó szakmákkal, a cipőfelsőrész-készítő szakmával és a cipőgyártó szakmával ismertetjük meg őket a pályaaorientáció alkalmával, elméleti oktatás, beszélgetések formájában.” (ipari szaktanár)

„Mi maradtunk annál, hogy azért a szakmához szorosabban tartozó gazdasági ismereteket tanítsuk, annak ellenére, hogy mi is a kerettanterv szerint haladunk, de azért a szakmai jelleget próbáljuk jobban hangsúlyozni. Tehát ahol vendéglátós kollega tanít, ott a vendéglátást, a kereskedő meg a kereskedelmet próbálja kicsit erősíteni.” (kereskedelmi szaktanár)

„Egy keveset segít a szakmaválasztásban, bár a szakmaválasztás általában még mindig a szülők által eldöntött kérdés. Nem a gyerek választ, hanem a szülő mondja meg a legtöbb esetben, hogy ezt a szakmát válaszd gyerekem, és akkor általában ennek alapján döntenek a tanulók. Azokkal a kereskedő és vendéglátó szakmákkal ismertetjük meg őket, amelyet az iskolánkban tanítanak: kultúrcikk kereskedő, ruházati kereskedő, élelmiszer és vegyi áru kereskedő, illetve a vendéglátó szakmákból a cukrász, pincér és szakács szakmákkal”. (kereskedelmi szaktanár)

„Amikor a 8 általánost elvégezték a tanulók és hozzánk jelentkeznek, akkor ők már eldöntötték, hogy nem akarnak szülésznők lenni, nőgyógyászok lenni, tehát már sok mindent eldöntöttek. Nyilván a fém- és a villamos ipari szakmákból vá-

lasztanak, mert azért célozták meg a mi iskolánkat, mert itt ezek a szakmák tanulhatók. Tehát kőműves nem lehet senki a mi iskolánkban. Na most ezen belül viszont nem mindenki jön konkrét elképzeléssel. Amikor idejönnek, akkor ők még nem tudják igazából, hogy karosszerialakatosok vagy esztergályosok lesznek-e, de mindenképpen a fémipari szakmákból választanak”. (ipari szaktanár)

„A tanulók szakmaválasztását ez azért nem befolyásolja, mert már a jelentkezéskor választanak szakmát. A pályaeorientáció során kereskedelmi és vendéglátó ipari sajátosságokkal ismertetik meg a tanulókat.” (kereskedelmi szaktanár)

„9.-ben még nem egyértelmű, hogy ki milyen szakmát választ, mert ugye ennek az új rendszernek az volt az indoklása, hogy ne válasszon még 9.-ben szakmát az a gyerek, mert ugye fejletlen, és nem is tudja, hogy melyik szakma mit takar. Előbb ismertessük meg velük. A szakmai orientáción viszont csak nagy általánosságban lehet beszélni a dolgokról. Mert azt mondja a kereskedő: minek tanuljak én ilyen asztalos dolgokat? Hát most akkor mit tanítsak? Én akkor azt mondom: hát gyerekek, mindenki akar majd házat építeni, hát akkor beszéljessünk nagy általánosságba a házról.” (ipari szaktanár)

„A pályaeorientációs tantárgy keretén belül a tanulók ismereteket szereznek a mezőgazdaságról, a mezőgazdasági gépészetről, annak jelentőségéről és ez segíti a gyerekeket a szakma tanulásában. Ebben az iskolában csak egy szakmára (mezőgazdasági gépész) történik a felkészítés.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Az elején még úgy gondoltam, hogy helyes irány lesz, mert abba bíztam, hogy a gyerekek három év alatt nem tudnak igazán beérni, akkor talán négy év alatt majd beérnek. De sajnos nem így lett. Én tragédiának tartom ezt az orientációs képzést. Ahol több szakma van, ott lehet, hogy nagyon jól működik, mert a gyerek tud válogatni, tehát van tíz szakma, és ő eldönti, hogy hova fog majd, melyik szakmára bekerülni. De nálunk kevés szakma van, és így elég nehéz a választás.” (kereskedelmi szaktanár)

A pályaeorientációs program másik súlyos dilemmája az, hogy milyen legyen a tantárgyon belül az elméleti és gyakorlati ismeretek aránya, vagyis milyen mértékben ismerjék meg a tanulók 9. osztályban egy-egy szakma gyakorlatát. Erről a kérdésről tudósítanak a pályaeorientációs tanárok válaszai arra vonatkozóan, hogy hol tartják az óráikat. Az adatok szerint az iskolák 90%-ában ezeket az órákat iskolai tantermekben tartják, de az iskolák felében legalább a tanórák egy részét iskolai tanműhelyben töltik a tanulók, és az iskolák 15%-ában külső gyakorlóhelyekre is eljutnak a pályaeorientációs órák keretében.

A pályaeorientáció oktatásának helyszíne (a válaszadók %-ában)

Helyszín	Pályaeorientációs tanár
Tanterem	87,5%
Iskolai tanműhely	51,0%
Külső képzőhely	14,5%
N	212

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Az órák helyéből a tantárgy tartalmára is következtetni lehet: vannak iskolák, ahol a pályaaorientációs tantárgy keretében szabályos szakmai gyakorlati oktatásban részesülnek a tanulók, és vannak, ahol legfeljebb csak „szemlélődhetnek” a gyakorlólhelyeken.

A pályaaorientációhoz kapcsolódó gyakorlati ismereteket (az egyes szakmák eszközeit, anyagait, eljárásait) általában csak az iskolai tanmühelyekben van alkalmuk megismerni a tanulókknak, és ez ugyancsak behatárolja a később választható szakmák spektrumát. Ilyen ismeretet nyilvánvalóan csak azokról a szakmákról szerezhetnek, amelyekhez illeszkedő tanmühelye van az iskolának.

A kerettantervi előírások szerint a pályaaorientációs program része a szakmunkás szerepre való felkészítés (a munkaerőpiacra és a gazdasági körülményekre való kitekintés) is. Vannak iskolák, ahol azt is a pályaaorientációs képzés részének tekintik, hogy gazdasági intézményekben, gyárakba vigyék el a gyerekeket, ahol a gyakorlatban is megnézhetik választott szakmájuk művelését. De ebben a tekintetben is elég „vegyes” a kép, mert vannak iskolák, amelyek „gond nélkül” megoldják az üzemlátogatásokat, de olyanok is vannak, ahol ez komoly nehézségekbe ütközik.

Az új tantárgy bevezetése és oktatása nemcsak az egymásnak ellentmondó jogszabályok, és az intézményi lehetőségeket figyelmen kívül hagyó szabályozás miatt volt nehezen megvalósítható, hanem a tantárgy bevezetéséhez szükséges taneszközök hiánya miatt is. A taneszközök közül a tanárok a tankönyvekkel voltak a legkevésbé elégedettek. 40%-uk mondta azt, hogy hiányzik a megfelelő tankönyv ennek a tantárgynak az oktatásához. Az egyéb eszközöket illetően is csak a tanárok fele mutatkozott elégedettnek. Közel 40%-uk szerint a jelenlegi tantervek is, és egyharmaduk szerint a tantárgyra vonatkozó követelmények is átalakításra szorulnak.

A pályaaorientáció taneszközeinek értékelése

Taneszközök		Pályaaorientációs tanár
Tanterv	hiányzik	4,6%
	teljes átalakításra szorul	5,7%
	részben átalakításra szorul	39,7%
	megfelel	50,0%
Óraszám	hiányzik	7,3%
	teljes átalakításra szorul	6,8%
	részben átalakításra szorul	25,5%
	megfelel	60,4%
Követelmény	hiányzik	3,7%
	teljes átalakításra szorul	6,3%
	részben átalakításra szorul	32,6%
	megfelel	57,4%
Tankönyv	hiányzik	40,3%
	teljes átalakításra szorul	7,9%
	részben átalakításra szorul	18,8%
	megfelel	33,0%
Pedagógiai módszer	hiányzik	6,8%
	teljes átalakításra szorul	5,3%
	részben átalakításra szorul	26,8%
	megfelel	61,1%
Összesen		100,0%
N		194

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A válaszokból kitűnik, hogy a pályaaorientációt oktató tanárok számára igen súlyos gondot okoz, hogy az oktatáshoz nem állnak rendelkezésükre megfelelő tankönyvek. Az interjúkban erről a következők olvashatók:

„A pályaaorientációs tantárgy tanításának nincs tankönyve. Ajánlott irodalom van, amit az a munkaközösség állított össze, akik összeállították ennek a tantárgynak a tematikáját, és a követelmény rendszerét. Azt mondták, hogy ezek az érvényben lévő tankönyvek, és ezeket célszerű tanítani. Ezek meglévő, 5 éven belül íródott könyvek.” (élelmiszeripari szaktanár)

„Pályaaorientációs tankönyvvel én még nem találkoztam, de most hallottam, hogy már van.” (ipari szaktanár)

„Van egy pályaaorientációs tankönyv, de az nem elég. Ahhoz még sok mindent kell fénymásolni, külön beszerezni. A könyv nem rossz, csak például sokszor kevés az, ahogyan értelmez dolgokat.” (kereskedelmi szaktanár)

„Utoljára októberben voltunk továbbképzésen, ott is meghirdették ennek a témájú tankönyvnek a megírását. Tehát ez egy országos probléma. Bevezették a tantárgyat, Gazdasági környezet címmel, de nincs hozzá tankönyv. Lehet hozzá különböző helyekről összeszedni anyagot.”(vendéglátó ipari szaktanár)

„Tankönyv a pályorientációhoz jelenleg nem áll rendelkezésre, csak munkafüzet, ezért az ott tanító szaktanároknak ez többlet felkészülési időt jelent.” (vendéglátó ipari szaktanár)

„A pályorientációhoz és a 9-10 osztályos szakmai előkészítéshez nincsenek, vagy nagyon kevés tankönyv van. Például nekem a mérésekhez abszolút nincs tankönyvem. Ígérték, de nem jelent meg. Szakmai számításra már 3 éve olvastam, hogy megjelent a tankönyv, de amikor megrendeljük, egyszerűen nincsen. Tehát szakmai számítás úgy tanítok, hogy magamtól, vagy összeszedem más tankönyvekből. Nincs egy olyan tankönyv, ami a tanulók szintjének megfelelő, tehát magamnak kell összeszednem a tanítandó anyagot. A számításokból, mérésekből nagy a hiány tankönyvekből. Ezen a területen nagyon sok pótolnivaló van.” (ipari szaktanár)

„A pályorientáció gyakorlatához van tankönyvünk, az elméleti oktatáshoz saját jegyzetet állítottam össze. Olyan tankönyv, amit egy az egyben lehetne használni, olyan igazából nincsen.” (ipari szaktanár)

„Nagy probléma, hogy úgy kell összeszedni a dolgokat, az anyagokat a tantárgy tanításához. Nincs egységes és jól használható tankönyv. Úgy kell összeollózni mindent. Itt van 10 könyv, amiből ezt az egy témát összeollózom. Tehát egy könyvben nem találhatóak meg. Sokat kell dolgozni hozzá, hogy jól tudjuk tanítani a kerettanterv alapján.” (ipari szaktanár)

„Nincsenek tankönyveik. Ha nem jegyzetelnek, akkor nem tudják. Azt hiszem ez a könyvprobléma a legnagyobb gond.” (ipari szaktanár)

„Én sokféle tankönyvből válogatom össze a tananyagokat, pszichológia tankönyvtől kezdve a „Hogyan tanuljunk” könyvekig minden féleléből. Egységes tankönyvet még nem láttam. Lehet, hogy van, de én nem találkoztam vele. A gyerekeknek nincs könyvük, hanem jegyzetelnek és rövid vázlatot kapnak.” (ipari szaktanár)

„Folyamatosan a panaszok a tanárok részéről. Az első és legfontosabb az, hogy több tankönyv hiányzik. Amit én is tanítok, a pályorientáció című tantárgyhoz nem ismerek tankönyvet, amit tudnék használni. A tanárok arra kényszerülnek, hogy több helyről összeollózzák a tananyagot. Ha a gyerekek nem tudok a kezébe adni egy tankönyvet, úgy nagyon nehéz tanítani. Amik már vannak tankönyvek, ott is olyan problémákat jeleznek, hogy nem fedik le a tantervi követelményeket a könyv, és vannak teljesen elavult részek is. A lényeg az, hogy az egész tankönyv hátteret reformálni kellene, és megfelelő új tankönyveket kellene készíteni. Ezek jönnek, csöpögnek ugyan, de messze nem fedik le a teljes igényt.” (ipari szaktanár)

A tankönyvhiány azért is különösen súlyos probléma, mert új tantárgyról van szó, amelynek oktatásában a tanároknak még nincs tapasztalatuk és rutinjuk, és azért is, mert sok olyan tanár tanítja ezeket a tantárgyakat, aki korábban szakoktató volt, és kevés tapasztalattal rendelkezik az elméleti is-

meretek oktatásában. A tankönyvhiány, ha lehet, még súlyosabb gondot okoz a tanulók számára, akiknek az órákon jegyzetelniük kellene, holott sokuk számára az írás-olvasás és a tökéletes szövegértés is problémát jelent.

A tankönyvhiány súlyosbítja azt a problémát, hogy ezt a tantárgyat a leggyakrabban olyan szakoktatók, vagy elméleti szaktanárok oktatják, akik szükségképpen egy-egy szakma oktatásához értenek. Vagyis, ha eleget akarnak tenni a tantervekben meghatározott feladataiknak, olyan szakmák népszerűsítésére is vállalkozniuk kell, amelyeket nem igazán ismernek. Ráadásul többségük speciális továbbképzésben sem részesült, mielőtt ezt a tantárgyat tanítani kezdte.

Valószínűleg a megfelelő taneszközök hiányának és a tanárok képzettségi hiányosságainak is köszönhető, hogy amikor arról kérdeztük őket, hogy hogyan értékelik iskolájukban saját tantárgyuk oktatásának színvonalát, több mint kétharmaduk közepesre minősítette saját munkáját.

A pályaorientáció oktatásának színvonala

Színvonal	Pályaorientációs tanár
Magas	22,7%
Közepes	68,5%
Gyenge	5,4%
Egyéb	3,4%
Összesen	100,0%
N	200

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Az oktatás színvonalának a megítélésében az egyetemet végzett elméleti tanárok és a szakoktatók között elég lényeges eltérés mutatkozott, amennyiben az előbbieket közül többen, az utóbbiak közül pedig lényegesen kevesebben ítélték magas színvonalúnak saját munkájukat.

A pályaorientáció színvonalának értékelése a tanárok jellemzői szerint

Jellemzők		Magas	Közepes	Gyenge	Egyéb	Összesen
Iskolázottság	középiskola	30,0%	70,0%			100,0%
	főiskola	16,4%	73,1%	6,7%	3,7%	100,0%
	egyetem	35,6%	57,6%	3,4%	3,4%	100,0%
Munkahelyi besorolás	tanár	24,1%	66,9%	6,6%	2,4%	100,0%
	szakoktató	17,1%	74,3%		8,6%	100,0%
Életkor	40 alatt	22,7%	72,7%	4,5%		100,0%
	41-50	25,3%	64,0%	5,3%	5,3%	100,0%
	50 fölött	19,8%	70,4%	6,2%	3,7%	100,0%
Összesen		22,7%	22,7%	5,4%	3,4%	100,0%
N		45	137	11	7	200

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A szakmai tanárok egy jelentős része szerint a pályaorientáció eredményes oktatásának nem csak a tanárok megfelelő felkészültsége akadályozza, hanem az is, hogy a szakképző iskolák 9. osztályaiban jelenleg túlságosan magasak a létszámok ahhoz, hogy ez a tantárgy sikerrel oktatható legyen. Ugyancsak elégedetlenek a tanárok a tantárgy oktatásához rendelkezésre álló technikai feltételekkel is. Alig kétharmaduk tapasztalja, hogy munkája során megfelelő technikai felszereltség áll rendelkezésre.

A pályaorientáció oktatásának technikai feltételei

Technikai feltételek	Pályaorientációs tanár
Megfelelők	60,5%
Hiányosak	31,0%
Nagyon szegényesek	8,5%
Összesen	100,0%
N	200

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor az új tantárgy tanulói fogadtatása iránt érdeklődtünk, ugyancsak sokszínű véleményeket hallottunk a tanároktól. A szakmai tanárok egy része úgy nyilatkozott, hogy tapasztalatai szerint a tanulók többsége érdeklődik a program iránt, és úgy érzi, hogy fontos ismereteket szerezhetsz a pályaorientációs órákon. De ezzel ellenétes véleménnyel is találkoztunk, miszerint a tanulók egy része csak azért jár a szakmai iskolákba, hogy teljesítse tankötelezettségét, szakmát nem is akar tanulni, és ezen a pályaorientációs tantárgy oktatása sem képes változtatni. Amikor kérdőíves formában érdeklődtünk a tanulói véleményekről, a pályaorientációt oktató tanárok több, mint fele nyilatkozott úgy, hogy a tanulók szeretik ezt a tantárgyat, viszont alig több, mint egyötödük tapasztalja, hogy a tanulók szerint ez a tantárgy a „fontos” tantárgyak közé tartozik.

A pályaorientáció oktatásának tanulói fogadtatása (a válaszadók %-ában)

Tanulói értékelés	Pályaorientációs tanár
Fontosnak tartják	21,2%
Szeretik	58,1%
N	200

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor arra kértük a pályaorientációt oktató tanárokat, hogy összegezzék eddigi tapasztalataik alapján az új tantárgy bevezetésével kapcsolatos problémáikat, a legtöbben (több, mint a tanárok fele) a tantárgy oktatásához szükséges tankönyvek hiányát említették. A tanárok bő egynegyede a technikai feltételek hiányát, szűk egynegyede pedig az óraszámok szűkösségét, valamint a tanulók érdeklődésének hiányát említette a problémák között.

**A pályaeorientáció oktatása során felmerülők problémák
(a válaszadók %-ában)**

Problémák	Pályaeorientációs tanár
Nincs értelme	5,7%
Nem szereti oktatni	2,6%
Túl sokat kell készülnie	10,9%
Nem érdekli a tanulókat	21,9%
Nem megfelelő a tanterv	8,9%
Hiányoznak a tankönyvek	53,6%
Nem megfelelők a módszerek	6,8%
Hiányzik a technikai feltétel	29,2%
Alacsony az óraszám	23,4%
N	194

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor azt kérdeztük a pályaeorientációt oktató tanároktól, hogy véleményük és eddigi tapasztalataik szerint min kellene változtatni ahhoz, hogy ennek a tantárgynak az oktatása eredményesebb legyen, alig több, mint egytizedük mondta azt, hogy semmilyen változtatásra nincs szükség. A legtöbben úgy gondolják, hogy ennek a tantárgynak a keretében több gyakorlati ismeretet kellene nyújtani a tanulóknak (45%), és viszonylag sokan (38%) igényelnék a speciális felkészítést a tantárgy jobb színvonalú oktatásához.

A pályaeorientáció oktatására vonatkozó javaslatok (a válaszadók %-ában)

Javaslatok	Pályaeorientációs tanár
Nincs szükség változtatásra	11,7%
Több elméleti ismeretet kellene oktatni	6,8%
Több gyakorlati ismeretet kellene oktatni	45,2%
Magasabb óraszámokban kellene oktatni	30,5%
Más módszerekkel kellene oktatni	15,8%
Speciális képzést kellene nyújtani a tanároknak	38,4%
Nem kellene ilyen tantárgyat oktatni	4,5%
N	197

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor a tantárggyal kapcsolatos változtatási javaslatokat a tanárok egyéb jellemzői szerint is megvizsgáltuk, az derült ki, hogy a gyakorlati órák magasabb arányát főként az egyetemet végzettek és az idősebb tanárok javasolják, az új pedagógiai módszerek alkalmazására ugyancsak az egyetemi végzettségű tanárok körében fogalmazódott meg gyakrabban igény, a tantárgy oktatására való speciális felkészítést pedig leggyakrabban a szakoktatók igényelnék.

**A pályorientáció oktatására vonatkozó javaslatok a tanárok jellemzői szerint
(a válaszadók %-ában)**

Jellemzők		Több gyakorlat	Más módszerek	Speciális képzés a tanároknak
Iskolázottság				
	középiskola	41,0%		40,0%
	főiskola	42,4%	14,0%	39,7%
	egyetem	52,2%	23,9%	34,8%
Munkahelyi besorolás	tanár	46,9%	16,8%	35,7%
	szakoktató	34,4%	9,4%	50,0%
Életkor				
	40 alatt	41,0%	12,8%	38,5%
	41-50	42,4%	21,2%	40,9%
	50 fölött	52,2%	13,0%	36,2%
Összesen		46,0%	16,1%	38,5%
N		80	28	67

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

8. A szakmai előkészítő tantárgy bevezetése

A szakmai előkészítő tárgyak oktatásának bevezetése a szakmai tanárok számára sokkal kevesebb gondot és problémát okozott, mint a pályorientációs tantárgy bevezetése. Ennek elsősorban az a magyarázata, hogy a tantárgyat oktatók többsége birtokában van azoknak a szakmai ismereteknek, ill. tapasztalatoknak, amelyek ennek a tantárgynak az oktatásához szükségesek, vagyis ennek a tantárgynak a tartalma kevésbé jelentett újdonságot számukra, mint a pályorientáció. Másrészt pedig az, hogy a szakmai előkészítés oktatása a gyakorlatban sem vetett fel olyan súlyos dilemmákat, mint a pályorientáció oktatása.

Talán ennek is köszönhető, hogy az általunk megkérdezett tanárok sokkal kedvezőbben nyilatkoztak a szakmai előkészítő tantárgy bevezetéséről, mint a pályorientációról. Több, mint kétharmaduk mondta azt, hogy ez a tantárgy hasznos a tanulók számára a későbbi szakmatanuláshoz, alig több, mint egynegyedük gondolja úgy, hogy ennek a tantárgynak a bevezetése eredetileg jó ötlet volt, de nem sikerült a gyakorlati megvalósítása, és alig találtunk olyan tanárt, aki egyáltalán nem ért egyet ennek a tantárgynak a bevezetésével.

A szakmai előkészítés oktatásának értékelése

Értékelés	Szakmai előkészítő tanár
Segít a szakmatanulásban	69,1%
Jó elgondolás, de nem jó megvalósítás	27,1%
Nincs sok értelme	3,2%
Egyéb	0,5%
Összesen	100,0%
N	188

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A tantárgy bevezetésének szükségességéről sem iskolázottság, sem életkorok szerint nem tértek el jelentősen a vélemények, mindössze annyit tapasztaltunk, hogy a szakoktatók közül az átlagosnál is többen vélik hasznosnak ezt a tantárgyat, az egyetemet végzett szakmai tanárok közül pedig az átlagosnál többen elégedetlenek a tantárgy bevezetésének gyakorlati megvalósulásával.

A szakmai előkészítés értékelése a tanárok jellemzői szerint

Jellemzők		Hasznos	Jó elképzelés, megvalósítási probléma	Nincs értelme	Egyéb	Összesen
Iskolázottság	középiskola	100,0%				100,0%
	főiskola	70,1%	27,0%	2,9%		100,0%
	egyetem	62,8%	32,6%	4,7%		100,0%
Munkahelyi besorolás	tanár	67,8%	28,9%	2,7%	0,7%	100,0%
	szakoktató	74,4%	20,5%	5,1%		100,0%
Életkor	40 alatt	71,1%	26,7%	2,2%		100,0%
	41-50	68,8%	28,6%	1,3%	1,3%	100,0%
	50 fölött	67,7%	26,2%	6,2%		100,0%
Összesen		69,1%	27,1%	3,2%	0,5%	100,0%
N		129	51	6	1	187

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A tantárgy kedvező tanári fogadtatása ellenére, bevezetése korántsem volt probléma mentes. Ahogy a pályaaorientációnál, ennek a tantárgynak az oktatásánál is felmerült az a dilemma, hogy milyen módon szervezzék meg a tanulócsoportokat. A kérdőívekből az derült ki, hogy a szakmai előkészítés programját az iskolák felében szakmacsoportonként szervezett tanulócsoportokban oktatják, az iskolák egynegyedében pedig szakmák szerinti csoportokban. Vagyis az iskolák többségében figyelembe véve a későbbi szakmaválasztás lehetőségét, nem konkrét szakmára, hanem az adott szakmacsoport-hoz tartozó szakmák tanulására készítik fel a tanulókat, de az iskolák egynegyedében, figyelmen kívül hagyva a szakmaválasztás elhalasztásának lehetőségét, a tanulókat már a 10. évfolyamon egy bizonyos szakma tanulására készítik fel.

A szakmai előkészítés oktatásának formája

Csoport	Szakmai előkészítő tanár
Szakmák szerint	25,1%
Szakmacsoport szerint	49,7%
Szakirány szerint	6,4%
Vegyesen	15,8%
Egyéb	2,9%
Összesen	100,0%
N	171

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A tantárgy tartalmát illetően is igen nagy különbségeket találtunk az iskolák között. A tanárok szerint az esetek 58%-ában egy szakmacsoporthoz, az iskolák egyötödében egy szakirányhoz, az iskolák 17%-ában pedig egy adott szakmához illeszkedik a szakmai előkészítő tantárgyak tartalma.

A szakmai előkészítés tartalma

Miről tájékoztat	Szakmai előkészítő tanár
Egy szakirányról	20,9%
Egy szakmacsoportról	57,6%
Egy szakmáról	17,3%
Egyéb	4,2%
Összesen	100,0%
N	199

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A legtöbb tanár egy adott szakmacsoporthoz tartozó szakelméleti ismereteket említette e tantárgy körébe tartozónak, de voltak olyanok is, akik a tantárgy oktatásának feladatai közé sorolták azt is, hogy pozitív attitűdöt alakítsanak ki a tanulóknak az általuk választandó szakma iránt. Az iskolák egy része pedig szakmai előkészítés címszó alatt olyan tananyagot oktat, amit minden szakmához hozzátartozónak vél. Van ahol műszaki rajzot oktatnak minden tanulóknak, és olyan iskolával is találkoztunk, ahol a szakmai előkészítés környezetvédelmi oktatást jelent. Az interjúk során a tanárok erről a következőket mondták:

„A 10-ik évfolyamon nem szakképzés folyik, hanem szakmacsoport keretében folyik a képzés. Van könnyűipari szakcsoport, villamossági szakcsoport, vasipari és még néhány szakcsoport. Ezek a szakmára nyújtanak egy előképzettséget. Pl. a fémipari szakcsoportban már megismerkedhetnek a fémekkel, tulajdonságaival, megmunkálásával, általános szabályaival, esetleg az ezzel kapcsolatos munkadarabokkal.” (ipari szaktanár)

„A szakmai előkészítő képzésnek van egy olyan feladata, hogy megalapozza a szakmát. E tárgyakon belül nagy szerepe van a mi munkánknak is, hogy hogyan tanítjuk a gyerekeket, hogy érdeklődjön ez iránt, megszerettessük vele a szakterületet. Ez már az alapokkal kezdődik, mert itt találkozik azzal, amit később véggez. Minél több olyan ismeretet adunk neki már ilyenkor, ami a szakmájában később szükséges lesz.” (ipari szaktanár)

„Ez gazdasági ismeretek tantárgyat jelent, különböző gazdasági társaságok megismertetését, hogy legalább fogalma legyen róla, aztán a kereskedelmi fogások, fogalmak megismertetését. Elkezdődik egy olyan alapozás, amivel arra irányítjuk a gyerekeket, hogy a kereskedelemben maradjanak, próbáljuk úgy bemutatni, hogy tetszen a gyerekeknek.” (kereskedelmi szaktanár)

„A szakmai előkészítő, igazából szakrajzot takar. Teljesen mindegy, hogy milyen szakmába megy, a péktől eltekintve, mindenki hasznát veszi, hogyha tanul ilyesmit, tehát ha kap egy jó alapot szakrajzból.” (ipari szaktanár)

„Én környezetvédelmet tanítottam, ennek az óraszámnak a terhére. Volt egy olyan kolléga aki gépészeti alapismereteket, rajzolvasást, meg minden olyan alapismeretet, amely szükséges. Ezek alapozó jelleggel mentek.” (ipari szaktanár)

„A szakmai előkészítőnél vannak azért gondok. A 10. osztálynál tanított szakmai előkészítő mint olyan nem igazán alapozza meg a továbbiakat, mert témakörökre bomlik. Olyan témakörökre is, amikre nem igazán van szüksége a tanulónak, vagy ha mégis tudják hasznosítani, akkor sem a szakmájukban való jártasságot erősítik. Például a jogi ismeretek, nálunk az egyik nagyobb óraszámban tanított tárgy, ami olyan tematikával rendelkezik, ami nem igazán alapozza meg a továbbiakat.” (ipari szaktanár)

A szakmai előkészítő képzésnek szinte mindenütt van elméleti és gyakorlati része. Az iskolák többségében a szakmai előkészítés gyakorlati része már valóságos gyakorlati foglalkozásokat jelent. A gyakorlati órákat az iskolák tanműhelyeiben tartják, ahol a szakmákhoz tartozó alapműveletekkel ismertetik meg a tanulókat.

A szakmai előkészítő tantárgyak tartalmáról tudósítanak azok a tanári válaszok is, amelyek arra vonatkoznak, hogy hol tartják az óráikat. Az adatok szerint az iskolák 88%-ában ezeket az órákat iskolai tantermekben tartják, de az iskolák bő felében a tanulók szakmai előkészítő óráik egy részét iskolai tanműhelyben töltik, és az iskolák 19%-ában külső gyakorlóhelyekre is eljutnak a szakmai előkészítő órák keretében.

A szakmai előkészítés oktatásának helyszíne (a válaszadók %-ában)

Helyszín	Szakmai előkészítő tanár
Tanterem	87,6%
Iskolai tanműhely	53,1%
Külső képzőhely	18,6%
N	194

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Az elméleti és a gyakorlati órák számában és arányában iskolánként igen nagyok az eltérések. Találkoztunk olyan iskolával, ahol egyáltalán nem volt gyakorlati része a szakmai előkészítő tantárgynak, olyannal is, ahol a gyakorlatot az elméletnél kisebb, vagy azzal megegyező számú órákban oktatták. És olyan iskolák is vannak, ahol más tantárgyak, vagy a szakmai előkészítés elméleti része rovására jelentősen megnövelték a szakmai előkészítés gyakorlati részére fordított órák számát. A tanárokkal készült interjúkban erről a következők olvashatók:

„Az iskolában, tanóra keretében folyik a szakmai előkészítés, heti 8 órában. Nagyon gyér az érdeklődés. Valószínűleg azért, mert a gyerekek 9. vagy 10. osztályban még nem, vagy csak felszínesen döntötték el, hogy milyen szakmát szeretnének választani.” (kereskedelmi szaktanár)

„Elég nagy jelentőséggel bír, mivel ez a tantárgy az, ami előkészíti a későbbi szaktantárgyakat. Elméleti és gyakorlati képzésben, szakmai előkészítő képzésben vesznek részt a tanulók. A szakmai előkészítő képzés elméleti és gyakorlati formában történik, az osztálytermekben az elméleti képzés, és a gyakorlati képzés az iskola tanműhelyében. 10. évfolyamon heti négy óra elmélet és hat óra gyakorlat van. A gyakorlati képzés a szabadon választható órák számának terhére lett megnövelve. A manuális tevékenység, az anyaggal történő ismerkedést, az anyagnak a darabolási, összeállítási módjait, tehát ez a cipőkészítéshez használatos anyagokat, illetve darabolási lehetőségeit, szabási lehetőségeit jelenti.” (ipari szaktanár)

„A szakmai előkészítő képzés részaránya elég kevés, heti 3 óra elméletből és 7 óra gyakorlatból tevődik össze. A gyakorlati rész fémipari alapképzésből áll, amelyet tanműhelyben folytatnak.” (ipari szaktanár)

„Mi a szakmai előkészítést a gyakorlat oldaláról közelítjük meg. Tehát túlnyomórészt szakmai gyakorlaton vesznek részt a gyerekek. Egy osztálynyi gyereket két szakmacsoportra bontunk, tehát egy csoportban 10-15 gyerek van. A gyakorlati megvalósítás a partner tanműhelyben, a MÁV által működtetett tanműhelyben valósul meg. Ide mennek át a gyerekeink, itt igen fejlett körülmények között tudják elsajátítani a szakma alapjait. Egy negyedévet fémipari alapokkal, negyedévet szerelőiparral, majd villamos iparral és asztalos-iparral ismerkednek a gyerekek, képzett szakoktatók vezetésével. Tehát ez hetente egy teljes napjukat igénybe veszi, így szerveztük az órarendet, hogy heti egy napot műhelyben vannak.” (ipari szaktanár)

„A menetekészítésnek mindegyik változata itt van és akkor a forrasztás-ragasztás témakör, nyilván ez is a fémiparhoz kapcsolódóan, tehát fémragasztás, fémforrasztás konkrétan és a hegesztési eljárások. A gázhegesztés és a villamos hegesztés is benne van a tananyagban, és ebből kapnak gyakorlati képzést is. Tehát a hegesztőműhelyben, a lángban is és az ív-hegesztőműhelyben is szoktak megjelenni ilyen kiegészítő keretben. Na most, aki ezt megkapta tizedikben, az bármelyik fémes szakmát választja, nem a nulláról indul, mert alapot kapott hozzá.” (ipari szaktanár)

„Mi ezt maximálisan kihasználjuk, elméletet is kapnak, és gyakorlatot is. Ennek egyik részét úgy vesszük, hogy szakelmélet, mint alapozó tárgy. Olyanokat tanulnak, mint vasgyártás, acélgyártás, utána lemennek a műhelybe, megfogják a vasat, na milyen vas ez, stb. És akkor vágnak egy darabot belőle és kireszelik. Csak a szerszám használatot tanulják meg. A mestereknél két év alatt erre már nincsen idő.” (ipari szaktanár)

A gyakorlati oktatás színvonalát a tanműhelyek technikai felszereltsége igen nagy mértékben meghatározza. A tanárok szerint jelenleg az iskolák alig kétharmadában megfelelőek a képzés technikai feltételei, majdnem egyhar-

madukban hiányosak, 6%-ukban pedig egyáltalán nem felelnek meg a korszerű oktatás igényeinek.

A szakmai előkészítés oktatásának technikai feltételei

Technikai feltételek	Szakmai előkészítő tanár
Megfelelők	63,7%
Hiányosak	30,1%
Nagyon szegényesek	6,2%
Összesen	100,0%
N	193

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A szakmai tanárok szerint azonban nemcsak a tantárgy oktatásához szükséges technikai feltételek hiányosak, hanem az alkalmazott taneszközök minősége sem felel meg az elvárásoknak. A tanterveket a tanárok 41%-a, a követelményeket a tanárok 34%-a, a pedagógiai módszereket a tanárok 28%-a szerint kellene módosítani, és a tanárok 38%-a mondta azt, hogy hiányoznak a megfelelő tankönyvek a szakmai előkészítő tárgyak oktatásához.

A szakmai előkészítés taneszközeinek értékelése

Taneszközök		Szakmai előkészítő tanár
Tanterv	hiányzik	2,7%
	teljes átalakításra szorul	2,2%
	részben átalakításra szorul	41,1%
	megfelel	54,1%
Óraszám	hiányzik	7,0%
	teljes átalakításra szorul	2,7%
	részben átalakításra szorul	26,5%
	megfelel	63,8%
Követelmény	hiányzik	1,1%
	teljes átalakításra szorul	3,2%
	részben átalakításra szorul	33,9%
	megfelel	61,8%
Tankönyv	hiányzik	37,7%
	teljes átalakításra szorul	7,7%
	részben átalakításra szorul	20,8%
	megfelel	33,9%
Pedagógiai módszer	hiányzik	4,4%
	teljes átalakításra szorul	2,2%
	részben átalakításra szorul	27,8%
	megfelel	65,6%
Összesen		100,0%
N		218

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Valószínűleg a fent említett hiányoknak is szerepük van abban, hogy a szakmai előkészítő tantárgyak oktatásának minőségét a tanároknak alig több, mint egynegyede értékelte magas színvonalúnak. A legtöbben (65%) úgy vélekedtek, hogy közepes színvonalon oktatják tantárgyaikat.

A szakmai előkészítés oktatásának színvonala

Színvonal	Szakmai előkészítő tanár
Magas	27,5%
Közepes	65,1%
Gyenge	1,6%
Egyéb	5,8%
Összesen	100,0%
N	200

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A szakmai előkészítő tantárgy színvonalának értékelésében a szakmai tanárok között annyi eltérést tapasztaltunk, hogy a fiatal (40 év alatti) tanárok mutatkoztak a leginkább elégedettnek, a középiskolát végzettek és a szakoktatók közül értékelték a legtöbben közepes színvonalúnak a munkájukat, és az egyetemet végzettek közül voltak a legtöbben elégedetlenek a tantárgy oktatásának színvonalával.

A szakmai előkészítés színvonalának értékelése a tanárok jellemzői szerint

Jellemzők		Magas	Közepes	Gyenge	Egyéb	Összesen
Iskolázottság	középiskola	14,3%	85,7%			100,0%
	főiskola	27,0%	66,4%	0,7%	5,8%	100,0%
	egyetem	31,8%	59,1%	4,5%	4,5%	100,0%
Munkahelyi besorolás	tanár	28,0%	66,0%	1,3%	4,7%	100,0%
	szakoktató	25,6%	61,5%	2,6%	10,3%	100,0%
Életkor	40 alatt	34,8%	58,7%	2,2%	4,3%	100,0%
	41-50	30,3%	61,8%	1,3%	6,6%	100,0%
	50 fölött	18,2%	74,2%	1,5%	6,1%	100,0%
Összesen		27,7%	65,4%	1,6%	5,3%	100,0%
N		52	123	3	10	188

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A szakmai tanárok megfigyelései szerint a tanulók körében a szakmai előkészítő tantárgyak tanulása iránt nagyobb érdeklődést tanúsítanak, mint a közismereti tantárgyakat iránt. A tanároknak ugyan csak egyharmada gondolja úgy, hogy a tanulók fontosnak tartják ezt a tantárgyat, de 60%-uk tapasztalja, hogy pozitív a viszonyuk a szakmai előkészítő tantárgyhoz.

**A szakmai előkészítés oktatásának tanulói fogadtatása
(a válaszadók %-ában)**

Tanulói értékelés	Szakmai előkészítő tanár
Fontosnak tartják	32,6%
Szeretik	59,5%
N	200

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A pozitív viszony egyik okát abban látják, hogy a tantárgyhoz tartozó gyakorlati órák bevezetésével erősödik a tanulók érdeklődése és motiváltsága, vagyis sokkal szívesebben végzik a tanműhelyekben a gyakorlati munkát, mint az elmélet tanulását a tanórákon.

A szakmai előkészítő tantárgyak követelményeit jelenleg az iskolák által alkalmazott kerettantervek határozzák meg. A szakmai tanárok többsége úgy nyilatkozott, hogy a tanulók jelentős része számára gondot okoz a tantervi követelmények teljesítése. A legtöbb iskolában a többi tantárgyhoz hasonló érdemjegyekkel értékelik a tanulók eredményeit, de olyan iskolával is találkoztunk, ahol a 10. év végén vizsgával zárják le a pályaaorientációs és előkészítő tantárgyak oktatását, és amikor a tanulók konkrét szakmaválasztásáról döntenek, figyelembe veszik ezeket a vizsgajelzéseket. Amikor megkérdeztük a szakmai tanárokat, hogy foglalják össze, milyen problémákat látnak pillanatnyilag a legsúlyosabbnak a szakmai előkészítő tantárgyak oktatásával kapcsolatban, a legtöbben (több, mint a tanárok fele) a megfelelő tankönyvek hiányát említette, a tanárok bő egynegyede említette a technikai felszerelések hiányát, szűk egynegyede pedig az alacsony óraszámokat. A tanároknak a tantárgy oktatásához való pozitív viszonya ezekből a válaszokból is kiderül. Alig találtunk olyan tanárt, aki úgy nyilatkozott, hogy túl sokat kell készülnie a szakmai előkészítő órákra, aki nem szereti oktatni ezt a tantárgyat, vagy aki kétségbe vonja a tantárgy oktatásának szükségességét.

**A szakmai előkészítés oktatása során felmerülő problémák
(a válaszadók %-ában)**

Problémák	Szakmai előkészítő tanár
Nincs értelme	0,6%
Nem szereti oktatni	0,6%
Túl sokat kell készülnie	6,7%
Nem érdekli a tanulókat	11,1%
Nem megfelelő a tanterv	7,8%
Hiányoznak a tankönyvek	56,1%
Nem megfelelők a módszerek	8,9%
Hiányzik a technikai feltétel	27,8%
Alacsony az óraszám	23,9%
N	180

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Amikor azt kérdeztük a tanároktól, hogy véleményük és eddigi tapasztalataik szerint min kellene változtatni ahhoz, hogy ennek a tantárgynak az oktatása eredményesebb legyen, alig egyötödük mondta azt, hogy semmilyen változtatásra nincs szükség. A legtöbben úgy gondolják, hogy ennek a tantárgynak a keretében több gyakorlati ismeretet kellene nyújtani a tanulóknak (56%), viszonylag sokan (41%) gondolják úgy, hogy nagyobb óraszámban kellene tanítani ezt a tantárgyat, és annak ellenére, hogy a válaszadók közül a legtöbben szakmai tanárok, 42%-uk igényelné speciális felkészítést ennek a tantárgynak az oktatásához.

**A szakmai előkészítés oktatására vonatkozó javaslatok
(a válaszadók %-ában)**

Javaslatok	Szakmai előkészítő tanár
Nincs szükség változtatásra	18,3%
Több elméleti ismeretet kellene oktatni	9,9%
Több gyakorlati ismeretet kellene oktatni	56,2%
Magasabb óraszámban kellene oktatni	40,7%
Más módszerekkel kellene oktatni	11,1%
Speciális képzést kellene nyújtani a tanároknak	42,0%
Nem kellene ilyen tantárgyat oktatni	0,6%
N	194

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A szakmai tanárok javaslatai képzettségi és életkori csoportjaik szerint is eltérnek. A gyakorlati órák arányát az átlagosnál is nagyobb hangsúllyal javasolták az idősebbek és a szakoktatók, a módszertani megújulásnak elsősorban a fiatalabb tanárok a támogatói, a tanárok speciális felkészítését pedig főként a szakoktatók és a fiatal tanárok igényelnék. A változtatási javaslatokból tehát egyértelműen kitűnik, hogy minél idősebb egy szaktanár, és minél több időt töltött el szakoktatóként a hagyományos rendszerű szakképzésben, annál kevésbé nyitott a tartalmi, szerkezeti és módszertani változások iránt, és annál kevésbé szeretne részt venni a szakképzés modernizációját szolgáló továbbképzéseken.

**A szakmai előkészítés oktatására vonatkozó javaslatok
a tanárok jellemzői szerint (a válaszadók %-ában)**

Jellemzők		Több gyakorlat	Más módszerek	Speciális képzés a tanároknak
Iskolázottság	középiskola	50,0%		33,3%
	főiskola	56,8%	11,9%	43,2%
	egyetem	54,1%	10,8%	37,8%
Munkahelyi besorolás	tanár	54,3%	11,6%	41,1%
	szakoktató	63,6%	9,1%	45,5%
Életkor	40 alatt	50,0%	13,2%	50,0%
	41-50	56,1%	13,6%	42,4%
	50 fölött	61,4%	7,0%	36,8%
Összesen		55,9%	11,2%	41,6%
N		80	28	67

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

9. A tantervi reformok értékelése

A szakképzést előkészítő, új tantárgyak bevezetése során felmerülő problémák is azt jelzik, hogy a szakképző iskolákban jelenleg a pedagógusok munkáját nemcsak a problematikus gyerekekkel való foglalkozás, hanem az iskolarendszer folyamatos reformjai is nehezítik. Szinte valamennyi interjúból kitűnik, hogy az elmúlt évtizedben a munkájukat érintő tanügyi reformok olyan sebességgel követték egymást, hogy többségük képtelen volt megérteni és alkalmazkodni az egymást követő, s olykor egymásnak tökéletesen ellentmondó oktatásügyi elképzelésekhez.

Amikor a szakmai tanárokat az elmúlt évek új tantervi szabályozó eszközeinek értékelésére kértük, valamennyi új eszköz bevezetésével kapcsolatban a többség elutasító véleményét tapasztaltuk. A legtöbben (a tanárok közel fele) a helyi tantervek elkészítését, és a kerettantervek bevezetését (a tanárok közel 40%-a) tartották hasznosnak.

Az elmúlt évtized tantervi reformjaival egyetértő tanárok aránya (a válaszadók %-ában)

Változtatás	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
NAT bevezetése	19,6%	22,9%
Helyi tantervek elkészítése	47,5%	51,4%
Általános képzés meghosszabbítása	36,5%	34,6%
Kerettantervek bevezetése	40,4%	38,3%
N	204	214

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A válaszokat a szakmai tanárok egyéb jellemzőivel összevetve az a kép alakul ki, hogy minél idősebbek a tanárok, annál kevésbé hajlamosak támogatni, ill. elfogadni a tantervi reform intézkedéseket.

**Az elmúlt évtized tantervi reformjaival egyetértő tanárok aránya
egyéb jellemzőik szerint (a válaszadók %-ában)**

Jellemzők		NAT	Helyi tantervek	Általános képzés meghosszabbítása	Keret- tantervek
Iskolázottság	középiskola	33,3%	41,7%	45,5%	27,3%
	főiskola	23,6%	51,3%	37,4%	43,1%
	egyetem	18,3%	51,2%	31,7%	37,8%
Munkahelyi besorolás	tanár	22,1%	51,5%	34,9%	39,1%
	szakoktató	24,5%	50,9%	42,3%	48,1%
Életkor	40 alatt	15,2%	48,5%	39,4%	42,4%
	41-50	28,2%	54,5%	31,8%	39,1%
	50 fölött	21,6%	48,6%	37,3%	40,9%
Összesen		22,5%	50,9%	36,1%	41,0%
N		65	146	102	116

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Az oktatáspolitikát illetően a szakmai tanároknak szinte kivétel nélkül az volt a véleményük, hogy azon kellene legsürgősebben változtatni, hogy politikai ciklusonként ne változzon az oktatásirányítás és az oktatáspolitiká. Vagyis az oktatáspolitiká ne legyen olyan mértékig kiszolgáltatott a politikai változásoknak, ahogyan ez az elmúlt évtizedben volt. Ugyanis sem a tanulóknak, sem a pedagógusoknak, sem az iskolák színvonalának nem tesz jót, ha az egyes kormányok négyévenként „eltörlik” azokat a változtatásokat, amelyeket az előző kormány bevezetett. A szülőkről nem is beszélve, akik nem értik pontosan, és ezért követni is képtelenek ezeket a változásokat. Az interjúkban erről a következők olvashatók:

„Folyamatosan érzékelem a pedagógusok lelkiállapotának a romlását. Az iskola belső szerkezete folyamatosan változik, és ráadásul minden politikai ciklushoz kötődően új és új tanterveket, elképzeléseket kell megvalósítanunk. Felőrli a pedagógusokat, ez az állandó megfelelési kényszer.” (műszaki szaktanár)

„Ha bármit változtatunk, jó lenne, hogy ha hosszabb időn keresztül megnéznénk azt, hogy mit tudunk elérni. Most ennyi időn belül nem lehet megmondani, hogy jó volt, vagy nem volt jó. El fog telni egy pár év, 10-15 év, akkor kell majd megnézni, hogy tényleg jó volt, vagy tényleg nem volt jó. Tehát nem érdemes évente változtatni, mert annak nem sok értelme van.” (műszaki szaktanár)

„Minden kormányváltásnál új rendszert vezetnek be, ami nem jó. Nem kellene ilyen sűrűn változtatni az elképzeléseket. El kellene fogadni az előző ciklus eredményeit. Ez mindenkit zavar. A tanulókat, a pedagógusokat, mindenkit. A tanulók, sem tudják időnként, hogy miért van az, hogy a felette járó haverja mást tanul, mint ő. Már aki persze foglalkozik a tárgyával, mert azért ez sem mindig jellemző.” (ipari szaktanár)

„Ne változzon mindig egy-egy kormányváltás után. Próbáljunk már meg végigvinni valamit, aztán ha nem igazán jó, utána módosítsunk rajta, ne évenként újabb és újabb változat legyen. Új emberek jönnek folyton, újabb gondolatokkal.” (vendéglátós szaktanár)

„Örülnek, ha négy évente nem változtatnának az oktatáspolitikai irányelveken.” (mezőgazdasági szaktanár)

„Hagyják az embereket dolgozni az oktatásban. Szeretném ha megmaradna az oktatásnak a folyamatossága. Kevesebb változtatás kellene. Szeretném, ha folyamatos lehetne a munkánk, ebben segítsék a munkánkat.” (ipari szaktanár)

„Minden nagyon szép minden nagyon jó, csak most már ne legyen több reform. Hagyjanak bennünket dolgozni.” (ipari szaktanár)

A szakmai tanárok egy része abban látja a legfőbb problémákat, hogy az oktatáspolitikusoknak ugyan nagyon jó elképzeléseik vannak az oktatásba bevezetendő reformokról, de ezek azért nem teljesülnek, mert a kormányok nem tudják az anyagi feltételeket biztosítani ezeknek az elképzeléseknek a megvalósításához.

„Nagyon szép terveket szövögettek az oktatásról, de az anyagi feltételeket nem biztosították hozzá. Azt hiszem, hogy ez minden kormányban a problémája. Nagyon hiányzik és rossz dolog volt, hogy nem biztosították azokat az összegeket, amik a terveknek megfelelőek lettek volna.” (ipari szaktanár)

Olyan véleménnyel is találkoztunk, hogy az oktatáspolitikai döntések azért nem jók, mert a döntéshozók a döntés előkészítés folyamatában nem veszik kellőképpen figyelembe a gyakorlati szakemberek véleményét.

„Gyakorlatiasabban kellene hozzányúlni a dogokhoz. Olyan szakemberek változtatassanak, akik benne dolgoznak az oktatásban, a szakmai képzésben, mert ők tudják hogy mi a helyzet, és milyen változtatásra van szükség. Talán ilyen embereknek kellene dönteni, vagy legalábbis megfogadni a tanácsaikat.” (ipari szaktanár)

„Látom sajnos, hogy sok helyen olyan emberek ülnek a pozíciókban, akik életükben nem tanítottak egy órát sem, mert amikor tanár volt, akkor is KISZ-titkár volt. Szerintem el van szakadva nagyon a vezetés, az elmélet a tömegektől, az élettől. Időnként meg kéne bennünket is kérdezni.” (ipari szaktanár)

„Legyen párbeszéd a gyakorlati helyekkel, az iskolákkal. Hogyha valamit be akarnak vezetni, akkor több helyről, több embertől kérdezzék meg a véleményeket. Mert több ember többet lát, van aki gyakorló helyen többet tapasztalt már, és más a véleménye, mint annak aki csak az íróasztal mellől kitalálja, vagy megpróbálja eldönteni, hogy mi a jó az iskolának meg a tanulóknak, szülőknek. Tehát több helyről kérjenek véleményeket. Tájékozódjanak.” (vendéglátós szaktanár)

Mivel kérdőíves felvételünk lehetővé tette, ezúttal megkérdeztük a „gyakorlati szakembereket”, vagyis a tanárok véleményét is arról, hogy milyen tan-

tervi változtatásokra lenne szükség a jövőben. Először a szakmai iskolák közismereti tananyagára vonatkozóan érdeklődtünk. A szakmai tanároknak mindössze 12%-a mondta azt, hogy ezen a téren nincs szükség változtatásra. A legtöbben (a tanárok közel fele) kifejezetten konzervatív álláspontot képviselnek, amennyiben úgy gondolják, hogy vissza kellene térni a szakképző iskolák hagyományos rendjéhez, vagyis párhuzamosan kellene oktatni a szakmai ismereteket és a közismeretet. Ugyancsak sokan (a tanárok 40-42%-a) gondolja azt is, hogy célszerű lenne bevezetni az Alapműveltségi Vizsgát az általános képzés lezárásához, ami jelentősen motiválná a tanulók és a tanárok teljesítményét.

Igen kevesen (a tanárok egytizede) értenek egyet a kétszintű érettségi vizsga bevezetésével, és még kevesebben gondolják úgy, hogy a szakmai iskolákban a jelenleginél több közismeretet kellene oktatni a tanulóknak.

**Javaslatok a szakmai iskolák közismereti oktatására vonatkozóan
(a válaszadók %-ában)**

Javaslat	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs szükség változásra	12,0%	11,6%
Kevesebb közismeret	33,0%	31,6%
Több közismeret	5,9%	6,2%
Alapműveltségi vizsga bevezetése	40,0%	42,0%
Kétszintű érettségi vizsga bevezetése	11,9%	11,4%
Visszatérés a hagyományos közismereti képzéshez	47,6%	45,6%
N	213	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

A közismereti oktatás átalakítására vonatkozó javaslatok a tanárok egyéb jellemzőivel összevetve azt mutatják, hogy a közismeret jelentőségének a csökkentését főként az idősebb (50 éven felüli), főiskolát végzett tanárok javasolnák, az alapvizsga bevezetését pedig a legtöbben az egyetemet végzett szakmai tanárok közül sürgetik.

**Javaslatok a közismeretre vonatkozóan a tanárok egyéb jellemzőik szerint
(a válaszadók %-ában)**

Jellemzők		Kevesebb közismeretet	Alapvizsga bevezetése	Visszatérés a hagyományos közismereti képzéshez
Iskolázottság	középiskola	16,7%	41,7%	50,0%
	főiskola	35,6%	35,1%	44,8%
	egyetem	25,3%	49,3%	45,3%
Munkahelyi besorolás	tanár	34,3%	40,8%	46,0%
	szakoktató	19,1%	36,2%	40,4%
Életkor	40 alatt	22,0%	40,7%	45,8%
	41-50	33,7%	40,4%	47,1%
	50 fölött	34,7%	38,8%	43,9%
Összesen		31,8%	39,5%	45,2%
N		82	104	119

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Azt is megkérdeztük a szakmai tanároktól, hogy ha rajtuk múlna, hogyan alakítanák át a szakmunkásképzés jelenlegi szisztémáját. A kérdésre válaszolva mindössze elenyésző kisebbségük (7-8%) mondta azt, hogy semmiféle változtatásra nincs szükség. A válaszokból az derült ki, hogy a szakmai tanárok legfőképpen a gyakorlati képzés mennyiségének növelését látják szükségesnek. A tanárok közel fele javasolja, hogy meg kellene növelni a gyakorlati órák számát a 10. osztályban, és közel 40%-uk a 9. osztályban is több gyakorlati oktatást lát szükségesnek. 40%-uk pedig olyan mértékben elégedetlen a jelenlegi szakmunkásképző rendszerrel, hogy legszívesebben visszaállítaná a régi, párhuzamosan képző, gyakorlat-orientált képzési szisztémát.

Javaslatok a szakmunkásképzésre vonatkozóan

Javaslat	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs szükség változásra	8,2%	7,3%
A jelenlegi rendszerben több szakmai elméletet kellene oktatni a 9. osztályban	21,6%	23,9%
A jelenlegi rendszerben több szakmai gyakorlatot kellene oktatni a 9. osztályban	38,4%	39,0%
A jelenlegi rendszerben több szakmai elméletet kellene oktatni a 10. osztályban	26,8%	24,9%
A jelenlegi rendszerben több szakmai gyakorlatot kellene oktatni a 10. osztályban	51,1%	47,8%
Visszatérés a hagyományos szakmunkásképzéshez	41,9%	40,5%
N	213	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Ha a szakmai tanárok különböző csoportjainak javaslatait összehasonlítjuk, az derül ki, hogy a 9-10. osztályban a gyakorlati képzés jelentőségének növelését és a hagyományos szakképzési szisztéma visszaállítását főként az alacsonyabb iskolázottságú, idősebb szakoktatók javasolják. Vagyis minél alacsonyabb iskolázottsággal és minél több tapasztalattal dolgozik valaki jelenleg a szakképzés rendszerében, annál kevésbé képes elfogadni az elmúlt évek reform intézkedéseit.

A szakmunkásképzésre vonatkozó javaslatok a tanárok egyéb jellemzői szerint (a válaszadók %-ában)

Jellemzők		Több gyakorlat a 9. osztályban	Több gyakorlat a 10. osztályban	Visszatérés a hagyományos szakmunkásképzéshez
Iskolázottság	középiskola	42,9%	50,0%	64,3%
	főiskola	38,0%	50,0%	36,4%
	egyetem	37,3%	44,0%	44,7%
Munkahelyi besorolás	tanár	35,9%	46,8%	38,9%
	szakoktató	48,1%	55,8%	44,2%
Életkor	40 alatt	35,0%	53,3%	33,3%
	41-50	34,3%	38,9%	42,6%
	50 fölött	44,7%	54,4%	42,3%
Összesen		38,1%	48,4%	40,1%
N		104	130	110

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Mivel a szakképző tanárok többsége nem csak a szakmai előkészítő képzésben vesz részt, hanem szakközépiskolai osztályokban is tanít, indokolt volt megkérdezni tőlük azt is, hogy elképzeléseik szerint hogyan kellene átalakítani a szakközépiskolai képzés jelenlegi rendszerét. Erre a kérdésre mindössze 16%-uk válaszolta azt, hogy véleménye szerint semmilyen változtatásra nincs szükség. A változtatási javaslatok többsége a szakközépiskolák esetében is a gyakorlati képzés óraszámának növelésére vonatkozott. A szakmai tanárok közel fele (42-47%) látja úgy, hogy az érettségit megelőzően meg kellene növelni a szakmai gyakorlatra vonatkozó ismeretszerzés lehetőségét. A válaszokból az is kitűnik, hogy a szakközépiskolai képzés jelenlegi rendszerével a tanárok közül majdnem annyian elégedetlenek, mint a szakmunkásképzésével. 36%-uk nyilatkozott úgy, hogy véleménye szerint a szakközépiskolai képzés régi szisztémáját is vissza kellene állítani.

A szakközépiskolai képzésre vonatkozó javaslatok

Javaslat	Pályaorientációs tanár	Szakmai előkészítés tanár
Nincs szükség változásra	16,4%	16,7%
Több szakmai elméletet kellene oktatni az érettségi előtt	24,7%	20,4%
Több szakmai gyakorlatot kellene oktatni az érettségi előtt	47,0%	42,3%
Visszatérés a hagyományos szakközépiskolai képzéshez	36,2%	35,9%
N	213	226

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

Ha a szakközépiskolai képzésre vonatkozó javaslatokat is megvizsgáljuk a szakmai tanárok különböző csoportjai szerint, az derül ki, hogy a gyakorlati képzés arányának növelését elsősorban a meglettebb életkorú szakoktatók javasolják, ahogy ezt a szakmunkásképzésre vonatkozó javaslatoknál is láttuk.

A szakközépiskolai képzésre vonatkozó javaslatok a tanárok egyéb jellemzői szerint (a válaszadók %-ában)

Jellemzők		Több gyakorlat érettségi előtt	Visszatérés a hagyományos szakközépiskolai képzéshez
Iskolázottság	főiskola	45,2%	37,0%
	egyetem	43,6%	36,4%
Munkahelyi besorolás	tanár	42,4%	36,0%
	szakoktató	51,4%	37,8%
Életkor	40 alatt	50,0%	30,4%
	41-50	35,9%	44,9%
	50 fölött	48,2%	31,8%
Összesen		44,0%	36,4%
N		92	76

Előkészítő oktatás tanárai, 2002

10. Összegzés

2002-ben folytatott kutatásunk részben az új tantervi változásokkal kapcsolatos problémák feltárására és elemzésére vállalkozott, részben pedig annak vizsgálatára, hogy milyen feltételek mellett valósult meg a szakmai iskolákban az általános képzés és a szakmai képzés időbeni szétválasztása, és az előkészítő képzés bevezetése, kik oktatják a pályorientációs és szakmai előkészítő tantárgyakat, milyen a pedagógusok szakmai felkészültsége, milyen eredménnyel folytatják munkájukat és milyen problémákkal kell szembenéznük munkájuk során.

Az 1998-ban bevezetett tantervi reform következtében két olyan tantárgy maradt, amelyiknek a szakmai képzés előkészítése lett a funkciója: a pályorientáció és a szakmai előkészítő oktatás. Kutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy az új tantárgyak oktatását az iskolákban már korábban is alkalmazott szakmai tanárokra bízta. A pályorientációs és szakmai előkészítő képzésben résztvevő **tanárok összetétele** jól reprezentálja az iskolák szakmai tanárainak csoportját. Az új tantárgyakat oktató tanárok többsége a középkorú, nagy oktatási tapasztalattal rendelkező, főállású, felsőfokú végzettségű szakmai tanárok és az ugyancsak középkorú, főállású, munka mellett felsőfokú végzettséget szerzett szakoktatók csoportjából kerül ki. A szakmai tanárok többsége egyaránt tanít szakközépiskolai és szakmunkásképzős osztályokban, a főállásban foglalkoztatott szakmai elméleti tanárok 42%-a részt vesz a gyakorlati oktatásban, és a szakoktatók 72%-a a szakelméleti oktatásban is közreműködik. Egyetlen olyan tanárral sem találkoztunk, aki csak pályorientációt és szakmai előkészítést oktat, tehát, akinek ez a „specialitása”. Az oktatás tartalmának és színvonalának változatosságához az is hozzájárul, hogy ezeket a tanárokat sem az alapképzésben, sem továbbképzések keretében nem készítette fel senki az új tantárgyak oktatására.

Az új tantárgyak bevezetésének **intézményi feltételeit** jellemezve, a legtöbbször a tanterem hiányát, a technikai felszereltség hiányosságait és a hiányos finanszírozást említették problémaként. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy míg a 90-es években a szakmai iskolák legsúlyosabb gondját a gyakorlati képzőhelyek hiánya jelentette, addig az új évezred aktuális problémája a tanteremhiány lett. A tanteremhiány is hozzájárult ahhoz, hogy megnöttek az osztálylétszámok, ami egyértelműen rontotta az oktatás eredményességét. Vagyis az intézmények fenntartásának és működtetésének pénzügyi szempontjai ezen a ponton tökéletesen szemben állnak az oktatás minőségének és eredményességének szempontjával.

Az új tantárgyak **személyi feltételei** lényegesen jobbak a tárgyi feltételeknél, amennyiben tanár és szakoktató hiány csak elvétve fordul elő az iskolákban. A kutatás során az is kiderült, hogy milyen jelentős átalakuláson estek át a szakképző iskolák tantestületei. Miközben a közismereti tanárok létszáma,

és az oktatási folyamaton belüli jelentősége megnövekedett, a szakmai, különösen a gyakorlati tanárok foglalkoztatási helyzete bizonytalanná vált. A szakmai tanárok véleménye szerint a régi gyakorlati oktatók „leépítése” óta az iskolák szocializációs funkcióikat alacsonyabb nívón teljesítik.

Szinte teljes volt az egyetértés a szakmai tanárok között abban, hogy az iskolák legsúlyosabb gondjai jelenleg a **tanulói összetétellel** kapcsolatosak, döntő többségük mind a tanulók társadalmi összetételét, mind az általános iskolában megszerzett készségeket és tudást illetően negatív változásról számolt be. A tanárok háromnegyed része nevezte az iskolák legfőbb gondjának a belépő tanulók gyenge felkészültségét, és kétharmaduk tapasztalja, az ambíciók és a szorgalom hiányát. A szakmai tanárok többsége a szakképző iskolákban jelentkező tanulói problémákért az általános iskolákat teszi felelőssé, és méltánytalannak érzi, hogy rájuk hárul azoknak az oktatási feladatoknak a megoldása, amelyeket az általános iskoláknak nem sikerül teljesíteni. A tanárok számára a legfőbb gondot az jelenti, hogy a gyerekek nagy részében nincs érdeklődés és ambíció a tanulás iránt, és a szakma megszerzésére sem motiváltak. A tanulás és a szakmaszerzés iránti érdeklődés és motiváció hiánya szükségképpen együtt jár iskolai szabálykövetési és magatartási problémákkal.

A szakmai tanárok legalább olyan elégedetlenek **tanulóik szüleivel** és családjával, mint magukkal a tanítványaikkal. Tapasztalataik szerint a szülőkhöz sincs ambíció gyerekeik eredményes iskoláztatását illetően. A tanárok több, mint fele említette az iskola legsúlyosabb gondjai között a tanulók családjainak rendezetlenségét. A tanulók családjában a hátrány-tényezők igen gyakran „halmozódnak”, ami a mindennapok gyakorlatában azt jelenti, hogy a pedagógusoknak a tanulók egészen súlyos, sőt olykor drámai családi helyzetével kell szembesülniük. A rendkívül súlyosnak érzékelt helyzet ellenére, az iskolák nem vezetnek pontos statisztikát a hátrányos helyzetű gyerekekről, és a tanárok maguk sem tudják egy-egy esetben pontosan, hogy a gyerekek mögött milyen szülő és milyen családi helyzet áll. Az ismerethiányhoz hozzájárul, hogy a szülők és a pedagógusok közötti kommunikáció vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon felületesen működik. A pedagógusok nagy része elégedetlen a szülőkkel, mert úgy tapasztalja, hogy nem működnek együtt az iskolával, sőt hátráltatják és nehezítik gyerekeik iskolai teljesítményét. Úgy tapasztalják, hogy a szülők általában sem foglalkoznak eleget a gyerekeikkel, nem figyelnek eléggé rájuk, vagyis mindazok a nevelési és szocializációs funkciók is rájuk hárulnak, amit a család elmulaszt.

A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy a tanároknak a szakmai iskolákban a korábbinál sokkal több kudarc-élményben van részük. Ennek legfőbb oka az, hogy túlságosan nehéz **oktatási és nevelési feladatok** hárulnak rájuk. A tanárok tudatában vannak annak, hogy a nagy tömegű hátrányos helyzetű, tanulási nehézségekkel és beilleszkedési problémákkal küszködő tanuló eredményes oktatása és nevelése csak speciális oktatási és nevelési módszerekkel lenne megvalósítható, de az interjúk során a legtöbben arról beszéltek, hogy miért nincs lehetőség hatékonyabb pedagógiai módszerek alkalmazására. A speciális pedagógiai eljárások hiányát főként az magyaráz-

kalmazására. A speciális pedagógiai eljárások hiányát főként az magyarázza, hogy a szakmai iskolák tanárai semmilyen értelemben nincsenek felkészülve az iskoláikban tömegesen megjelenő hátrányos helyzetű gyerekek oktatásának és nevelésének nehéz és komplikált feladatára. A szakmai tanárok közel kétharmada nyilatkozott úgy, hogy az egyes oktatási területeken belül a tanulók felzárkóztatása jelenti számára a legnehezebb feladatot.

A tanulmányi követelmények tekintetében az iskolák eltérő stratégiát folytatnak. A magasabb presztízsű, divatosabb szakmákat oktató iskolák megengedhetik maguknak, hogy ragaszkodjanak a magasabb követelményekhez, de az iskolák többsége, annak érdekében, hogy a szakképző évfolyamra is maradjanak tanulói, elsősorban a közismereti tantárgyakból minimális szintre szállítja le a követelményeket. A tanárok szerint az iskolánként eltérő követelmények egységesítésén is sokat segítené az Oktatási Törvényben előírt (és évek óta halogatott) Alapműveltségi Vizsga bevezetése.

Az iskolák nevelési eredményeivel a tanárok az oktatásnál is kevésbé elégedettek. A pedagógusok számára jelenleg a legnehezebb feladatot a tanulók iskolai szabálykövetési problémáinak a kezelése jelenti, és több mint egyharmaduk értékelte kiemelkedően nehéz feladatként a szülőkkel való együttműködést. A tanárok azt tapasztalják, hogy a fegyelmi vétségek esetén alkalmazott büntető eljárások kevésbé hatékonyak, mint korábban. Ennek ellenére az iskolák most is különböző fokozatú büntetésekkel próbálják szabálykövetésre készíteni tanulóikat.

Az elmúlt évtizedekben bevezetett oktatási reformokkal az oktatáspolitikusok éppen a hátrányos helyzetű tanulók oktatásának eredményein igyekeztek javítani. Ebbe a sorba illeszkedett az **általános képzés** 8 évről 10 évre történt meghosszabbítása, ami jelentős mértékben hozzájárult annak a helyzetnek a megszüntetéséhez, hogy a legsó társadalmi rétegek gyerekei az általános iskola elvégzése után, középiskolai végzettség és szakképzettség nélkül, a munkanélküliség biztos perspektívájával lépjenek ki az iskolarendszerből. Mivel a kötelező iskolába járás utolsó két évét a hátrányos helyzetű tanulók többsége szakképző iskolákban teljesíti, ez az intézkedés kétségtelenül megnehezítette a szakképző iskolák és az ott tanító pedagógusok helyzetét. Kutatásunk során az derült ki, hogy a megkérdezett szakmai tanárok fele nem értett egyet az általános képzés meghosszabbítására vonatkozó reformintézkedéssel annak ellenére, hogy a legtöbben (69-71%) úgy tapasztalták, hogy a reform a tanulók érdekeit szolgálta. Vagyis a reform értékelésénél a pedagógusok közel fele előbbre helyezte saját érdekeit a tanulók érdekeinél.

Az adatok szerint a tanárok közel fele említette a reform pozitív eredményei között az iskolák szempontjából a tanulólétszám stabilizálását és a pedagógusok foglalkoztatási biztonságának növekedését. A tanulók szempontjából pedig az általános képzés meghosszabbításának előnyei között a legtöbben (több, mint a tanárok háromnegyede) a szakmaválasztás időpontjának elhalasztását értékelték. Ugyanakkor a legtöbben (a szakmai tanárok 60%-a) hátrányosnak tapasztalja a tanulók szempontjából, hogy tovább kell általános ismereteket tanulniuk. Az általános képzés meghosszabbításának

gyakorlati problémái közül a legtöbben a tanterem-hiányt és a tankönyv-hiányt említették, de megközelítette a 40%-ot azoknak a szakmai tanároknak az aránya is, akik úgy érzik, hogy a reform bevezetése után több és nehezebb lett a pedagógusok munkája.

Véleményét összegezve a tanárok közel 40%-os csoportja mondta azt, hogy pozitív hatásúnak látja ezt a változtatást, és valamivel több, mint 40%-os csoportjuk mondta azt, hogy elhibázottnak tartja a reformot. Az adatok szerint az átlagosnál többen értettek egyet a reformmal a fiatal (40 év alatti), és az átlagosnál kevesebben az idősebb tanárok közül, vagyis feltételezhető, hogy a tanárok elutasító álláspontjának legfőbb magyarázata abban rejlik, hogy meglelt életkorukban nehezen fogadnak el ilyen jelentős változtatásokat.

A szakmai előkészítő tantárgyak, és ezen belül a **pályaorientáció bevezetése** annak a reformnak a része volt, amely szerint 16 éves koráig minden tanulónak általános képzésben kell részt vennie. A pályaorientációs tantárgy bevezetésének fontos indoka volt, hogy a 14 éves korú gyerekek még nem elég érettek a megfontolt szakmaválasztásra. Szükségük van tehát egy olyan, a választásukat, döntésüket „orientáló” ismeret-csomagra, amelyet elsajátítva megalapozottabban hozhatják meg szakmaválasztási döntéseiket. A pályaorientációt oktató tanárok közel fele egy éves tapasztalat birtokában úgy gondolja, hogy ez a tantárgy hasznos és fontos a gyerekek számára, mert valóban segít nekik a szakmaválasztásban.

A pályaorientáció bevezetésének eredményességét azonban jelentős mértékben gyengítette, hogy az oktatási rendszer hosszú távú átalakulásához szükséges reform-lépéseket az egymást váltó és különböző oktatáspolitikai megfontolásokat követő kormányok nem egymásra épülő koherens változtatások sorozataként, hanem egymásnak ellentmondó, a korábbi kormány által bevezetett változtatásokat felülíró, és ezáltal az intézmények helyzetét megnehezítő, az intézményvezetők ill. a pedagógusok elképzeléseit és a reformhoz való viszonyát elbizonytalanító lépésekkel valósították meg. Ennek (ill. az eredeti, NAT-hoz kapcsolódó tantervi reformnak ellentmondó kerettantervek bevezetésének) köszönhetően a „pályaorientációs” tantárgy tartalma már a bevezetése pillanatában „szakma-orientációs” tantárggyá zsugorodott.

A pályaorientációs tantárgy bevezetése azonban nemcsak a szabályozás ellentmondásai miatt, hanem a gyakorlatban is sok gondot okozott az iskoláknak és a tanároknak. A pályaorientációs program (és az ezt a tantárgyat oktató tanárok) legfőbb dilemmája az, hogy az adott iskolában tanulható szakmák közötti választásra készítse fel a tanulókat, vagy minden szakmáról adjon tájékoztatást. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy a pályaorientációs tantárgy tartalmát illetően érdekellentét feszül az intézmények és a tanulók között, mert a tanulók abban érdekeltek, hogy ennek a tantárgynak a keretein belül minél többféle szakmát megismerhessenek, az iskolák pedig abban, hogy az intézményükben tanított szakmákra koncentráljanak. Az adatokból az derült ki, hogy a tantárgy oktatása során az iskolák érdekei érvényesülnek. Az iskolák többsége „szűkebb tematikájú”, szakmacsoportokhoz igazodó pályaorientációs tantárgyat oktat, vagyis olyan szakmacsoportokkal ismerteti meg a

9. osztályos tanulókat, amelyekből a 10. osztály után az iskolán belül választhatnak szakmát.

A pályaaorientációs program másik súlyos dilemmája az, hogy milyen legyen a tantárgyon belül az elméleti és gyakorlati ismeretek aránya. Azt tapasztaltuk, hogy az iskolák felében legalább a tanórák egy részét iskolai tanműhelyben töltik a tanulók, és az iskolák 15%-ában külső gyakorlólhelyekre is eljutnak a pályaaorientációs órák keretében.

A tanárok beszámolói szerint a tantárgy bevezetését a taneszközök hiánya is nehezítette. 40%-uk mondta azt, hogy hiányzik a megfelelő tankönyv ennek a tantárgynak az oktatásához. A tankönyvhiány azért is különösen súlyos probléma, mert új tantárgyról van szó, amelynek oktatásában a tanároknak még nincs tapasztalatuk és rutinjuk, és azért is, mert sok olyan tanár tanítja ezeket a tantárgyakat, aki korábban szakoktató volt, és kevés tapasztalattal rendelkezik az elméleti ismeretek oktatásában. Az egyéb eszközöket illetően is csak a tanárok fele mutatkozott elégedettnek. Közel 40%-uk szerint a jelenlegi tantervek is, és egyharmaduk szerint a tantárgyra vonatkozó követelmények is átalakításra szorulnak. A tanárok javaslatait illetően az derült ki, hogy a legtöbben úgy gondolják, hogy ennek a tantárgynak a keretében a jelenleginél több gyakorlati ismeretet kellene nyújtani a tanulóknak (45%), és viszonylag sokan (38%) igényelnének speciális felkészítést a tantárgy jobb színvonalú oktatásához.

A **szakmai előkészítő tárgyak** oktatásának bevezetése a szakmai tanárok számára sokkal kevesebb gondot és problémát okozott, mint a pályaaorientációs tantárgy bevezetése. Több, mint kétharmaduk mondta azt, hogy ez a tantárgy hasznos a tanulók számára a későbbi szakmatanuláshoz. A szakmai előkészítés programját az iskolák felében ugyancsak szakmacsoportonként szervezett tanulócsoportokban oktatják, az iskolák egynegyedében pedig szakmák szerinti csoportokban. Az iskolák többségében a szakmai előkészítés gyakorlati része már valóságos gyakorlati foglalkozásokat jelent. A gyakorlati órákat az iskolák tanműhelyeiben tartják, ahol a szakmákhoz tartozó alpműveletekkel ismertetik meg a tanulókat. Ugyanakkor az iskolák alig kétharmadában megfelelőek a képzés technikai feltételei, és sok esetben az alkalmazott taneszközök minősége sem felel meg az elvárásoknak. Mindamelllett a tanárok úgy tapasztalják, hogy a tantárgyhoz tartozó gyakorlati órák bevezetésével erősödik a tanulók érdeklődése és motiváltsága, vagyis sokkal szívesebben végzik a tanműhelyekben a gyakorlati munkát, mint az elmélet tanulását a tanórákon.

A tanárok beszámolói szerint ennek a tantárgynak az oktatása kevesebb erőfeszítést igényel tőlük, mint a pályaaorientációé. Alig találtunk olyan tanárt, aki úgy érzi, hogy túl sokat kell készülnie a szakmai előkészítő órákra, aki nem szereti oktatni ezt a tantárgyat, vagy aki kétségbe vonja a tantárgy oktatásának szükségességét. Javaslataik között az szerepel, hogy ennek a tantárgynak a keretében is több gyakorlati ismeretet kellene nyújtani a tanulóknak (56%), viszonylag sokan (41%) gondolják úgy, hogy nagyobb óraszámokban kellene tanítani ezt a tantárgyat, és annak ellenére, hogy a válaszadók

közül a legtöbben szakmai tanárok, 42%-uk igényelne speciális felkészítést ennek a tantárgynak az oktatásához.

Az elmúlt évtizedben bevezetett **tantervi reformokról** a tanárok többségének az volt a véleménye, hogy olyan sebességgel követték egymást, hogy többségük képtelen volt megérteni és alkalmazkodni az egymást követő, s olykor egymásnak tökéletesen ellentmondó oktatásügyi elképzelésekhez. A szakmai tanárok szerint sem a tanulóknak, sem a pedagógusoknak, sem az iskolák színvonalának nem tesz jót, ha az egyes kormányok négy évenként „eltörlik” azokat a változtatásokat, amelyeket az előző kormány bevezetett. A szülőkről nem is beszélve, akik nem értik pontosan, és ezért követni is képtelenek ezeket a változásokat.

Valószínűleg ez is magyarázza, hogy valamennyi új tantervi szabályozó eszköz bevezetésével kapcsolatban a többség elutasító véleményét tapasztaltuk. A szakmai tanárok reform ellenes álláspontjának másik magyarázata az, hogy tapasztalataik szerint a kormányok nem tudják az anyagi feltételeket biztosítani elképzeléseik megvalósításához, és az iskolákat érintő reformok előkészítésének folyamatában nem veszik kellőképpen figyelembe a gyakorlati szakemberek véleményét.

A szakképző iskolákban folyó közismereti képzéssel kapcsolatban a legtöbben (a tanárok közel fele) kifejezetten konzervatív álláspontot képviseltek, amennyiben úgy gondolják, hogy vissza kellene térni a szakképző iskolák hagyományos rendjéhez, vagyis ismét párhuzamosan kellene oktatni a szakmai ismereteket és a közismeretet. Ugyancsak sokan (a tanárok 40-42%-a) gondolja azt is, hogy célszerű lenne bevezetni az Alapműveltségi Vizsgát az általános képzés lezárásához.

A szakmunkásképzést illetően a szakmai tanárok legfőképpen a gyakorlati képzés mennyiségének növelését látják szükségesnek. 40%-uk pedig olyan mértékben elégedetlen a jelenlegi szakmunkásképző rendszerrel, hogy legszívesebben visszaállítaná a régi, párhuzamosan képző, és a képzés kezdetétől a gyakorlati oktatásra koncentráló képzési szisztémát. A változtatási javaslatok többsége a szakközépiskolák esetében is a gyakorlati képzés óraszámának növelésére vonatkozott. A hagyományos szakképzési szisztéma visszaállítását főként az alacsonyabb iskolázottságú, idősebb szakoktatók javasolták. Az adatokból az derült ki, hogy minél alacsonyabb iskolázottsággal és minél több tapasztalattal dolgozik valaki jelenleg a szakképzési rendszerben, annál kevésbé képes elfogadni az elmúlt évek reform intézkedéseit.

Jegyzetek

1. A kutatásban az Oktatókutató Intézet részéről Fehérvári Anikó és Kállai Gabriella, az adatfelvételben pedig külső munkatársak vettek részt.
2. Liskó Ilona: A közoktatás és a szakképzés illeszkedése, Kutatás közben sorozat, 239. Sz. Oktatókutató Intézet, 2002, 80 p.
3. Liskó Ilona: A közoktatás és a szakképzés illeszkedése, Kutatás közben sorozat, 239. Sz. Oktatókutató Intézet, 2002, 80 p.

Summary

Ilona Liskó: The Preparing of Vocational Education

*Hungarian Institute for Educational Research, Budapest, 2003.
Research Papers 247.*

Subsequent to the 1996 modification of the Education Act, in 1998 the general education period was elongated with two years, which is one of the most significant changes concerning vocational training since 1989. According to the national syllabi, in the 9th and 10th grades of vocational training schools professional training was supposed to be offered in the form of career orientation and foundation vocational courses.

This change required careful preparation on the behalf of funding and educational institutions: they had to change the previously applied local syllabi, they had to develop new lesson plans, and they had to provide appropriate staff and environment for career orientation and foundation courses. On the one hand, our research aimed at describing and analysing the problems related to the introduction of the new national syllabi. On the other hand, it tried to investigate how general education gets separated from vocational training, how foundation courses are organized, who teaches career orientation and foundation courses, how well teachers are qualified, what problems they have to face and what results they can achieve.

The Ministry of Education commissioned a research among teachers taking part in the foundation training (career orientation and foundation vocational courses). The article below describes the results of the research conducted in the autumn of 2002. In the research we made interviews and filled in questionnaires with teachers who had taught foundation vocational courses in the school year 2001/2002.

Az **Oktatáskutató Intézet** a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a más hasonló intézményekétől –, stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási-, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival az Oktatáskutató Intézet hozzájárul a felsőoktatás, és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek, stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok, stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvéleménykutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

Az Oktatáskutató Intézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Szociológiai- és Szociálpolitikai Intézetével is. Az intézet munkatársai e mellett tanítanak az ELTE, a DE, a SZTE, a PTE, BKÁE stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus továbbképzés területi intézményeiben is.

Az Oktatóskutató Intézet legújabb kiadványai

Kutatás közben füzet sorozat

Educatio folyóirat

Eddig megjelent kilenc évfolyam.

Legújabb számaink:

Nyelvtudás

Oktatás – Politika – Kutatás

Fogyatékos fiatalok

Értékek

Ezredforduló

Mérlegen 1990-2002.

Diplomások

Család

Tanesszköz-politika

Társadalom és oktatás könyvsorozat

11. Kozma Tamás – Lukács Péter (szerk.): Szabad legyen vagy kötelező?
12. Kozma Tamás: Reformvitáink
13. Sáska Géza: Ciklikusság és centralizáció
14. Halász Gábor (szerk.): Az oktatás jövője és az európai kihívás
15. Andor Mihály – Liskó Ilona: Az utolsó igazgatóválasztás
16. Ladányi János: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban
17. Hrubos Ildikó (szerk.): Az ismeretlen szakképzés
18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség
19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok
20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl
21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában
22. Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"

Az Oktatóskutató Intézet kiadványai megvásárolhatók vagy levélben megrendelhetők az Oktatóskutató Intézetben.

1054 Budapest, Báthori u 10. Tel: 302-77-49

E-mail: oktataskutato@ella.hu

Ára: 670,- Ft

A Kutatás Közben sorozat újabb füzetei:

- 215 Tót Éva (szerk.):** Les caractéristiques du champ de la Formation Professionnelle
Continue en Hongrie
- 216 Bajomi Iván – Szabó László Tamás – Tót Éva:** A folyamatos szakmai képzés helyzete
- 217 Kozma Tamás:** Az MKM 1992-es kutatási támogatása
- 218 Kozma Tamás:** Az MKM 1993-as kutatási támogatása
- 219 Fehérvári Anikó – Liskó Ilona:** Felvételi szelekció a középfokú oktatásban
- 220 Forray R. Katalin:** A falusi kisiskolák helyzete
- 221 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1994-es kutatási támogatása
- 222 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Fenntartói társulások
- 223 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1995-ös kutatási támogatása
- 224 Hrubos Ildikó:** A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában
- 225 Forray R. Katalin – Kozma Tamás:** Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitiká
- 226 Hrubos Ildikó:** A japán felsőoktatási modell
- 227 Kozma Tamás:** Regionális együttműködések a harmadfokú képzésben
- 228 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Az alap- és középfok közötti átmenet
- 229 Tót Éva:** Számítógépek az iskolában
- 230 Fehérvári Anikó:** Párhuzamos szakképzési rendszerek az iskolarendszeren kívüli képzésben
- 231 Havas Gábor–Kemény István–Liskó Ilona:** Cigány gyerekek az általános iskolákban
- 232 Györgyi Zoltán – Mártonfi György:** Vissza a munkaerőpiacra
- 233 Kozma Tamás:** Regionális egyetem
- 234 Liskó Ilona:** Cigány tanulók a középfokú iskolákban
- 235 Hrubos Ildikó:** A "bolognai folyamat"
- 236 Mátay Melinda:** Fiatal, budapesti elit értelmiségiek szocializációja
- 237 Czeizer Zoltán:** Az oktatási intézmények informatikai helyzete és a fejlesztési lehetőségei Magyarországon
- 238 Török Balázs:** Távoktatás a határon túli magyarok képzésében
- 239 Liskó Ilona:** A közoktatás és a szakképzés illeszkedése
- 240 Forray R. Katalin – Híves Tamás:** A leszakadás regionális dimenziói
- 241 Györgyi Zoltán:** Tanulás felnőttkorban
- 242 Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.):** Felsőoktatási akkreditáció Európában
- 243 Venter György:** A tanári mesterség alapozása I.
- 244 Venter György:** A tanári mesterség alapozása II.
- 245 Radácsi Imre:** Regionális oktatáspolitiká és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon
- 246 Hrubos Ildikó – Szentannai Ágota – Veroszta Zsuzsanna:** A gazdálkodási filozófia és gyakorlat érvényesülése az egyetemeken

A sorozat egyes példányai megvásárolhatók, illetve megrendelhetők:
Oktatókutató Intézet Educatio Kiadója. 1054 Budapest Báthori u. 10.
Levélcím: 1395 Budapest, Pf. 427. Tel/Fax: 1/302-7749, 1/269-5201
E-mail: oktataskutato@ella.hu, www.hier.iif.hu